

**MINISTERUL APĂRĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA
AGENȚIA PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI MEMORIE MILITARĂ**

ASOCIAȚIA DE ISTORIE MILITARĂ

COHORTA

**REVISTĂ DE ISTORIE MILITARĂ
nr. 2, 2020**

Revistă științifică fondată în 1999

ISSN 1857-0100

CHIȘINĂU-2020

Colegiul de redacție:

dr. Vitalie CIOBANU, redactor-șef

Coordonator:

mem. cor. AȘM, dr. hab. prof. univ. Demir DRAGNEV

Membrii colegiului:

dr. hab. Gheorghe COJOCARU

dr. hab. Constantin MANOLACHE

dr. Mihail E. IONESCU (România)

dr. Ioszef HOLLO (Ungaria)

dr. Cornel ȚUCĂ (România)

dr. Alexandru COSMESCU

dr. Valentin BURLACU

dr. Ion COROPCEAN

cerc. șt. Valentina COSMESCU

cerc. șt. Valeriu RUSU

cerc. șt. Sergiu MUNTEANU

cerc. șt. Gheorghe BĂLAN

cerc. șt. Nicolae CIOBANU

Recenzenți oficiali:

dr. hab. Nicolae ENCIU

dr. Ion XENOFONTOV

dr. Mihai TAȘCĂ

cerc. șt. Sergiu CATARAGA

cerc. șt. Eduard OHLADCIUC

cerc. șt. Alexandru NOROC

cerc. șt. Ludmila GRIBINEȚ

Secretar responsabil:

dr. conf. Sergiu BACALOV

Lectori: *Valentina COSMESCU, Alexandru COSMESCU*

paginare și copertă: Kateryna RUSSU

traducere în engleză: Natalia CODREANU, Alexandru COSMESCU

Articolele sunt recenzate.

Autorii poartă întreaga responsabilitate pentru conținutul textelor.

S U M A R

STUDII ȘI COMUNICĂRI

Eugen-Tudor SCLIFOS

Armata rusă în Basarabia în anul 1877
(Din relatările unor corespondenți străini) 7

Vitalie CIOBANU

Consecințe social-economice ale stării de război asupra Basarabiei
(anii 1914-1916) 18

Nicolae CIOBANU, Alexandru NOROC

Abuzurile autorităților imperiale ruse asupra coloniștilor străini
din Basarabia în contextul stării de război 42

Mihály KRÁMLI

Monarhia Austro-Ungară în regiunea Mării Negre în anul 1918.
Iluzii și decepții 52

Valentina COSMESCU, Vitalie CIOBANU, Ludmila GRIBINEȚ

Comandamentul Militar al Basarabiei: o nouă etapă în dezvoltarea
structurilor militare teritoriale dintre Prut și Nistru 60

Vitalie CIOBANU

Misiunea Corpului VI Armată în Basarabia (anul 1918) 78

Svetlana CAPANJI

Soarta din timpul Primului Război Mondial (1914-1918) a patru ofițeri
ai armatei imperiale ruse, originari din Basarabia, înhumați în Cimitirul
Central din Chișinău 95

Valentin BURLACU

Primul Război Mondial și intensificarea mișcării
de emancipare națională a românilor basarabeni 112

Daniela ȘIȘCANU

Sfatul Țării la final de mandat 134

STUDII DE SECURITATE

Ion COROPCEAN

Operațiunea de menținere a păcii în zona de securitate pe Nistru –
unele realizări și rezerve 141

Artiom FILIPENKO

Baza legislativă a politicii de deocupare în condițiile
agresiunii rusești asupra Ucrainei 153

RECENZII ȘI PREZENTĂRI

Sergiu BACALOV

Europa și Criza Orientală 169

CONTENTS

STUDIES AND COMMUNICATIONS

Eugen-Tudor SCLIFOS

The Russian Army in Bessarabia in 1877
(From the Reports of Foreign Correspondents 7

Vitalie CIOBANU

Socio-Economic Consequences of the State of War on Bessarabia
(1914-1916) 18

Nicolae CIOBANU, Alexandru NOROC

Abuses by Russian Imperial Authorities on Foreign Colonists
from Bessarabia in the Context of the State of War 42

Mihály KRÁMLI

The Austro-Hungarian Monarchy in the Black Sea Region in 1918.
Illusions and Delusions 52

Valentina COSMESCU, Vitalie CIOBANU, Ludmila GRIBINEȚ

The Military Command of Bessarabia: a New Stage in the Development
of Territorial Military Structures between Prut and Dniester 60

Vitalie CIOBANU

The Mission of the 6th Army Corps in Bessarabia (1918) 78

Svetlana CAPANJI

The Fate during the First World War (1914-1918) of Four Bessarabian
Officers of the Russian Imperial Army,
Buried in the Central Cemetery of Chisinau 95

Valentin BURLACU

World War I and the Intensification of the Emancipation Movement
of the Bessarabian Romanians 112

Daniela ȘIȘCANU

Country's Council (Sfatul Țării) at the End of the Term 134

SECURITY STUDIES

Ion COROPCEAN

Peacekeeping operation in the Nistru River Security Zone –
some Achievements and Reservations 141

Artiom FILIPENKO

The Legislative Basis of De-occupation Policy
in the Conditions of Russian Aggression on Ukraine 153

REVIEWS

Sergiu BACALOV

Europe and the Oriental Crisis 169

STUDII ȘI COMUNICĂRI

Eugen-Tudor SCLIFOS*

ARMATA RUSĂ ÎN BASARABIA ÎN ANUL 1877 (Din relatările unor corespondenți străini)

Ca și alte episoade ale conflictelor militare dintre Imperiul Rus și Înalta Poartă, Războiul ruso-turc din 1877-1878 a avut consecințe directe pentru români – atât pozitive (obținerea independenței de stat de către Regatul Român), cât și negative (pierderea sudului Basarabiei). Însă, spre deosebire de confruntările din alte perioade, orașul Chișinău, aflat la momentul dat sub dominația Imperiului Rus, a devenit un centru mediatic important.

La etapa pregătirii ostilităților și mobilizării armatei ruse, în capitala Basarabiei se stabilise Marele Duce Nikolai. Numit în fruntea „armatei dunărene” (care întrunea 200.000 de recruți din întregul imperiu și voluntari din anumite regiuni), acesta, ajuns la Chișinău la 23 noiembrie 1876, se stabilise în Casa Catargi (amplasată în spatele Catedralei), unde, mai târziu, avea să fie instituit cartierul general al armatei imperiale. Împăratul Alexandru al II-lea declarase război Imperiului Otoman, la 12 aprilie 1877, tot din orașul Chișinău.

Aceste evenimente au adus capitala Basarabiei în atenția opiniei publice internaționale, aici fiind trimiși și corespondenți ai mai multor publicații importante din Europa.

Vom prezenta în continuare impresiile despre Basarabia ale corespondenților ziarelor *Journal de Genève* și *Daily News*, care întrunesc atât detalii despre armata rusă staționată în provincie, cât și descrieri sumare ale orașului Chișinău.

---

* Eugen-Tudor Sclifos, dr., cercetător științific superior, Institutul de Istorie, MECC.

[Documentul nr. 1]

19 ianuarie 1877. *Impresiile unui corespondent al publicației „Journal de Genève”. Autorul prezintă amănunte cu privire la călătoria sa în Basarabia; vorbește despre eventualitatea unui război între Imperiul Rus și Imperiul Otoman; anunță că înainte să ajungă în Basarabia, trecuse prin Bulgaria, unde i s-a vorbit despre situația din or. Chișinău, în care se află Marele Duce Nicolai și despre faptul că în Basarabia staționează armata rusă, care întrunește 35.000 de militari (infanterie, cavalerie, artilerie), 20.000 de non-comandanți, precum și statul-major general; se referă la popasul său de la stația Danuțeni de lângă or. Ungheni, unde se aflau cantonați 500 de militari și unde a discutat cu ofițeri ruși, care vorbesc fluent franceza, cărora le explicase scopul vizitei sale în Basarabia și de la care aflase informații privind situația reală a trupelor. Corespondentul este impresionat de cele aflate și informează că Rusia a mobilizat 600.000 soldați, care urmează să lupte în războiul cu Imperiul Otoman.*

A travers la Bessarabie

Nous sautons à pieds de la Bulgarie dans la Bessarabie, de la rive droite du Danube sur la rive gauche du Pruth, de chez les turcs chez les russes; pour changer, nous parlerons du reste encore de soldats, toujours de soldats; de canons, toujours de canons; de guerre, toujours de guerre. Nous mettrons à l'avenir vingt fois en dix lignes ces mots que, jusqu'ici, nous avons employés tout au plus dix fois en cinq lignes: concentrations, enthousiasme, approvisionnements, munitions, vivres, mitraille, forteresses, régiments, armes, corps d'armée. Manière ingénieuse de rompre la monotonie de ces relations de voyage; de donner à ces correspondances un tour original toujours nouveau; de charmer le lecteur par la variété des sujets traités, sinon par la supériorité de les traiter.

Tout de bon, comment ces récits pourraient-ils avoir de l'intérêt? Celui qui consentira à les trouver supportables, sera plus qu'indulgent. Passe pour une première série; mais recommencer sur nouveau frais à exposer les mêmes matières; à faire les mêmes calculs pour en venir au même résultat, c'est singulièrement forcer la note. Car, quoi? J'ai dit que les Turcs arrivaient par milliers sur le Danube; qu'ils étaient précédés et suivis d'immenses convois de vivres; qu'ils mettaient surtout leur artillerie sur un pied formidable. C'est bien là ce qui se trouve dans mes dernières lettres, et c'est aussi ce qui se trouvera dans mes lettres nouvelles. Avec cette différence qu'il ne s'agira plus des Turcs mais des Russes; que le Pruth remplacera le Danube, et qu'au lieu de Choumla, Silistrie, Roustchouk, Widin, je parlerai d'Odessa, de Bender, de Kissinew, d'Ackerman. Enfin j'écrirai Bessarabie

et non plus Bulgarie: ce sera là tout le changement. Vraiment je me demande s'il ne serait pas préférable de m'arrêter ici, certain que, par ce que je viens de dire, le lecteur sait déjà à quoi s'en tenir sur les préparatifs de la Russie.

Un seul motif me fait hésiter: c'est que, de même qu'en Bulgarie, j'ai su découvrir des points intéressants en dehors des armements militaires, de même, en cherchant bien, je pourrait faire également des découvertes curieuses en Bessarabie. Donc, après réflexion, je n'hésite pas.

En mettant les pieds en Russie, je n'ai pas éprouvé le besoin de courir tout droit à Kissinew; un ami qui habite à cheval sur la frontière russo-moldave, me donna tous les renseignements que je pouvais désirer sur le chef-lieu de la province:

„Le grand-duc est toujours malade, me dit-il; mais il va mieux. A Kissinew, il y a 35.000 hommes d'infanterie, de cavalerie et d'artillerie; plus 20.000 non-combatants: ambulanciers ouvriers d'administration, employés du télégraphe de campagne, etc.; plus l'état major général, par où j'aurais dû commencer. Ma foi, c'est tout”.

J'en savais assez là-dessus. Conseillé par cet ami qui, pour demeurer à califourchon sur la frontière, n'en connaît pas moins toute la contrée, je résolus de visiter les petites cantonnements avant de me rendre au quartier général, de parcourir les camps avant d'aborder la ville; et je me mis en route.

La preuve que mon excellent ami connaît parfaitement le pays qu'il habite, c'est qu'il n'oublia pas de mettre dans le coffre de ma voiture des vivres pour trois jours, durée présumée de mon excursion à travers monts et plaines; et cela vaut bien d'être consigné ici en signe de reconnaissance, car je n'ai dû qu'à cette affectueuse attention de ne pas être mort de faim. Non que le pain soit à ce point rare en Bessarabie qu'un voyageur n'en puisse trouver pour se nourrir; mais il faut savoir où l'aller chercher, car le pain se cache; en d'autres termes il faut le mendier de porte en porte jusqu'à ce qu'on tome sur une maison qui en possède. C'est dur, quand on n'est pas fait à ce petit métier; et je sais bien que je me serais couché plus d'une fois sans souper si le coffre de la voiture n'avait été garni par la plus prévoyante des amitiés.

Le premier jour ne n'allai pas loin. Ce que je cherchais c'était un village occupé par des troupes, et je trouverai mon affaire après une heure de marche. Part d'Ungheni – première station russe du chemin de fer, située sur le Pruth même, moitié en Moldavie, moitié en Bessarabie – à trois heures de l'après-midi, je m'arrêtais à quatre heures à Donuzeni¹. C'est le nom du village désire; 500 hommes y sont

¹ Corect Dănuțeni, actualmente cartier al or. Ungheni. Originar din aceste locuri fusese și domnul Moldovei Constantin Moruzzi. În această localitate își petrecuse copilăria și fiul său, Dimitrie C. Moruzzi. Tot la Dănuțeni, în sec. XIX, copilărise și Natalia Obrenovici, soția regelui Milan I al Serbiei, principesă consoartă a Principatului Serbia (1875-1882) și regină consoartă a Regatului Serbia (1882-1888), crescută de mică de unchiul ei, prințul Constantin Moruzzi și soția acestuia, Catinca.

cantonnés. J'étais à peine à l'auberge et je n'avais pas encore eu le temps de prendre possession de la mauvaise chambre qui m'était destinée, que déjà on m'annonça la visite du commandant du détachement. Je me précipitai au devant de l'autorité, qui était demeurée dans la cour. Le commandant était un major; trois autres officiers l'accompagnaient: „Monsieur, me dit-il après un échange de saluts, je vous serais obligé de me remettre votre passeport”. Les officiers russes parlent presque tous assez purement le français; c'est très-commode et aussi très-rassurant pour le voyageur qui n'entend pas la langue du pays. Je remis le papier demandé. Le commandant l'examina attentivement, puis: „Ah! Vous êtes journaliste, monsieur? Hélas! – Mais savez-vous que par les temps où nous sommes votre qualité n'est pas une recommandation? Non, je ne le sais pas. Je regrette alors de devoir vous l'apprendre. Vous comptez demeurer ici ce soir? Oui, commandant. Et demain? Demain, j'irais à Florizoi² et plus loin vers Kissinew, si on me le permet. J'en doute monsieur. Mais vous venez à peine d'arriver et vous avez sans doute à prendre quelques soins de toilette; je vous laisse donc, et dans une heure je reviendrai, car il me reste quelques questions à vous faire”. Là dessus le commandant fit demi-tour et s'éloigna, suivi de ses trois officiers.

Je rapporte tous ces détails et on m'en saura gré, je pense. Je compte surtout sur la reconnaissance des officiers russes, car on ne peut certainement mieux faire ressortir que je ne fais leurs manières civiles et distinguées.

Une heure après, heure militaire, le major revint. Son escorte avait fait des petits: elle se composait maintenant de cinq officiers. Mon visage en marqua sans doute de la surprise; en réponse, le major me dit en souriant: „Oh! Bien, dans un trou comme celui-ci où nous passons des journées sans trouver à placer un mot avec les habitants, nous ne nous quittons jamais. Ici la distinction des grades n'existe pas hors du service; vous voyez là mes inférieurs: ce sont mes amis. Et en venant chez vous c'est l'ami qu'ils accompagnent, non le chef”. Je fus touché de ce langage, et je dis à ces messieurs que j'étais fâché seulement qu'ils ne fussent point venus plus nombreux. „Mais, répondit le major, vous voyez devant vous tous les officiers du détachement, à part un sous-lieutenant qui est en service”. Une conversation générale s'engagea, faite de banalités obligeantes et réciproques. Sans se connaître, on se disait des gentillesses. Il ne faut pas en douter: il y a, entre Français et Russes, un grand courant sympathique. Cependant les cigarettes étant allumées, le commandant me dit:

„Nous causerons après; commençons par parler affaires”.

– Affaires?

---

² Satul Florițoaia din raionul Ungheni.

– Sans doute: vous venez pour visiter le pays et je suis ici précisément pour empêcher les visites de détail comme celle que vous avez faite. Du moins, sans avoir une consigne précise à cet égard je crois que mon devoir est de m'opposer à votre entreprise. Nous allons discuter ce point délicat: ce sont là des affaires et des plus sérieuses.

– C'est ma foi vrai; mais ma cause est bien compromise, si je suis forcé de la défendre, car la discussion n'est pas mon fort.

– On viendra à votre secours. Vous avez à votre droite une capitaine que je soupçonne d'être quelque peu journaliste et qui ne cesse de me dire depuis votre arrivée: „Il faut laisser les correspondants courir à leur aise. C'est de l'enfantillage de leur vouloir cacher quelque chose. Qu'on leur donne les permissions qu'ils veulent: on a tout à y gagner”.

– Le capitaine a raison, m'écriai-je; voilà qui s'appelle parler.

– Oui, mais ce n'est pas mon avis, fit le commandant; et je ne serais pas fâché qu'on m'expliquât ce qu'on peut avoir à gagner en satisfaisant la curiosité quelquefois sans bornes, des correspondants.

– Je m'en vais vous donner cette explication de mon mieux et en peu de mots, répondis-je en voyant que le capitaine restait muet. Un correspondant arrive, moi, par exemple, j'arrive, et vous me congédiez poliment. Vous ne me laissez rien voir, rien entendre, rien noter: et cependant mon journal attend ma correspondance; et cette correspondance je dois la faire. Or qu'y mettrai-je, puisque je ne sais rien? Pour faire un civet il faut un lièvre, ou un lapin tout au moins, ou au pis aller un chat; pour faire une correspondance il faut des nouvelles; et n'en ayant pas, on se met en chasse, on interroge l'un, on arrête l'autre, on écoute tout le monde avec un intérêt très-soutenu; on note les bruits les plus invraisemblables, on raconte sérieusement les choses les plus bouffonnes, on disserte à perte de vue sur les plus absurdes.

Tant et si bien que les feuilles sont noircies, mis sous enveloppe, expédiés, reçus, imprimés vifs: le public a sa pâture, son civet. Oui, mais grâce à votre sévérité, c'est du lapin qu'il avale, et parfois du chat. Qu'au contraire je sois admis dans les camps, dans les cantonnements, dans les villes; qu'il me soit permis de voir, d'étudier, de constater. Il est alors certain que je ne donnerai que des nouvelles vraies et ne dirai que des choses raisonnables. Et voilà justement ce que vous gagnerez.

– C'est là un profit auquel je ne tiens pas pour mon compte, dit le major; et à la place d'un chef d'armée, je préférerais encore des correspondances extravagantes à des correspondances sensées.

– Par exemple!

– La raison en est simple. Jamais je n'ai autant de ma vie qu'en voyant, il y a

deux mois, les journaux affirmer en chœur que la Russie dirigeait 600 milles hommes vers le Danube, si ce n'est pourtant l'autre jour coulisant dans les *Débats* que l'armée du Sud compte 120 mille combattants au plus, dont une moitié se meurt de faim et dont l'autre est embarrassée de maladies. Ces exagérations extrêmes ne peuvent ni servir une armée dans le premier cas, ni la déconsidérer dans le second; mais dans les deux elles permettent au commandant en chef de dissimuler son effectif et ses ressources, point très-important, le plus important peut-être de l'art de la guerre. Je ne riais plus du tout, je l'avoue, si je voyais des correspondants parcourir le pays pied à pied et en parler sincèrement, impartialement. On aurait beau être fort: avec ce système on deviendrait vite faible. Et d'ailleurs, la plus grande force d'un général est de savoir cacher son plan et les moyens d'exécutions; or cela jure furieusement avec la présence de journaliste au milieu des armées.

– Il est cependant assez difficile d'empêcher les journaux de parler; la presse est devenue un besoin pour le public, et non des moins pressants.

– Que la presse contente le public, qu'elle donne des nouvelles, qu'elle donne des nouvelles, qu'elle fasse ce qu'elle peut, soit; mais que la rédaction des journaux ne vienne pas s'installer sous la tente du commandement.

– Cela n'est pas dit pour moi.

– Si, si, partout il y a un soldat on est sous la tente du commandement.

– Alors, pourquoi vise-t-on des passeports pour la Russie?

– Que sais-je? Peut-être pour gagner quelques roubles. La taxe des passeports est inscrite au budget, et on veut une plus-value.

– En résumé, ma cause est perdue: voilà ce que je vois de plus clair dans tout cela?

Le commandant demeurant silencieux, les officiers ne parlaient pas davantage; cela dura un bon quart d'heure ainsi, ce qui ne manquait pas que d'être embarrassant pour moi. Enfin le commandant s'adressant au capitaine favorable aux correspondants:

„Vous ne nous dites rien, s'écria-t-il, et voici une heure que nous discutons.

– Vous permettez que je place mon mot? fit le capitaine.

– Je vous en prie, reprit le commandant.

– Eh bien, voilà: toutes vos raisons, mon commandant, ne m'ont pas fait changer d'opinion, et après vous avoir entendu je dis, comme avant: liberté, liberté aux journalistes; laissez-les aller, venir, demeurer en paix. Si vous ne voulez pas qu'ils connaissent certains détails sachez les leur cacher; si, ne pouvant les leur dissimuler, vous désirez qu'ils n'en parlent point, priez-les de n'en pas parler: dix-neuf fois sur vingt on se rendra à votre prière, et, en somme, c'est là encore le seul moyen d'obtenir les sympathies de la presse. Notez que si vous repoussez les correspondants, vous n'aurez pas cela supprime les indiscretions; en échange vous

vous serez mis la presse européenne sur les bras. Et, je me trompe peut-être, mais il me semble qu'il serait préférable pour nous d'avoir cent mille Turcs de plus à combattre que d'essuyer les morsures, plus dangereuses que des coups de canon, des milles journaux de l'Empire: J'ai dit.

– Et fort bien dit, capitaine, m'écriai-je. Vous faites bien de l'honneur à la presse, mais je crois qu'elle le mérite. Merci en tout cas en son nom.

– Oh! Bien, interrompit le commandant, je vous laisserai donc passer. Mais si on vous arrête plus loin.

– J'aurai, dis-je en interrompant à mon tour, le plaisir de vous revoir en revenant sur mes pas.

– Vous allez nous faire souhaiter qu'on vous arrête!

– Vous me comblez, mais ces souhaits seraient stériles; car pendant que vous allez dormir, messieurs, je vais, moi, me fabriquer un petit talisman qui m'ouvrira tous les chemins.

–Oh! Bien (le commandant répétait „oh! bien” a tout instant) je voudrais bien voir ce joujou.

– Vous le verrez.

– Un talisman?

– Un talisman!

– Qui ouvre tous les chemins?

– Tous! Mais ne vous torturez pas l'esprit, car je ne suis pas venu à Donuzeni pour faire des martyrs. Or apprenez en quoi consistera mon talisman: je vais transcrire la discussion qui vient d'avoir lieu ici, et si pendant mon excursion, quelque officier s'avise de me barrer la route, je lui présenterais mon compte-rendu en lui disant: „Lisez!” Certain qu'après avoir lu, il répondra: „Passez!”

– Idée sublime! Fit le capitaine.

– De grâce.

– Pas de grâce; le capitaine a raison: elle est sublime, sublime! s'écria le commandant en éclatant de rire”

Du reste tous les officiers riaient; je me mis à faire comme eux, sans protester davantage contre la sublimité de mon idée. Quand on eut assez on prit du café, on roula d'autres cigarettes et on causa; on causerait encore à une heure du matin.

„C'est la première fois que cela nous arrive depuis la mobilisation de l'armée, me dit le commandant”. On se sépara là-dessus jusqu'au lendemain. Resté seul, je me suis empressé de dresser mon procès-verbal, et voilà qui est fait. Il est trois heures et grand temps par conséquent de se coucher. Bonne nuit!

Sursa: *Journal de Geneve*, 19 ianuarie 1877.

[Documentul nr. 2]

16 februarie 1877. *Materialul „Chișinăul și armata rusă”, publicat în ziarul britanic „Daily News”, conține detalii despre or. Chișinău: oferă date despre populația orașului (care întrenește 100.000 de locuitori, dintre care jumătate ar fi evrei); despre arhitectura și planificarea urbană a capitalei Basarabiei. Corespondentul informează că la Chișinău se află cartierul general al Marelui Duce Nikolai; prezintă date despre efectivul armatei ruse, situația trupelor etc.*

When i first heard of Kichineff, says the correspondent of the Daily News, dated feb. 9th, I supposed it was a little Bessarabian village of perhaps ten thousand inhabitants. Most people will share my surprise upon finding that it is a place with a population of one hundred thousand, and covering many square miles. Like nearly all Russian town, the streets are very often 100 feet wide. The houses are mostly neat one-storey structures. Nearly all have large gardens attached, which, together with several large one squares and two large parks, each some acres in extent, combine with the wide streets to spread the town over any number of square miles. More than half the populations are Jews, who herd together, like the Californian Chinese, from fifty to sixty in a house.

There are churches in profusion, schools, clubs, public buildings, neat, clean-looking houses, and a general air of comfort and well-being, which strikes me more forcibly, perhaps, after being used to the neglected, shattered, tumble-down appearance of the best Turkish towns. Kischeneff is just now the head-quarters of the principal army mobilized in November commanded by the Grand Duke Nicholas. Six corps have been mobilized besides the Army of the Caucasus, numbering 65,000 men. This makes altogether about 275,000 men, with 20,000 cavalry, and 150 batteries with 900 guns. Of this force two corps, the 7th and 12th, are at Odessa and Sebastopol. Four viz., the 8th, 9th, 10th, and 11th, are in Bessarabia. The army here, therefore, which would be the first to move against the Turks, numbers 120,000 men, with 8,000 cavalry, 72 batteries of artillery, and 428 guns; and would, of course, be immediately followed by the 7th and 12th corps, making 180,000 men, with 12,000 cavalry, 120 batteries of artillery, and 720 guns, ready for action in European Turkey, without counting the Army of the Caucasus, which would probably operate against Asiatic Turkey. As far as I can ascertain during the short time i have been here, everything is ready for the army to take the field at a moment's notice.

A thousand horses have been bought for the trains; a bridge for crossing the Danube; boats, barges, steam-launches, and torpedo-boats to operate against the Turkish gunboats. Masses of ammunition of all kinds are heaped up. Long trains

of railway wagons are standing in sidings at every station as well as here, awaiting the word which shall set them all moving. Nothing, in short, seems wanting, if we may judge by what i see here and along the line of railway. The most absurd reports have been circulated regarding the health of the army. Well, the greatest number of the sick was 2,600, or less than 1 per cent; even less than before the mobilization. Of these only 18 per cent, were fever. There were only seven deaths to the 1st of January; indeed, there is no reason why any such amount of sickness as stated should exist.

Sursa: *South Wales Daily News*, 16 februarie 1877.

[Documentul nr. 3]

Chișinău, 24 martie 1877. În corespondența expedită „*Journalui de Geneve*” autorul relatează descrie condițiile climaterice nefavorabile (ninsoare și crivăț), din cauza cărora detașamentele militare de la Căinari, Tocuz, Opaci rămăseseră, timp de 9 zile, fără legătură cu or. Bender; informează că militarii au fost nevoiți să facă rechiziționări forțate, în special, furaje pentru cai și că din cauza acestor dificultăți, trupele se confruntă și cu lipsă de alimente. Textul oferă și date sumare despre or. Chișinău și impactul ninsorilor, urmate de inundațiile provocate de topirea zăpezii, asupra acestuia.

L'alliance offensive conclue entre la neige et le vent du nord, pour me servir de termes de circonstances, a désolé la contrôlée pendant plusieurs jours et tenu l'armée du sud absolument bloquée dans ses cantonnements.

Plusieurs détachements sont restes sans vivres bien longtemps, les convois ayant été arrêtés par les forces alliés, ou, si l'on préfère, par les éléments déchainés. Parmi les troupes les plus éprouvées, on cote celles de Gungura, Kainary, Troiskoi, Tokusy³, Opalscha⁴, qu'on approvisionnait d'ordinaire par Bender et qui sont restées sans aucune communication avec cette ville depuis le 4 jusqu'au 13 mars. Les autorités de ces diverses localités ont du procéder a des réquisitions forcées, surtout pour la nourriture des chevaux; et encore n'ont-elles réussi à obtenir que des quantités de foin insignifiantes, les paysans ayant donne, ou plutôt vendu, depuis longtemps ce qu'ils avaient.

---

³ Tocuz.

⁴ Opaci.

Quant aux hommes, on leur a trouvé le nécessaire plus facilement, les habitants s'étant empressés de partager avec eux; mais on n'a pu, par ce moyen, prévenir toutes les souffrances et, entre autres, on cite un détachement de 200 fantassins – celui de Troiskoi – qui a passé quatre jours avec quarante-cinq kilogrammes de pain pour 200 hommes et pour quatre jours; soit, sauf erreur, cinquante-six grammes par homme et par jour. Mais ce n'est que le calcul qui donne cette proportion; en réalité, comme le commandant du détachement ne pouvait prévoir ce qui devait arriver, qu'il supposait simplement que le mauvais temps durerait un jour, deux au plus, il s'était arrangé de façon à ce que les provisions dont il disposait durassent tout autant. En d'autres termes, au bout de quarante-huit heures, le détachement était sans vivres; les troisième et quatrième jours, les hommes vécut de nourriture insuffisante surtout pour les soldats russes, habitués à se mettre quotidiennement sur la conscience 1800 grammes d'aliments.

Aussi, le cinquième jour, se mirent-ils en campagne, et, voyage que les vivres ne venaient pas à eux, allèrent-ils aux vivres.

Leur course fut pénible, car si le convoi s'arrêtaient, c'était une preuve éloquente du mauvais état de chemins; néanmoins cent hommes, la moitié du détachement, atteignirent Batir, gros bourg situé à huit kilomètres de Troiskoi, où ils purent se reconforter et se charger ensuite de victuailles plus ou moins appétissantes pour le reste de la garnison. C'est ainsi que le détachement de Troiskoi s'est ravitaillé par la suite, jusqu'au jour où les communications ont été rétablies.

Voilà un des effets des ouragans de neige de ces derniers temps; il m'a paru intéressant de le noter. Combien d'autres, peut-être encore plus émouvants, ont dû se produire qu'on ignorera toujours?

Maintenant c'est une bien autre affaire; le dégel succède à la neige et, certes, on ne gagne pas au change. Si on ne les a pas vues, il est impossible de se faire une idée des boues de la Bessarabie. A Kissinew il y a des rues, des quartiers qu'on ne peut aborder, devant l'hôtel où je loge, il y a un mètre de boue. On m'assure qu'hier un petit chien s'y est noyé! Les voitures ont de la peine à en sortir; et notez que c'est un des points les plus fréquentés de la ville. Le palais du gouvernement est tout près; le quartier général également, ainsi que le palais du métropolitain. La boue court dans les rues, et, pour que la pente soit rapide, forme de vrais torrents; dans les rues sans pente, l'épais et noir liquide forme des lacs d'autant plus inabordables qu'on n'y voit point d'îles.

Dans les campagnes, on est traité tout aussi mal, et les convois qui hier étaient arrêtés par la neige, le sont aujourd'hui par la boue.

Ca change, mais c'est la même chose.

Sursa: *Journal de Geneve*, 6 avrilie 1877.

SUMMARY

In 1877 the city of Chişinău was in the world's attention. From the capital of Bessarabia, Emperor Alexander II declared war on the Ottoman Empire. In the city of Chişinău there was also the Headquarters of the Grand Duke Constantine. Many correspondents of foreign publications arrived in Bessarabia. We will refer to the correspondents' reports of „Journal de Genève” and Daily News. They will present the things seen in Bessarabia. They described the city of Chişinău, presented the Russian army staff, the living conditions.

Vitalie CIOBANU*

**CONSECINȚE SOCIAL-ECONOMICE
ALE STĂRII DE RĂZBOI ASUPRA BASARABIEI
(anii 1914-1916)**

Chiar dacă Basarabia nu a fost implicată nemijlocit în operațiuni militare (cu excepția incursiunilor militare în jud. Hotin și a luptelor contra bandelor bolșevice din anii 1917-1918), Primul Război Mondial a afectat direct situația provinciei. Instaurarea stării de război și mobilizarea generală a armatei și flotei (decretată la 17 (30) iulie 1914) a declanșat evenimente cu impact profund negativ asupra vieții populației. Textul decretului, dispozițiile și indicațiile emise în baza acestuia au fost trimise tuturor șefilor de regiuni, inclusiv guvernatorului Basarabiei, cerându-se ca ele să fie transpuse imediat în fapt¹.

Această stare de lucruri a perturbat structurile și instrumentele de menținere a ordinii publice, destabilizând principiile de funcționare a legislației din ținut în condiții de pace. Pârghiile și mecanismele administrative locale au fost încredințate comandantului suprem și comandanților de armată, guvernatorul și reprezentanții acestuia fiind subordonați direct comandantului militar, căruia i s-au oferit împuterniciri extraordinare, inclusiv dreptul de a anula dispozițiile anterioare ale administratorilor locali și de a da indicații suplimentare². Printre prerogativele oferite comandanților armatei, inclusiv în Basarabia, se număra și

---

* **Ciobanu Vitalie**, dr., colonel (rezervă), șeful Sectorului Știință, Centrul de Cultură și Istorie Militară.

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, dos. 9447, ff. 1-1v.

² *Ibidem*, dos. 9435, f. 4.

dreptul de a reglementa în mod direct, prin ordonanțe și dispoziții, activitatea unităților economice și comerciale, a tipografiilor și altor instituții de imprimare, a instituțiilor poștale, telegrafice și telefonice. Competențele comandanților de armată fuseseră extinse și mai mult după 29 august (11 septembrie) 1914 (data aprobării *Regulilor cu privire la zonele aflate în stare de război*), când respectivilor li s-a permis să interzică și să restricționeze exporturile de alimente și furaje, să reglementeze prețurile de achiziție, să oprească procesele de prelucrare a produselor alimentare³. Drept urmare, în contextul eforturilor de război, problemele militar-economice se reglementau prin mecanisme prohibitive, inconsistente și destul de fragmentate.

* * *

Fie animate de sentimentul unei „datorii patriotice” indus de propagandă, fie din proprie convingere, structurile locale, inclusiv cele cu atribuții în domeniile direct afectate de starea de război, încercau să-și găsească un loc bine definit în acest sistem de măsuri. Primind, de rând cu celelalte unități administrative locale, manifestul imperial din 20 iulie (2 august) 1914⁴, care declara starea de beligeranță dintre Rusia și Germania, zemstva basarabeană a început să proiecteze o serie de măsuri, de diferit ordin, orientate spre susținerea efortului militar imperial: reorganizarea domeniilor ce intrau în competența zemstvelor, în special oferirea de asistență medicală și socială, sistarea cheltuielilor pentru lucrări ce nu susțineau direct intențiile belicoase etc. Pentru a putea înfăptui seria de măsuri proiectate, consiliul gubernial de zemstvă a solicitat autorităților militare – noii factori superiori de decizie – permisiunea de a convoca în regim de urgență o ședință extraordinară a Adunării de zemstvă. Cu o întârziere de câteva zile, convocarea acesteia a fost aprobată pentru data de 25 iulie (7 august)⁵. La ședință s-au adoptat hotărâri ce vizau implicarea în acțiunile de asistență socială și financiară oferită militarilor bolnavi și răniți (zemstva basarabeană alocând din start 100.000 de ruble *Uniunii Zemstvelor din Rusia pentru ajutorarea militarilor bolnavi și răniți*, cu sediul în or. Moscova, la care își propunea să adere); crearea unor detașamente sanitare și chirurgicale ce urmau a fi trimise pe front; organizarea unor spitale militare coordonate de zemstve; oferirea de ajutor familiilor

³ Я. Д. Кондратьев, *Рынок хлебов и его регулирование во время войны и революции*, Moscova, 1991, p. 167.

⁴ ANRM, F. 9, inv. 1, dos. 3951. Decizia Senatului Guvernant cu privire la difuzarea Înaltului Manifest privind declararea stării de beligeranță între Rusia și Germania, expediată Biroului pentru afacerile zemstvelor și orașelor din gubernia Basarabia.

⁵ *Ibidem*, F. 65, inv. 1, dos. 1841, f. 5.

angajaților zemstvei încorporați în trupele de rezervă ale armatei active sau ca ratnici⁶; aprobarea unui buget în regim de austeritate, cu încetarea finanțării anumitor activități (care, după cum s-a dovedit în timp, a avut clare efecte negative asupra nivelului de trai al populației și asupra infrastructurii locale); alocarea a 50.000 de ruble pentru necesitățile războiului etc.

Hotărârile adunării de zemstvă erau aduse la cunoștința guvernatorului Basarabiei și a mai multor structuri imperiale. Mareșalul interimar al nobilimii basarabene, Roman Doliwa-Dobrowolski, de exemplu, îi raporta țarului Nikolai al II-lea, prin telegrama din 25 iulie (2 august) 1914, despre „efortul patriotic” și caritabil în care erau încadrate hotărârile zemstvei basarabene: „Supusă credincioasă a Maiestății Voastre Imperiale, adunarea de zemstvă a guberniei Basarabia, convocată azi în adunare extraordinară, pentru a discuta modul în care zemstva basarabeană se poate implica în oferirea de asistență armatei și familiilor militarilor, după ce s-a rugat pentru buna sănătate a Maiestății Voastre Imperiale și a Augustei Voastre Familii și ca armelor rusești să li se dăruiască izbândă asupra dușmanului răuvoitor, ce a încălcat cu nerușinare tradițiile internaționale, zemstva basarabeană aduce la picioarele Voastre, Înalt Suveran, asigurări supuse că în calitatea sa de reprezentantă a întregii populații locale, va depune toate mijloacele și eforturile, spre a oferi, în aceste vremi ale încercărilor trimise de sus, toată susținerea administrației militare și armatei Maiestății Voastre Imperiale, spre a vă împlini planurile și a vă sluji cu multă credință dumneavoastră, Maiestate, și Patriei”⁷.

Hotărârile în contextul susținerii eforturilor militare ale statului, adoptate de fiecare instituție de zemstvă din județele Basarabiei, trebuiau prezentate în mod centralizat și Direcției principale pentru problemele administrației locale (secția administrație de zemstvă) de pe lângă Ministerul Afacerilor Interne de la Petrograd⁸. Guvernatorului și oficialilor de la centru li se expediau sistematic rapoarte despre noile măsuri adoptate de zemstve, despre alocările de bani și rectificările de buget. Aceste rapoarte, parte din care formează baza documentară a prezentului studiu, ajută la reconstituirea tabloului general al modului în care zemstvele din Basarabia s-au implicat în procesele corelate cu starea de război.

Una din problemele stringente în contextul declanșării stării de război fusese mobilizarea generală a populației în serviciul militar. Conform statisticilor la nivelul imperiului, încă din primele zile ale războiului, sub arme au fost aduse 14%

---

⁶ *Ibidem*, f. 1.

⁷ *Ibidem*, f. 13.

⁸ *Ibidem*, F. 9, inv. 1, dos. 3953.

din numărul populației masculine – aproximativ 2.500.000 de persoane⁹. În Basarabia, unde, până la acel moment, nu se înregistrase nimic similar, erau practic vizate fiecare localitate în parte și un număr enorm de familii. Organizarea acestui proces s-a desfășurat în baza unei strânse colaborări între oficiile teritoriale pentru serviciul militar (structuri subordonate direct ministerului de război) și zemstvele locale.

Chemarea sub arme a unui număr atât de impunător de persoane nu avea cum să nu se repercuteze asupra situației din provincie, la niveluri extrem de diferite – de la nesiguranța familiilor rămase fără întreținător (în cele din urmă, pe parcursul războiului, din întreaga Basarabie au fost mobilizați 300.000 de bărbați) la dificultăți legate de încheierea lucrărilor agricole și, practic, aruncarea în aer a economiei provinciei.

În acest context, zemstva basarabeană încercase să-și canalizeze eforturile atât în direcția „sprijinirii avântului militar-patriotic”, cât și în cea a oferirii de asistență localnicilor aflați în curs de mobilizare, precum și familiilor celor deja mobilizați. Pentru implicarea în acțiunile legate nemijlocit de mobilizare, la sedința din 25 iulie (7 august) 1914, adunarea de zemstvă a guberniei Basarabia a deschis un credit de 3.000 de ruble, destinat închirierii de încăperi, în cazul în care detașamentele de rezerviști din toate județele Basarabiei s-ar fi concentrat în or. Chișinău. Parte din zemstvele județene s-au implicat direct în organizarea mobilizării, participând la campania de informare a rezerviștilor și ratnicilor privitor la mobilizare, aducerea ratnicilor la punctul de recrutare, asigurarea cazării acestora etc. Consiliul zemstvei județene din Bender, de exemplu, alocase 1.082 ruble 64 copeici pentru amenajarea unei barăci destinate rezerviștilor și ratnicilor bolnavi; 1.550 ruble și 95 copeici – pentru confecționarea a 1.658 saltele și 1.658 de perne destinate rezerviștilor și ratnicilor mobilizați etc.¹⁰. Aceste acțiuni în sprijinul mobilizării au continuat și pe parcursul anului 1915, fiind completate cu alte „eforturi militar-patriotice”: zemstva din jud. Ismail a redirecționat pentru campania de mobilizare din acel an 2.000 de ruble pentru bugetul pe anul 1915, a donat 1.000 de ruble comisiei județene Ismail a comitetului *Alteța Sa Imperială, Marea Prințesă Elisaveta Fiodorovna*, 100 de ruble – pentru instalarea plăcilor comemorative cu numele victimelor războiului etc.¹¹.

---

⁹ Е. П. Баринаова, *Мобилизационные кампании в Поволжье в годы Первой Мировой Войны*, în *Русское крестьянство и Первая Мировая Война*, Издательство Ипполитова, Moscova, 2016, p. 41.

¹⁰ ANRM, F. 9, inv. 1, dos. 3953, ff. 39-42.

¹¹ *Ibidem*, f. 81.

Printre supușii militari și persoanele încadrate în serviciul activ se aflau și mulți angajați ai zemstvelor. Odată cu plecarea acestora în unitățile unde fuseseră repartizați, familiile lor rămâneau, practic, fără întreținător. Decizia adunării zemstvei guberniale convocate la 25 iulie (7 august) 1914 a fost să mențină angajații mobilizați în statele de personal pe toată durata mobilizării, urmând ca salariul acestora să fie plătit, integral sau parțial, familiilor lor. Familiile rezerviștilor mobilizați în grad de ofițer urmau să primească indemnizații echivalente cu jumătate sau trei sferturi din cuantumul salariului primit de ei la locul de muncă, însă nu mai mult de o sută de ruble pe lună per familie. Urma să se ia în calcul și starea materială și componența familiilor respective. Familiile funcționarilor mobilizați ca gradați urmau să primească salariul complet al acestora, în cazul în care cuantumului lui nu depășea o sută de ruble pe lună, ori suma maximă de o sută de ruble pe lună pentru fiecare familie, ținându-se cont, iarăși, de starea ei materială și de componența ei. Unele zemstve au luat ulterior decizii și în privința angajaților celibatari: rudele lor apropiate urmau să primească și ele indemnizații. Compararea deciziilor diferitor zemstve atestă, în cazul unora, reguli extrem de precise și nuanțate (zemstva jud. Bender prevedea, de exemplu, ca învățătorilor din școlile de zemstvă să li se păstreze salariul, funcția urmând să fie suplinită de soțiile lor; zemstva jud. Cahul menținea jumătate din salariile felcerilor luați pe front etc.), iar în cazul altora se aplicau, la nivel local, hotărârile zemstvei guberniale.

Însă mobilizarea afectase nu doar familiile angajaților zemstvei: cea mai mare parte a basarabenilor înrolați în armată erau țărani, luați sub arme în toiul lucrărilor agricole de vară. Familiile acestora se pomeniseră într-o situație extrem de dificilă, într-un moment nepotrivit: erau lipsite de întreținători și, în același timp, de posibilitatea de a-și strânge roada în mod autonom. În acest context, în unele localități, fără să aștepte reacții din partea statului sau a structurilor administrative, reprezentanții familiilor mai înstărite au început să ofere ajutor familiilor rezerviștilor mobilizați. După acest prim val de ajutor oferit spontan de consăteni, zemstvele au inițiat o serie de acțiuni coordonate de oferire a asistenței sociale (sub diferite forme) familiilor rezerviștilor și ratnicilor mobilizați, atât la lucrările agricole curente, cât și la cele ulterioare. Câmpurile agricole au fost lucrate cu eforturi comune, cerealele familiilor rămase fără brațe de muncă fiind stocate în depozite publice; familiilor rezerviștilor li s-a pus la dispoziție utilajul agricol necesar pentru treieratul grânelor deja evacuate sau ajutor sub formă de împrumut din partea asociațiilor de creditori; agronomii zemstvei guberniale, împuterniciți să organizeze lucrările de semănat, au început să calculeze, împreună cu administrațiile

sătești, cantitatea de semințe, de orice tip, necesară fiecărei familii pentru semănatul terenurilor, urmând să găsească posibilități pentru a le pune la dispoziția nevoiașilor; familiile extrem de sărace, incapabile să întoarcă împrumuturile, erau ajutate de către epitropiile județene. Zemstva jud. Bender, de exemplu, repartizase în regim de urgență suma de 590 de ruble pentru organizarea epitropiei. În ședința din 3 (16) august 1914, zemstva jud. Soroca a decis să repartizeze 40.000 de ruble ca fond pentru indemnizațiile destinate rezerviștilor și ratnicilor mobilizați, pregătind și colectarea unor donații private. Zemstva le acordase deja sprijin la recoltarea roadei, repartizându-le în mod prioritar utilajul agricol necesar. Ulterior, la 15 (28) septembrie 1914, au fost aleși doi noi consilieri în componența epitropiei județene (Nicanor Macarescu și Constantin Gheorghiiță), responsabili de oferirea de asistență familiilor defavorizate. La 5 (18) august, zemstva jud. Bălți repartiza și ea, în beneficiul familiilor rezerviștilor și ratnicilor mobilizați, suma de 10.000 de ruble, urmând să pregătească resursele necesare pentru a le ajuta la strângerea roadei. Zemstva din jud. Ismail repartizase 3.000 de ruble ca ajutor pentru cele mai nevoiașe familii ale rezerviștilor și ratnicilor mobilizați, urmând să le ofere gratuit și semințele necesare pentru semănatul terenurilor cu culturi de toamnă; în plus, a intervenit pe lângă administrațiile comunale, sugerând ca familiilor nevoiașe să li se pună la dispoziție, în mod gratuit, pentru aceste semănături, terenuri de uz public. De rând cu ajutorul oferit propriu-zis de membrii comunității, zemstva jud. Bolgrad s-a implicat și ea în transportarea și treierarea recoltei de cereale (în 1915, continuând șirul de măsuri, aceasta oferise persoanelor înrolate în armată scutire de plata impozitelor individuale pe toată durata războiului). La 7 (20) august 1914, zemstva jud. Ismail a adoptat un complex de măsuri, alocând 3.000 de ruble pentru repartizarea gratuită de semințe familiilor nevoiașe și 3.000 de ruble – pentru indemnizații destinate acestor familii, sume gestionate prin intermediul epitropiilor¹², înaintând și un demers în vederea creării unui fond special de 100.000 de ruble, destinat casei de împrumut pentru credite mici, în beneficiul persoanelor care aveau nevoie de sume cu împrumut pentru semănatul câmpurilor, precum și un demers către direcția proprietăților de stat și mănăstirești privind eliberarea de combustibil gratuit pentru familiile nevoiașe ai căror membri fuseseră înrolați în armată. La 3 (16) august 1914, zemstva jud. Ackerman crease un fond de 20.000 de ruble pentru oferirea de indemnizații urgente familiilor rezerviștilor și ratnicilor mobilizați, acordându-le ajutor și la lucrările agricole. Zemstva și-a propus să evalueze în mod separat situația economică a fiecărei familii, pentru a stabili forma de ajutor, inclusiv prin oferirea de indemnizații, asi-

---

¹² *Ibidem*, f. 37.

gurarea cu locuințe și combustibil, repartizarea gratuită de produse alimentare și îmbrăcăminte etc.¹³. În cadrul ședinței din 28 septembrie (11 octombrie) 1914, de exemplu, zemstva jud. Ackerman i-a ales în funcția de epitropi pe G. Spirioti și K. Gasser, desemnând și 15 oficiali ce urmau să se ocupe de identificarea și investigarea necesităților familiilor nevoiașe.

O altă serie de măsuri adoptate în același context a fost combaterea speculei și a creșterii prețurilor, fenomene ce se atestau deja în anumite regiuni ale imperiului. În principiu, Basarabia nu se confruntase cu această problemă: în majoritatea județelor prețurile la produsele de primă necesitate se menținuseră la același nivel sau chiar scăzuseră. Însă în jud. Hotin, de exemplu, în satele preluate de la Austria, produsele alimentare ajungeau cu mare dificultate și la prețuri sporite din cauza complicațiilor generate de operațiunile militare. Din acest motiv, la 20 septembrie (3 octombrie) 1914, zemstva județeană a alocat 7.000 de ruble pentru facilitarea transportului și asigurarea populației din zonă cu produse de primă necesitate.

În condițiile stării de război, structurile statului nu reușeau să asigure la timp și în volumul necesar bunăstarea și chiar supraviețuirea propriilor cetățeni, zemstvele asumându-și la acel moment și în anii următori sarcina de a oferi asistență socială populației. Pentru a putea acoperi necesitățile stringente ale populației, zemstvele au convenit să reducă o parte din cheltuielile deja prevăzute în bugetele lor – hotărâri adoptate în cadrul adunărilor din iulie-septembrie 1914. Majoritatea reducerilor de cheltuieli s-au făcut din contul stopării lucrărilor de construcție și reabilitare a edificiilor de uz public, a drumurilor și a podurilor. Astfel, zemstva jud. Ackerman a asigurat plata doar pentru lucrările de construcții deja începute (o serie de poduri și școli), anulându-le pe cele pentru care abia începuse colectarea de materiale sau mizând pe contribuțiile voluntare ale populației. Zemstva a propus ca în locul podului de la Olănești (chiar dacă edificarea lui fusese anulată) să se construiască un pod din beton armat, mult mai ieftin, care să asigure necesitățile locuitorilor și posibilitatea transporturilor. În total au fost economisite 86.164 ruble. Zemstva jud. Bender a stopat lucrările de construcție a școlilor, drumurilor, reparația capitală a școlilor și a instituțiilor medicale, unele activități în domeniul agriculturii etc., economisind, respectiv, 105.000 ruble. Prin adoptarea unor măsuri similare, zemstva jud. Bălți a reușit să reducă cheltuielile prevăzute în bugetul pe anul 1914 cu 112.960 ruble¹⁴; cea din jud. Soroca – cu 90.580 ruble;

¹³ *Ibidem*, ff. 58-59.

¹⁴ *Ibidem*, ff. 19-21.

cea din jud. Bolgrad – cu 72.357 ruble. În jud. Chișinău, fuseseră anulate toate lucrările de construcții ale edificiilor de uz public, cu excepția spitalului *Romanov* de la Vorniceni, despre care se considera că ar putea fi util militarilor răniți.

Or, organizarea și susținerea activității instituțiilor sanitare și a spitalelor militare, și nu doar a celor din Basarabia, reprezenta unul din angajamentele prioritare în sprijinul efortului militar al statului, zemstvele redirectionând în acest scop resurse financiare și umane considerabile.

În cadrul Adunării din 25 iulie (7 august) 1914, zemstva guberniala a aprobat crearea a două echipe mobile, care, în caz de necesitate, să fie trimise pe teatrul de operațiuni militare: un detașament sanitar-epidemiologic și un detașament sanitar-chirurgical, fiecare dotat cu câte o infirmerie a 50 de paturi. Pentru organizarea și întreținerea (timp de trei luni) a detașamentului sanitar-epidemiologic (în măsura posibilităților, acesta ar fi urmat să activeze pe teritoriul Basarabiei, fiind trimis în alte zone doar în caz de necesitate urgentă), a fost deschis un credit unic în sumă de 56.038 ruble. Pentru organizarea celui alt detașament mobil, sanitar-chirurgical, a fost deschis un credit în sumă de 20.665 ruble, și unul de 18.180 ruble, destinat întreținerii lui pe durata primelor trei luni de activitate¹⁵. Conform unui raport, la 23 septembrie (6 octombrie) 1914 ambele echipe fuseseră deja trimise pe front, fiecare din ele fiind suplimentată cu încă 50 de paturi¹⁶.

Un alt subiect de pe ordinea de zi a ședinței din 25 iulie (7 august) 1914 a vizat crearea, fie la Chișinău, fie în alt oraș al provinciei, a unui spital cu 300 de paturi destinate militarilor bolnavi și răniți, aflat sub administrarea zemstvei. S-a decis ca spitalul să fie organizat la Chișinău, având la etapa inițială 200 de paturi, cu posibilitatea dublării numărului acestora (până la 400 de paturi), aprobându-se în acest scop un credit în valoare de 58.599 ruble. Pe lângă spitalul deja existent al zemstvei guberniale din Chișinău au fost organizate cursuri pentru surori de caritate (de șase săptămâni). Ulterior, la ședința din 3 (16) septembrie a adunării de zemstvă, s-a discutat eventualitatea creării și echipării unui tren sanitar. Dată fiind multitudinea de inițiative și probleme ce apăreau constant, adunarea a oferit consiliului zemstvei guberniale cele mai largi împuterniciri pentru rezolvarea pe viitor a acestor probleme, fără a convoca suplimentar ședințe extraordinare ale adunării de zemstvă.

Receptive la hotărârile zemstvei guberniale și implicate exemplar în transpunerea lor în fapt, zemstvele județene au înaintat, pe parcurs și o serie de inițiative

¹⁵ *Ibidem*, F. 65, inv. 1, dos. 1841.

¹⁶ *Ibidem*, F. 9, inv. 1, dos. 3953.

proprii. Consiliul de zemstvă din jud. Chișinău, de exemplu, organizase pe lângă Școala Agricolă din Cricova o infirmerie cu 50 de paturi (cu posibilitatea ca numărul acestora să fie majorat la 150), destinată militarilor răniți și bolnavi, alocând și 1.000 de ruble în beneficiul punctului sanitar-alimentar de pe lângă stația Brodî. Zemstva din jud. Orhei oferise 50 de paturi pentru răniții ce urmau să fie internați în spitalele din județ și s-a implicat în întreținerea punctului sanitar-alimentar din or. Brodî. Toți funcționarii zemstvei din Orhei au decis să doneze, pentru o perioadă nedeterminată, 1-3% din salariu (adică 171 ruble 67 copeici pe lună) pentru întreținerea punctului sanitar-alimentar de la Brodî¹⁷. Zemstva din jud. Hotin organizase, pe lângă stația de cale ferată din târgul Noua-Suliță, un punct sanitar-alimentar pentru militarii răniți, bolnavi sau luați în prizonierat, care era finanțat cu banii obținuți din comercializarea produselor alimentare și, parțial, din cei donați de populație. Prin decizia din 5 (18) august 1914, zemstva din jud. Bălți își asumase sarcina de a amenaja și întreține în spitalele zemstvei 30 de paturi pentru militarii răniți. O decizie similară adoptaseră și membrii consiliului de zemstvă din jud. Soroca, care au amenajat 210 paturi destinate militarilor răniți, utilizând în acest scop mijloace proprii și donații private (colectate de o comisie specială, aleasă de adunarea extraordinară de zemstvă). Consiliul zemstvei județene din Bender a decis să aloce 30.115 ruble pentru amenajarea unui total de 140 de paturi în infirmeriile din or. Bender și în spitalele din localitățile Căușeni și Bulboaca, alocând suplimentar 2.000 de ruble pentru crearea unui punct de alimentație lângă stația de cale ferată din or. Bender, precum și pentru 20 de puduri (aproximativ 300 kg) de vată și 10.000 arșini (aproximativ 7.000 m) de tifon, destinate infirmeriei din or. Bender a comitetului local al Crucii Roșii. În spitalele de zemstvă din Cahul și Leova au fost amenajate 40 de paturi, zemstva județeană Cahul oferind un credit în sumă de 8.000 ruble, pentru amenajarea unui punct alimentar la una din stațiile de cale ferată de pe traseul pe unde răniții erau evacuați de pe teatrul de război spre spitalele permanente.

Zemstvele basarabene au continuat să se implice în activitatea de asigurare a resurselor pentru militarii bolnavi și răniți și pe parcursul anului 1915, când la acest proces s-au racordat și zemstvele jud. Bolgrad și Ismail. Adunarea zemstvei județene din Bolgrad a pus la dispoziția spitalelor de zemstvă 50 de paturi destinate militarilor bolnavi și răniți și 12 paturi pentru militarii cu traume psihice, disponibile începând cu 20 august 1915. În colaborare cu zemstva jud. Bolgrad, zemstva jud. Ismail începuse și ea pregătirile pentru crearea unei infirmerii cu 100 de paturi.

---

¹⁷ *Ibidem*, f. 13.

O altă problemă discutată în cadrul ședinței din 25 iulie (7 august) 1914 a adunării zemstvei basarabene a fost cea vizând eventuala aderare la *Uniunea zemstvelor din Rusia pentru ajutorarea militarilor bolnavi și răniți* – o structură creată în aceeași perioadă la Moscova, cu responsabilități directe în ceea ce ține de organizarea spitalelor, punctelor sanitare, evacuarea soldaților răniți etc. Zemstva gubernială basarabeană, după cum am menționat deja, a decis imediat să ofere în beneficiul uniunii zemstvelor 100.000 de ruble, devenind membru cu drepturi și responsabilități depline al acestei structuri organizate la nivelul întregului imperiu. Conform datelor de care dispunem, în cadrul activităților organizate de uniunea zemstvelor, zemstva gubernială a Basarabiei a fost direct responsabilă de crearea și întreținerea punctului sanitar-alimentar din or. Brodî care a fost deja menționat (unde, în calitate de împuternicit al zemstvei guberniale basarabene fusese trimis, în 1915, Vladimir Cristi), a unei infirmerii în or. Kiev, a câtorva paturi de la infirmeria din or. Vinița.

Unele zemstve județene au convenit să se implice și ele, în mod direct, în activitatea acestei structuri, decizia privind aderarea sau non-aderarea, precum și forma pe care urma s-o ia aceasta fiind lăsată la latitudinea fiecărei zemstve județene și urmând să fie discutată la adunările acestora. De exemplu, zemstva din jud. Ackerman alocase 10.000 de ruble pentru crearea punctului sanitar-alimentar din or. Brodî și 16.500 ruble pentru amenajarea și întreținerea timp de 3 luni a 100 de paturi destinate militarilor bolnavi și răniți în cadrul infirmeriei din or. Kiev. Zemstvele jud. Chișinău și Orhei acordaseră câte 1.000 de ruble pentru punctul sanitar-alimentar din or. Brodî. Zemstva din jud. Bălți repartizase 1.000 de ruble pentru punctul sanitar-alimentar din or. Brodî, 4.500 de ruble pentru infirmeria din or. Kiev, precum și 1.000 de ruble, pentru ajutorarea populației din Polonia. Zemstva din jud. Bender repartizase uniunii zemstvelor, cu statut de cotizație, 5.000 de ruble. În 1915, zemstva jud. Ismail finanța cinci paturi în infirmeria din or. Vinița, pentru amenajarea cărora plătise deja 500 de ruble, și alte două paturi suplimentare în aceeași infirmerie, pentru întreținerea cărora, pe parcursul anului 1915, repartizase 1.080 de ruble. Zemstvele din jud. Chișinău și Soroca, fără să adere nemijlocit la uniunea zemstvelor, se implicau în activitatea acesteia pe linia zemstvei guberniale.

* * *

Încă din primele momente ale războiului, resursele Basarabiei (atât cele umane, cât și cele naturale) au fost canalizate, în mare măsură, pentru asigurarea necesităților frontului. Integrat unei structuri teritoriale ample – Districtul

Militar Odessa, care, de la începutul războiului, căpătase statutul de district militar pe teatrul de acțiuni militare – întregul teritoriu al Basarabiei era utilizat, în fapt, exploatat de autoritățile imperiale, pentru acoperirea necesităților frontului. Considerată unul dintre grânarele Imperiului Rus și una din puținele regiuni capabilă să cultive cantități imense de cereale destinate anterior exportului, Basarabia a fost aleasă drept spațiu pentru cultivarea și livrarea pe front a mai multor produse alimentare și furajere. Zemstva basarabeană urma să se implice în diferite moduri în procesul de livrare a acestor produse spre front: colaborând cu diferite structuri, atât civile (ale ministerului afacerilor interne de la Petrograd), cât și militare (ale Districtului Militar Odessa). Inițial, sarcina pe care și-o asumaseră zemstvele locale a fost de a identifica persoanele de la care puteau fi achiziționate cereale necesare frontului – de obicei mari proprietari – și de a le livra responsabililor de intendență din cadrul structurilor militare. Structura imperială creată în august 1914 pentru asigurarea cu cereale a armatei, *Direcția specială pentru furnizarea hranei pe fronturi* (așa-numita *Хлебармия – Pâine pentru armată*) era subordonată Direcției principale a agriculturii din cadrul guvernului de la Petrograd și avea competențe pentru crearea de structuri locale. Din primele zile ale războiului, Constantin Mimi, președintele consiliului zemstvei guberniale, fusese împuternicit de direcția funciar-agricolă a ministerului de interne să faciliteze colectarea de cereale pentru necesitățile armatei, majoritatea livrărilor concrete fiind mediate de oficialii din județe. De exemplu, în octombrie 1914, zemstva jud. Chișinău raporta că Mihail Glavce (președintele consiliului județean) urma să încheie cu direcția intendență a Districtului Militar Odessa un contract de livrare a 100.000 puduri de făină de seară și a 16.000 puduri de ovăz¹⁸. În identificarea resurselor de cereale și achiziționarea lor pentru armată se implicaseră și structurile de zemstvă din jud. Ismail și Bender. În 1915, principiile de asigurare cu alimente a trupelor au fost schimbate, misiunea de a identifica, achiziționa și livra alimente și furaje pentru front fiindu-i încredințată lui Serghei Herbel, fost guvernator de Herson, funcționar cu experiență de zeci de ani în structurile de zemstvă și, până de curând, responsabil de agricultură în cadrul ministerului central al afacerilor interne. Acesta își crease o rețea locală de achiziționare și livrare, în care zemstvele erau implicate mult mai puțin, S. Herbel preferând să achiziționeze produsele direct de la marii proprietari sau chiar de la populație. Astfel se explică faptul că, deja în 1915, zemstva jud. Ismail raporta că nu i se solicitase direct contribuția la asigurarea cu alimente a frontului. Susținut de șeful districtului militar și de guvernator, prin

---

¹⁸ *Ibidem*, ff. 14-15.

politica de stabilire a unor prețuri maxime la produsele alimentare (considerată politică de „luptă împotriva creșterii prețurilor” și „luptă împotriva speculei”), S. Herbel a început să achiziționeze, inclusiv în Basarabia, cantități imense de cereale și boboase din recolta anului 1914, la următoarele prețuri: orz – 0,76 ruble pentru 1 pud; ovăz – 0,97 ruble; porumb – 0,74; secară – 1,00 ruble; grâu – 1,25 ruble; mazăre – 1,28 ruble; făină de grâu – 1,50 ruble; făină de secară – 1,15 ruble; tărâțe – 0,62 ruble. Basarabia fusese singura gubernie autorizată pentru pregătirea de fructe uscate destinate necesităților fronturilor occidentale (frontul din Caucaz era asigurat cu fructe uscate din Turkestan). Pentru Basarabia, în 1916, fuseseră stabilite următoarele prețuri de achiziționare: pere uscate – 10,5 ruble pentru 1 pud, mere uscate – 12 ruble, caise uscate – 18 ruble, cireșe uscate – 22 ruble, prune uscate – 26, stafide – 35 ruble¹⁹.

Pentru necesitățile armatei se colectau nu doar produse alimentare. Zemstvele din județele ce aveau meșteșugari iscusiți (Orhei, Hotin, Bălți, Bolgrad, Ackerman, Ismail, Cahul)²⁰ contribuiau la asigurarea armatei cu încălțăminte și îmbrăcăminte, instituind comisii speciale ce să coordoneze confecționarea sau colectarea lor. În acest context, fabricilor de pielărie li s-a interzis să comercializeze materialele pentru confecționarea tălpilor rebutate de intențență la prețuri mai mari decât prețurile pentru acest tip de materiale care fuseseră considerate acceptabile pentru confecționarea cizmelor²¹. La 26 octombrie (8 noiembrie) 1915, în scopul de a completa cu arme dotarea armatei, guvernatorul Basarabiei cerea populației să predea autorităților diferite tipuri de arme în stare funcțională, pe care le dețineau locuitorii guberniei: arme de model militar, cu camera închizătorului de 7,6 mm, de model japonez, austriac sau turcesc, de tip Manlicher și Mauser. Armele urmau a fi predate șefilor militari, administrațiilor orașenești, administrațiilor guberniale și județene de zemstvă, secțiilor locale de poliție, șefilor secțiilor rurale de poliție sau depozitului de artilerie al districtului. Pentru fiecare armă în stare funcțională, autoritățile promiteau recompense: pentru o armă de model rusesc se plăteau 20 de ruble; pentru o baionetă – 2 ruble; pentru o armă de model străin – 15 ruble și respectiv pentru o baionetă străină – 2 ruble²².

---

¹⁹ М. Осикин, *Бессарабия в 1916 - начале 1917 г.: Ближайший Тыл Южного Фаса Восточного Фронта*, în *Русин* (Tula), nr. 2, 2016, pp. 158-161.

²⁰ ANRM, F. 9, inv. 1, dos. 3953.

²¹ *Ibidem*, F. 289, inv. 1, dos. 58, f. 6.

²² *Ibidem*, f. 129.

* * *

Odată cu intrarea României în război în 1916 și trimiterea pe Frontul Român a 1.000.000 de soldați ruși, sarcina de a le pune la dispoziție alimente și furaj revenise, în cea mai mare parte, tot Basarabiei, mai ales după retragerea spre Iași a trupelor și administrației românești și a armatei ruse și armistițiul cu Puterile Centrale. Cele mai mari probleme legate de asigurarea cu alimente și furaj a frontului, considerau, justificat sau nu, oficialii responsabili de acest domeniu, erau provocate nu atât de starea propriu-zisă a agriculturii, ci de dificultățile legate de transport – mai ales în situația în care pentru necesitățile frontului fuseseră rechiziționate un număr enorm de căruțe și oameni, care, respectiv, nu puteau fi folosite pentru transportarea alimentelor. În aceste condiții, conflictul dintre necesitățile privind asigurarea armatei cu hrană și asigurarea frontului cu lucrători puse bazele unei profunde crize alimentare.

Mobilizarea țăranilor în armata țaristă (aproximativ 300.000 de basarabeni luați pe front în timpul războiului), sutele de mii de persoane trimise pentru a presta munci în folosul armatei în spatele frontului, rechiziționarea animalelor de povară și a căruțelor au afectat profund și agricultura, și starea de spirit a populației. Din lipsă de forță de muncă, o bună parte a terenurilor agricole au fost lăsate în paragină.

Deși Basarabia dispunea de rezerve suficiente, lipsa de brațe de muncă, însoțită de măsurile administrative severe, întreruperile de transport, înlocuirea mecanismelor de distribuire a cerealelor cu măsuri restrictive de administrare²³ au accentuat criza cerealelor. Drept urmare, prețurile la produsele alimentare aveau tendința să crească; slăbiseră capacitățile pieței; fuseseră perturbate relațiile economice dintre regiunile producătoare și consumator; fuseseră interzise operațiunile comerciale cu casele de comerț și industrie din străinătate; comerțul extern fusese subordonat necesităților militare. Măsurile de interdicție, care dăduseră rezultate în zona frontului, s-au dovedit dăunătoare pentru reglementarea obligatorie a procesului de mobilizare generală a economiei. Populația se împotriva ordinelor și directivelor ce limitau comerțul tradițional ori ignora cu bună știință aceste ordine. Aveau loc conflicte între autoritățile militare și administrația locală, uneori recurgându-se la acțiuni aleatorii, adoptate și anulate în mod arbitrar. Pe acest fundal, scăzuse dramatic încrederea față de guvern și se accentuase tendința spre abuzuri a structurilor centrale.

---

²³ *Россия в годы Первой мировой войны: экономическое положение, социальные процессы, политический кризис*, Moscova, 2014, p. 4.

De exemplu, printr-o dispoziție obligatorie, șeful Districtului Militar Odessa interzicea locuitorilor din satele aflate în componența districtului să ridice „artificial și cu rea-credință” prețurile la făină, pâine, crupe, carne, slănină, pește, legume, zahăr, ceai, sare, produse de post (în evaluările oficialilor, desigur, orice ridicare a prețurilor peste limita stabilită arbitrar de ele). Același mesaj se regăsește și în nr. din 25 iulie (7 august) 1914 al *Buletinului Gubernial al Basarabiei*²⁴. Din noiembrie 1915, dat fiind că produsele alimentare din Districtul Militar Odessa erau destinate aprovizionării armatei și fusese stabilit un sistem al prețurilor fixe, s-a interzis exportul produselor alimentare, inclusiv făină de orice tip și ovăz, peste hotarele acestui district²⁵. În cazul în care se confirma exportarea „cu rea-intenție” a pâinii, vinovații erau deferiți curții marțiale²⁶. Din considerentul că vitele vii erau și ele destinate aprovizionării armatei cu carne proaspătă (conservele erau produse, de obicei, în alte regiuni ale imperiului), s-a interzis și strămutarea vitelor și produselor alimentare dintr-o zonă în alta²⁷. Locuitorilor din jud. Orhei și Chișinău nu li se permitea să evacueze vite dincolo de hotarele acestor județe. Populației din jud. Soroca și Bălți i s-a interzis explicit să transporte produse alimentare și vite din propriile județe în jud. Hotin²⁸. Prin directiva emisă la 5 (18) iunie 1916, șeful principal responsabil de aprovizionarea armatelor de pe Frontul de Sud-Vest interzicea scoaterea din Basarabia a vitelor, oilor sau porcilor. Transportul animalelor se putea realiza doar în baza unei aprobări speciale, eliberate pentru fiecare caz în parte de către responsabilul de district, maestrul de intendență S. Herbel²⁹. Asemenea decizii fuseseră emise în mod repetat pe toată durata războiului. De exemplu, prin decizia din 10 (23) martie 1917, persoanelor fizice și întreprinderilor li se interzicea să transporte grâne din subdiviziunea a cincea a jud. Ismail în alte localități³⁰, menținându-se acest drept doar pentru organizația *Pâine pentru armată*.

Nu se permitea să se scoată în afara hotarelor guberniei Basarabia nici material lemnos³¹. Proprietarilor de vehicule nu li se permitea să deplaseze mașinile

---

²⁴ *Buletinul Gubernial al Basarabiei*, nr. 82 (25 iulie), 1914.

²⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, dos. 9435, f. 139.

²⁶ *Ibidem*, f. 87. Dispoziție obligatorie dată pe gubernia Basarabia (nr. 26811, din 24 august 1915).

²⁷ *Ibidem*, f. 57.

²⁸ *Ibidem*, f. 82.

²⁹ *Ibidem*, f. 178.

³⁰ *Ibidem*, f. 289. Dispoziție obligatorie dată de șeful principal al Districtului Militar Odessa și guvernator general, general de infanterie M. I. Ebelov (nr. 2554, din 10 martie 1917).

³¹ *Ibidem*, f. 134.

din locul lor de parcare (oraș, sat) către alte locații, în limitele Basarabiei fiind interzis traficul oricăror mijloace de transport mecanizat, cu excepția automobilelor ce aparțineau oficialilor din instituțiile guvernamentale și publice, și doar în baza unei permisiuni speciale sau dacă se deplasau în interes de serviciu³².

Tot în logica prevenirii unor acțiuni considerate (pe bună dreptate sau nu) suspecte, conducerea militară rusă a interzis comercializarea articolelor din cupru în perimetrul Districtului Militar Odessa, motivând că acestea ar fi fost colectate spre a fi exportate în țările Triplei Alianțe. Respectiv, s-a solicitat ca structurile din subordine să cerceteze faptele, să stopeze comerțul și să adopte măsuri în vederea interdicției de a scoate cuprul din țară³³. În campania de „luptă împotriva comercializării cuprului” fusese antrenată și presa centrală, care publica informații eronate. Dintr-o scrisoare expediată departamentului de poliție, desprindem că autoritățile locale au trebuit să dezmință informația publicată în numărul din 20 ianuarie (2 februarie) 1915 al revistei *Вечернее время* (*Timplul de seară*), specificând că cele expuse nu corespund realității și că în gubernia Basarabia nu se comercializează masiv articole din cupru de niciun tip, nici vase, nici monede vechi de cupru, fiind de fapt vorba de negustorii de vechituri, care cumpărau cupru și fier vechi pentru samovare, expediindu-l Casei de Comerț *Spektor* din or. Odessa. În Basarabia n-au fost atestate cazuri de comercializare și transportare peste hotare a cuprului, dar angajații poliției luaseră oricum măsuri radicale de stopare a cumpărării și transportării acestor materiale³⁴. Informațiile că s-ar fi remarcat o intensificare a comerțului ilegal cu cupru în scopul scoaterii lui peste hotare au fost dezmințite de guvernatorul Basarabiei în telegrama din aprilie 1915, expediată șefului statului-major al Districtului Militar Odessa.

O altă interdicție viza consumul de băuturi tari pe drumuri, în stradă, în piețe și în alte locuri deschise situate în perimetrul gospodăriilor sătești și în încăperile administrației publice țărănești, precum și apariția în stare de ebrietate în locuri publice. Nu se permitea păstrarea cantităților mari de băuturi alcoolice în case private (cantitățile păstrate nu trebuiau să depășească necesitățile celor ce locuiau în respectivele încăperi). Proprietarii de încăperi nu aveau voie să permită comercializarea ilegală a băuturilor, fiind obligați să informeze imediat poliția sau autoritățile publice sătești. Era interzisă comercializarea băuturilor tari în ceai-

---

³² *Ibidem*, f. 105. Dispoziție obligatorie nr. 13338 din 15 septembrie 1915, emisă de șeful principal al Districtului Militar Odessa și guvernator general, general de infanterie M. I. Ebelov.

³³ *Ibidem*, dos. 9484, ff. 14-14v.

³⁴ *Ibidem*, f. 29.

nării, cantine și în localul altor instituții din rețelele alimentației publice ce nu dispuneau de licențe corespunzătoare³⁵. S-a interzis și comercializarea cu amănuntul a vinului nou, obținut din roadă nouă. În acest sens, a fost emis un ordin care permitea transportarea producției viticole, până la 1 ianuarie 1916, doar în spațiile și piețele cărora *Comitetul pentru viticultură și vinificație* le aprobase dreptul de a vinde vin în butoaie între orele 8 și 16, sub supravegherea agenților acestor comitete, a poliției comerciale și generale, precum și a comisiei de supraveghere a accizelor³⁶. Prin altă dispoziție obligatorie, și negustorilor și persoanelor private din plasa Criuleni, jud. Orhei, li s-a interzis să comercializeze vin în timpul lucrărilor militare pe teren³⁷.

* * *

Cele mai severe restricții se aplicau însă în zonele din imediata apropiere a frontului. Populația din zona frontului era somată să respecte cu strictețe ordinele și indicațiile autorităților militare.

Se interziceau în mod categoric discursurile publice privitoare la acțiunile desfășurate de trupele armatei ruse și cele inamice sau aliate sau răspândirea zvonurilor care puteau provoca panică. Erau aspru pedepsite, inclusiv cu expulzarea, persoanele care „elogiau” acțiunile victorioase ale armatelor inamice și ale flotelor lor sau „denigrau” acțiunile eșuate ale armatei și flotei ruse și ale armatelor și flotelor străine aliate cu ea; persoanele care răspândeau informații ce vizau completarea efectivelor, mișcările de trupe, ocupațiile, acțiunile și comportamentul comandanților și, în genere, informații ce subminau încrederea societății în armată ori provocau panică generală sau parțială în rândurile populației. În plus, din cauza suspiciunilor că, prin intermediul hulubilor de poștă, ar putea fi transmise informații considerate secrete, printr-o dispoziție obligatorie, în octombrie 1915, s-a interzis întreținerea și creșterea în Basarabia a hulubilor de orice rasă. Proprietarii sau îngrijitorii de hulubi erau obligați să nimicească păsările ori să le evacueze în afara guberniei în termen de 7 zile din data publicării dispoziției³⁸.

Locuitorii din zona de dislocare a armatelor (în guberniile Podolia, Basarabia, Tarnopol), patronii de hoteluri și case mobilate, proprietarii de case și apartamente, precum și persoanele aflate temporar în aceste teritorii erau somați să

---

³⁵ *Ibidem*, dos. 9435, f. 3.

³⁶ *Ibidem*, f. 106.

³⁷ *Ibidem*, f. 179.

³⁸ *Ibidem*, f. 126. Dispoziție obligatorie emisă de șeful principal al Districtului Militar Odessa și guvernator general, generalul de infanterie M. I. Ebelov (nr. 15141, din 22 octombrie 1915).

informeze neîntârziat autoritățile ori poliția despre apariția sau vizita oricăror persoane în localurile deținute de ei, să aducă la poliție pașaportul sau actul de identitate al vizitatorului și să comunice motivul sosirii acestuia³⁹.

La stațiile de cale ferată se mențineau restricțiile severe, stabilite încă la 2 august 1914: pe întreaga durată a circulației trenurilor militare, persoanelor fizice (cu excepția vânzătorilor de produse alimentare) li se interzicea accesul la platformele de cale ferată în timpul staționării trenurilor militare în gară⁴⁰.

Printr-o directivă specială a oficialilor militari, în regiunile din zona frontului s-a interzis realizarea de fotografii. Dispoziția în cauză reglementa și normele pentru realizarea fotografiilor pe terenurile aferente căilor ferate din zona Frontului de Sud-Vest, pe căile acvatice și terestre din zona frontului. Nimănui, indiferent de rang sau titlu, nu i se permitea să facă poze (sau filme) de orice fel în limitele fâșiilor de teren aferente căilor ferate, căilor acvatice și a drumurilor de pământ din zona frontului. Corespondenții de război aveau voie să facă fotografii doar pentru necesități de serviciu, în scopuri științifice, ori fotografii cu valoare istorică sau tehnică (în calitate de probe anexate la dările de seamă, dacă acest lucru era solicitat de superiorii direcți, cu rang nu mai mic decât cel de comandant de corp de armată sau persoane egale în autoritate cu acesta). Fotografii trebuia să prezinte un permis special, avizat de general-cvartirmaistrul statului-major al comandantului-șef al armatelor Frontului de Sud-Vest sau de șeful Departamentului drumuri militare al Direcției șefului comunicațiilor militare ale armatelor Frontului de Sud-Vest, confirmat prin semnăturile și ștampilele respectivilor funcționari. Permisele se eliberau la solicitare și trebuiau însoțite cu note detaliate privitoare la scopul și tipul fotografiilor. Corespondenții de război trebuiau să înregistreze fotografiile într-un „registru” cu șnur și să transmită, prin ordin, negativele superiorilor lor direcți, în rang nu mai mic de comandant de unitate. În registru trebuiau indicate numărul de ordine al negativului, data și locul realizării fotografiei, subiectul fotografiei, data și persoana căreia i se transmitea negativul, semnătura persoanei care a realizat fotografia cu numărul indicat, numărul copiilor, data și persoana căreia i-au fost transmise fotografiile și semnătura persoanei care a dezvoltat pelicula. Imprimarea copiilor negative sau pozitive, suplimentar la datele fixate în registru, era calificată drept încălcare a dispoziției obligatorii și

³⁹ *Ibidem*, dos. 9435, f.110. Dispoziție obligatorie emisă de comandantul Armatei IX, generalul de infanterie Platon Lecițki, la 25 septembrie 1915.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 2.

era sancționată corespunzător. Realizarea de fotografii se încredința, de regulă, militarilor în serviciu activ și, cu titlu de excepție, persoanelor liber-angajate, dar numai etnicilor ruși și în niciun caz evreilor⁴¹.

În afară de dispozițiile cu caracter general, erau emise și dispoziții speciale, semnate de conducători militari sau șefi administrativi, împuterniciți să administreze anumite domenii, regiuni sau instituții.

Printr-o ordonanță specială, generalul de infanterie Mihail Ebelov cerea să se aplice sancțiuni disciplinare (inclusiv expulzarea, sub supravegherea poliției, în guberniile din interiorul imperiului) asupra tuturor persoanelor ce încălcau ordinea publică în localitățile din raza Districtului Militar Odessa, numindu-i responsabili de îndeplinirea acestei ordonanțe pe guvernatorii Basarabiei, Heresonului, Ekaterinoslavului, Tauridei și pe primarii Odessei și Ialtei. Respectivilor demnitari li se oferea competența de a elibera din serviciu funcționari de orice subordonare care nu dețin funcții de primele trei ranguri, precum și persoane delegate în instituțiile de bresle, orașenești și de zemstvă.

Comandantul-șef al Districtului Militar Kiev, general-adjutantul Vladimir Troțki⁴², a emis o dispoziție obligatorie, prin care interzicea populației din orașe, târguri și alte localități să utilizeze în instituțiile guvernamentale și private, atât în comunicarea interpersonală, cât și în comunicarea cu funcționarii structurilor respective, limbile germană, maghiară și turcă, considerate limbi ale inamicilor Rusiei. Prin această dispoziție, se interzicea utilizarea acestor limbi în stradă, în magazine, în alte locuri publice, precum și afișarea anunțurilor, inscripțiilor și firmelor în limbile germană, maghiară și turcă ale întreprinderilor comerciale; elaborarea chitanțelor, certificatelor, recipiselor, etichetelor la medicamente, corespondența de importanță publică în aceste limbi; întrunirile publice, inclusiv interpretarea creațiilor proprii (texte literare, versuri și cântece) în limbile germană, maghiară și turcă; amplasarea anunțurilor, reclamelor, altor materiale în aceste limbi în paginile publicațiilor tipărite; punerea în vânzare a mărfurilor care, deși conțineau inscripții în limba rusă, erau asociate cu persoane, denumiri, evenimente etc., din țările aflate în război cu Rusia, afirmând că ele lezează sentimentele naționale ale poporului rus. Printr-o altă dispoziție obligatorie, același general interzicea furnizarea oricărui tip de informații redacției ziarului *Dakota Freie Presse*, editat în America de Nord⁴³.

⁴¹ *Ibidem*, F. 289, inv. 1, dos. 58, f. 58.

⁴² Comandantul-șef al Districtului Militar Kiev în perioada noiembrie 1914 - mai 1916.

⁴³ ANRM, F. 289, inv. 1, dos. 58, f. 9.

Cu asentimentul guvernului, au fost elaborate o serie de măsuri restrictive cu referire la etnicii bulgari. În principiu, interdicțiile enunțate vizau întreprinderile, societățile, tovărășiile și supușii ruși de etnie considerate „inamice”, dar produceau efecte și asupra întreprinderilor, societăților, comunităților și etnicilor bulgari. Toate dispozițiile anterioare cu privire la etnicii germani, austrieci și turci, precum și indicațiile cu caracter instructiv puteau fi aplicate și asupra bulgarilor. Proveniența lor slavă și credința ortodoxă nu-i ferise pe etnicii bulgari de normele restrictive, ca în cazul supușilor ruși de etnie considerate „ale statelor inamice”. Normele restrictive nu produceau efecte asupra etnicilor bulgari ce făceau parte din armata rusă sau din armatele aliate și asupra familiilor acestora⁴⁴. Și în cazul etnicilor bulgari, sancțiunile se aplicau de către poliție, în termen de cel mult trei zile de la prezentarea învinuirii⁴⁵.

Printr-o dispoziție obligatorie din 1915, generalul M. Ebelov interzicea cetățenilor ruși care nu dispuneau pașapoarte pentru străinătate să treacă hotarul cu România. În baza acesteia, generalul cerea guvernatorului Basarabiei să aplice sancțiuni administrative, rezervându-și dreptul de a expulza respectivele persoane din țară⁴⁶. Persoanele care treceau hotarul prin punctele de frontieră nu aveau voie să aibă asupra lor niciun fel de tipărituri, iar cei trimiși cu misiuni oficiale (de către așezăminte și instituții guvernamentale și publice) puteau lua doar materiale avizate și tipărite de instituția ce-i delegase, toate materialele urmând a fi indicate cu precizie în certificatul privind dreptul de transportare⁴⁷. La hotarul cu România, se interzicea comerțul cu blănuri, blănurile putând fi cumpărate doar în baza unei învoiri speciale, vizate personal de generalul M. Ebelov⁴⁸. La granița cu România fusese interzisă și vânătoria cu arme de foc⁴⁹.

Persoanele care nu respectau ordinele urmau a fi sancționate administrativ sau supuse la trei luni de detenție în închisori sau forturi, ori, în cazuri extreme, expulzate din țară sau deportate în regiunile îndepărtate ale imperiului. Sancțiunile erau aplicate de poliția generală sau de poliția căilor ferate, nu mai târziu de trei zile de la momentul prezentării învinuirii.

⁴⁴ *Ibidem*, ff. 28-28v.

⁴⁵ *Бессарабские губернские ведомости*, I-VI, 1915, Hotărârea comandantului-șef al Districtului Militar Kiev, general-adjutantul Vl. Troțki, dată pe Districtul Militar Kiev la 13 mai 1915.

⁴⁶ ANRM, F. 2, inv. 1, dos. 9435, f. 67.

⁴⁷ *Ibidem*, F. 289, inv. 1, dos. 58, f. 92.

⁴⁸ *Ibidem*, F. 2, inv. 1, dos. 9435, f. 75.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 117. Dispoziție obligatorie emisă de șeful principal al Districtului Militar Odessa și guvernator general, generalul de infanterie M. Ebelov (nr. 14586, din 9 octombrie 1915).

În a doua jumătate a anului 1916, odată cu intrarea României în război, situația de la granița cu România se agravase și mai mult, fapt ce a făcut autoritățile imperiale să adopte o serie de măsuri și mai restrictive. La 22 august (4 septembrie) 1916, guvernatorul Basarabiei, Mihail Voronovici, ordona persoanelor responsabile de avizarea pașapoartelor (în special șefului secției orașenești de poliție din Chișinău) să nu elibereze vize pentru străinătate supușilor ruși de etnii considerate aliate și neutre, aceștia urmând să ridice vizele la Odessa în baza unor demersuri înaintate prealabil primarului de Odessa⁵⁰.

În octombrie 1916, șeful Districtului Militar Kiev, Viktor Hodorovici, semna o dispoziție ce fixa interdicții pentru muncitorii și angajații de la întreprinderile metalurgice (de stat și private) din perimetrul Districtului Militar Kiev, supravegheate de către funcționarii inspecției fabricilor și metalurgiei; pentru muncitorii de la fabricile, uzinele și atelierile care produceau obiecte destinate apărării statului, echipament și îmbrăcăminte pentru armată sau piese pentru structura de suprafață a rețelilor de cale ferată; pentru angajații și muncitorii de la căile ferate. Persoanele vizate nu aveau voie să părăsească locul de muncă fără permisiune și fără motive întemeiate și fără să anunțe administrația întreprinderii cu două săptămâni înainte⁵¹.

La începutul anului 1917, a fost suspendată activitatea cinematografelor, iar printr-o directivă specială s-a interzis purtarea obiectelor de vestimentație care, prin culoarea și forma lor, se asemănau cu uniforme de ofițerești (tunici de camuflaj, epoleți, cizme cu pinteni, săbii, manta de ofițer și chipiu)⁵².

* * *

În toată această perioadă, deși doar nordul guberniei Basarabia a fost teatru de confruntări între forțele rusești și cele austro-germane, asupra întregii provincii plana amenințarea unei eventuale ocupații austro-germane. Încă de la începutul războiului, autoritățile militare au pregătit planuri de evacuare. Relevanța lor crescuse în momentele tensionate din 1915 și 1916, în special în contextul confruntărilor de pe Frontul Român și al evacuării trupelor aliate spre Moldova, dar populația a fost totuși scutită de dificultățile pe care le-ar fi creat implementarea acestor planuri.

---

⁵⁰ *Ibidem*, F. 289, inv. 1, dos. 58, f. 78.

⁵¹ *Ibidem*, F. 2, inv. 1, dos. 9435, f. 216. Dispoziție obligatorie dată de șeful principal al Districtului militar Kiev, general-locotenentul V. Hodorovici la 22 octombrie 1916.

⁵² *Ibidem*, F. 289, inv. 1, dos. 58, f. 6.

Pregătirea evacuării urma să se bazeze pe o serie de acte, elaborate începând cu anul 1913, ce reglementau transportarea în condiții de război a proprietății de stat, a instituțiilor guvernamentale, a funcționarilor și familiilor acestora din zona de frontieră în interiorul imperiului. *Direcției pentru serviciu militar responsabilă de transportarea, în condiții de război, a proprietății de stat din zona de frontieră în interiorul imperiului*, constituită încă înainte de începerea războiului, i se atribuiseră misiuni clare în această peviință. În decembrie 1913, Cancelaria guvernatorului Basarabiei urma să prezinte, la solicitarea acestei instituții, informații cu privire la proprietățile cancelariei, lista nominală a funcționarilor cancelariei și a membrilor familiilor lor și numărul necesar de locuri pentru fiecare funcționar.

Printre membrii familiilor acestora cu drept de transportare din contul statului se numărau soția, copiii, fiii și ficele vitregi, și, prin confirmarea de către superiorii imediați, tații și mamele ce locuiau împreună cu funcționarii supuși evacuării și care, la momentul transportării, erau întreținuți de aceștia, precum și frații și surorile lor. (Servitoarea urma să fie transportată în condiții de clasa a treia; însă dacă familia avea copii mai mici de 5 ani, ea putea călători în același compartiment cu familia). În greutatea maximă a bagajului putea fi inclus câte un pud de bagaj per persoană (acesta urma să fie transportat gratis, conform statutului general al Departamentului căilor ferate din Rusia).

Pentru evacuare erau planificate sume de bani ce urmau a fi achitați ca diurnă pentru funcționari și indemnizații pentru evacuarea familiilor acestora⁵³. Valoarea indemnizației se calcula în funcție de categoria de funcționari. Generalii, amiralii, funcționarii civili ce ocupau funcții de rangul patru și mai sus, sau în rang de consilier de stat titular activ și mai înalt, șefii unor unități și direcții independente ale tuturor instituțiilor, independent de rang, urmau să primească de la 125 până la 375 de ruble, în funcție de distanța pe care urmau s-o parcurgă. Restul ofițerilor de stat-major și funcționarii civili ce ocupau funcții civile și de rang, de la rangul cinci până la rangul opt inclusiv, precum și fețele bisericești, urmau să primească de la 75 până la 225 ruble. Ofițerii superiori și funcționarii civili, ce ocupau funcții de la rangul nouă până la cincisprezece inclusiv, precum și slujitorii bisericii, urmau să primească de la 50 până la 150 de ruble. Funcționarii de rang inferior și restul persoanelor din cadrul instituțiilor militare, flotei, instituțiilor civile și duhovnicești, atât cele cu drept de serviciu la stat, cât și cele angajate liber, urmau să primească de la 25 la 75 ruble. De categoria funcționarului depindea și clasa vagonului ce urma să i se pună la dispoziție, numărul servitorilor ce-i putea lua pe lângă familie și respectiv greutatea maximă generală a bagajelor per funcționar și per familie.

⁵³ *Ibidem*, F. 2, inv. 1, dos. 9357, f. 7.

În lista nominală a funcționarilor cancelariei guvernatorului Basarabiei (întocmită la 17 iulie 1914), în tabloul de evacuare în cazul declarării mobilizării⁵⁴ se regăseau: șeful cancelariei guvernatorului Basarabiei, Nikolai Bobrovski; șeful-adjunct superior al cancelariei guvernatorului, secretarul de colegiu Varfolomei Dati; șeful-adjunct inferior al cancelariei guvernatorului, secretarul gubernial Ivan Granevski; șeful-adjunct inferior al cancelariei guvernatorului, secretarul de colegiu Serghei Lebedev; șeful-adjunct inferior al cancelariei guvernatorului Basarabiei, secretarul de colegiu Aleksandr Secara; registratorul cancelariei guvernatorului, secretarul gubernial Aleksandr Kaliniak; registratorul de colegiu Nikolai Pranițki și alți funcționari fără rang.

Proprietatea supusă evacuării trebuia împachetată în lăzi de lemn căptușite cu rogojini, legate cu sfori, la fiecare ladă atașându-se etichete pe care se indica expeditorul, destinatarul și locul de destinație; în caz de evacuare, bagajele urmau să fie transportate la stația de cale ferată și predate administratorului stației în baza unui aviz special anexat. Unele instituții și funcționari indicaseră cantități semnificativ exagerate de proprietăți ce urmau a fi evacuate. Examinând la 22 iulie (4 august) 1914 posibilitatea evacuării instituțiilor locale din zonele amenințate de acțiuni militare sau localitățile aflate în apropierea acestor zone și necesitatea evacuării proprietății de stat, guvernul a constatat că această măsură nu e deloc cerută de circumstanțe și că evacuarea oficialilor civili și a proprietății de stat poate fi admisă doar la solicitarea comandanților de district, comandanților de armate și a administratorilor de cetăți, în caz că această măsură se va impune în virtutea unor considerații cu caracter militar. Nikolai Makklov, ministrul afacerilor interne, expedia în legătura cu aceasta o telegramă secretă guvernatorului Basarabiei⁵⁵.

La 25 august (7 septembrie) 1914, familiilor funcționarilor din serviciul de stat li se aducea la cunoștință că, în cazul în care va fi necesară, evacuarea lor și a proprietății de stat se va face în baza avizelor extraordinare, eliberate de instituțiile de resort. Evacuarea în condiții de război a instituțiilor guvernamentale și a proprietății acestora din zonele și localitățile întărite și fortificate, amenințate de o posibilă invazie a inamicului în interiorul imperiului, urma să fie realizată în baza *Regulamentului privind evacuarea din contul vistieriei, în condiții de război, a proprietății de stat, instituțiilor guvernamentale, funcționarilor și familiilor lor*, aprobat de țar la 20 august (2 septembrie) 1914. Textul acestuia determina proprietățile ce urmau a fi supuse evacuării obligatorii și proprietățile ce urmau a

⁵⁴ *Ibidem*, ff. 13-14.

⁵⁵ *Ibidem*, f. 21.

fi evacuate preferabil, în caz că ar exista suficiente mijloace de transport, precum și proprietățile ce urmau a fi distruse la evacuare sau lăsate în teritoriu.

Trebuiau evacuate în mod obligatoriu următoarele proprietăți ale instituțiilor guberniale și județene de stat: banii lichizi, hârtiile de valoare, cambiile, gajurile, documentele cu caracter financiar, hârtiile timbrate și timbrele, contractele, contractele de antrepriză și livrare, planul hotarelor, actele de vânzare-cumpărare și în general toate actele și documente ce stabilesc dreptul de proprietate al vistieriei asupra proprietății mobile și imobile, obligațiile față de vistierie ale persoanelor private; bonurile emise, dar neajunse la destinație, chitanțele de orice tip, formularele asigurate, registrele contabile; chitanțele și certificatele referitoare la luarea în primire și păstrarea banilor; cărțile de economii; conturile personale, actele cu privire la cheltuieli (conturile), cifrul de telegraf și corespondența secretă; dosarele din instanțele de judecată; documentele personale ce aparțineau personalului instituției, registrele formularelor; corespondența ce se referea direct la evenimentele militare; dosarele și documentele de importanță primară și destinate păstrării permanente; registrele documentelor păstrate și intrate. În lista proprietăților pasibile de evacuare se regăseau: registrele de ieșire și intrare a hârtiilor, registrele de birou, inventarele, ordinele și corespondența curentă importantă.

Administrația, birourile guberniale și instituțiile județene din subordnarea ministerului ar fi urmat să-și continue activitatea până când ar fi primit din partea comandantului-șef, comandantului armatei sau flotei, șefului districtului militar, din partea Ministerului Afacerilor Interne dispoziții cu privire la încetarea activității și evacuarea proprietății. În locurile unde se aflau unitățile și direcțiile militare, instituțiile rămâneau atât cât era posibil, iar dacă nu primeau din partea comandantului armatei o dispoziție prealabilă privitor la evacuare, se închideau doar la invazia directă a inamicului, odată cu retragerea unităților militare ruse.

Dacă, în cazul unei invazii neașteptate a inamicului, evacuarea întregii proprietăți a instituției aflate sub amenințarea de a fi capturată ar fi fost imposibilă, conducătorul trebuia să ia toate măsurile pentru transportarea valorilor bănești și a documentelor de primă importanță sau pentru ascunderea lor în locuri sigure⁵⁶.

Mobilizarea masivă a resurselor umane și financiare și a capacităților de producție necesita și o restructurare a sistemului de management economic, disponibilități financiare și de aprovizionare, dotări cu transport, rechiziții și restricții. Populația era

---

⁵⁶ *Ibidem*, ff. 33-34.

forțată să susțină efortul militar al imperiului, iar administrația gubernială civilă să se subordoneze șefilor principali ai districtelor militare. Or, în condițiile în care Basarabia era deja secătuită de aceste resurse, însăși evacuarea ar fi fost o lovitură decisivă dată vieții social-economice a provinciei.

* * *

Examinând acest sistem de măsuri și impactul lor asupra vieții social-economice a provinciei în primii ani ai Primului Război Mondial, putem concluziona că atât conflagrația, cât și consecințele ei indirecte au adus mari suferințe materiale și morale populației din teritoriu. Problemele și dificultățile generate de declanșarea operațiunilor militare au căzut îndeosebi pe umerii oamenilor simpli din localitățile rurale și urbane. Lipsa bunurilor de consum, raționalizarea alimentelor, măsurile restrictive introduse în circulația mărfurilor și persoanelor, absența brațelor de muncă, specula, contrabanda, rechizițiile, interzicerea drepturilor elementare au avut consecințe grave asupra situației de ansamblu a populației din Basarabia. În regiune au fost instalate restricții ce vizau viața și activitatea persoanelor fizice și a instituțiilor publice sau private, a comunităților, grupurilor etnice, circulația mărfurilor etc.

SUMMARY

The First World War generated great material and moral hardships for the population of Bessarabia. The difficulties related to the start of the military operations fell as a burden on simple people from rural and urban settlements. The lack of daily use goods, food rationing, restrictive measures in commodities and people circulation, the lack of work force, black market, contraband, requisitions, restriction of elementary rights and liberties had dire consequences on the general situation of Bessarabia's population. The region was faced with restrictions that affected the life and activity of persons and institutions, communities, ethnic groups, etc.

Nicolae CIOBANU *
Alexandru NOROC**

ABUZURILE AUTORITĂȚILOR IMPERIALE RUSE ASUPRA COLONIȘTILOR STRĂINI DIN BASARABIA ÎN CONTEXTUL STĂRII DE RĂZBOI

Atât în mediile oficiale ale Imperiului Rus, cât și din perspectiva populației naționaliste, deprinse cu propaganda șovină, prima conflagrație mondială era adesea privită ca un conflict între „lumea slavă” și „lumea germană”. Încă din primele zile ale războiului, atitudinea discriminatorie și plină de ură a avut o victimă „de serviciu”: populația de etnie germană din Imperiul Rus, formată din imigranți veniți pe parcursul a două secole, stabiliți, în mare parte, în colonii rurale, inclusiv în Basarabia, dar și populația de alte etnii „patriamamă” a căroră, în perioada vizată, după cum considerau oficialii ruși, lupta împotriva imperiului. Respectiv, populația de etnie germană, turcă, bulgară etc. era continuu suspectată de spionaj, sabotaj, trădare de patrie, supusă pogromurilor, discriminării și urii.

În contextul înfrângerilor suferite de armata rusă în anul 1915, natura discriminatorie, abuzivă și expansionistă a politicii imperiale a statului rus s-a confirmat printr-un șir de hotărâri privind exproprierea coloniștilor germani, ulterior și deportarea lor în regiunile îndepărtate ale imperiului. Primul pas au fost așa-numitele legi cu privire la lichidare, adoptate în februarie 1915, care prevedeau exproprierea coloniilor germane și trecerea tuturor proprietăților

---

* **Ciobanu Nicolae**, cercetător științific, Membru al Asociației de Istorie Militară.

** **Noroc Alexandru**, cercetător științific, Centrul de Cultură și Istorie Militară.

acestora în gestiunea Băncii Țărănești. Erau recunoscute drept „colonii” nu doar așezările create pe pământuri obținute prin împrumut, ci și așezările separate, înființate pe pământurile procurate prin acte de vânzare-cumpărare, dacă acestea într-adevăr formau o societate țărănească, sătească, înregistrată sau care se constituise de fapt. Coloniile nu puteau fi vândute benevol și pe părți, dar erau în mod obligatoriu achiziționate integral de Banca Țărănească, indiferent dacă în cadrul acestora existau și persoane ce nu cădeau sub incidența legii despre lichidare¹.

Odată cu acutizarea situației de pe fronturile occidentale, s-au adoptat măsuri extrem de dure și discriminatorii, care vizau deportarea coloniștilor germani dintr-o serie de regiuni aflate în apropierea frontului (guberniile Jitomir, Cameneț și Kiev), parte din teritoriile asupra cărora se răsfrângeau deciziile de evacuare fiind în componența guberniei Basarabia.

La 23 iunie 1915, s-a decis deportarea „deopotrivă” a coloniștilor germani din apropierea liniei frontului, în câteva valuri, stabilind termene-limită pentru diferite regiuni. Până la 1 iunie 1915 trebuia definitivată deportarea coloniștilor din teritoriile situate între granița de stat și linia căii ferate Kovel-Rovno-Șepetovka-Starokonstantinov, Jmerinka-Movilău și linia Nistrului. Al doilea val al deportărilor, care îi viza pe coloniștii de până la linia Mozâr-Ovruci-Jitomir-Kazatin-Uman urma să se încheie la 10 iunie 1915. Coloniștii din zona apropiată frontului, până la râul Nipru urmau să fie deportați până la 20 iunie 1915. Înainte de începerea deportărilor, în localitățile populate de etnici germani urmau să se fie aduși refugiați din regiunile afectate de operațiunile militare. Procedura de deportare adoptată de autoritățile imperiale avea toate caracteristicile unui abuz. Autoritățile locale urmau să rețină ostatici (de obicei un ostatic la mia de locuitori) dintre oamenii cei mai înstăriți și influenți din localitățile coloniștilor, inclusiv învățători și clerici. În cazul în care restul populației ar fi refuzat să ofere asistență refugiaților sau ar fi încercat să ascundă produse agricole în timpul exproprierii, ostaticii urmau să suporte pedepsele, inclusiv prin condamnare la moarte, ca formă de presiune asupra celorlalți coloniști. S-a convenit să se permită etnicilor germani să-și ia produsele alimentare, caii și căruțele, în care urmau să se deplaseze spre locurile deportării permanente stabilite de Ministerul de Interne².

Pentru a nu demoraliza persoanele de etnie germană fidele Rusiei, inclusiv pe cei care luptau pe front, s-a decis ca soțiile coloniștilor aflați la acel moment în armata activă rusă, copiii acestora și mamele capilor de familie să nu fie supuși

¹ ANRM, F. 9, inv. 1, dos. 4650, ff. 44-45.

² *Ibidem*, F. 2, inv. 1, dos. 9571, ff. 0004-0005.

deportării. Nici soțiile-văduve, mamele-văduve, copiii orfani, surorile nemăritate ale persoanelor decedate sau ucise în război, ori care își pierduseră capacitatea de muncă în urma rănilor nu erau supuse deportării³.

Proprietatea imobiliară a deportaților era sechestrată și transmisă în subordinea Direcției funciar-agricole. Uneori, funcție de condițiile locale, pentru exploatarea acestora erau atrași refugiații⁴. Persoanele rămase în localități după deportarea coloniștilor germani trebuiau să strângă recolta celor deportați și s-o predea autorităților locale. Oficialii locali urmau să raporteze în regim de urgență despre cursul deportărilor și confiscarea pământurilor, prezentând concomitent listele ostaticilor. Or, adesea, refugiații erau și ei de alte etnii. De exemplu, în cazul în care regiunea unde locuia era amenințată de pericolul cotropirii de către inamic, populației de etnie poloneză, cu cetățenie rusă, i se permitea să se refugieze în toate guberniile situate în afara teatrului de război. Refugiații care refuzau să se stabilească în Basarabia și Podolia (unde ar fi fost trimiși în localitățile etnicilor germani) urmau a fi expulzați în gubernia Herson, în guberniile respective având dreptul să se stabilească doar refugiații galițieni, ruși-autohtoni și polonezi care nu acceptau să populeze pământurile coloniștilor deportați. Concomitent, în această categorie erau incluși și refugiații fără cai și proprietăți.

În zona de nord a Basarabiei deportările fuseseră preconizate pentru luna iulie, coloniștii germani din localitățile vizate urmând să fie scoși în afara teritoriului până la 1 august 1915. Cancelaria guvernatorului militar al Basarabiei întocmise un dosar privind reținerea ostaticilor din coloniile germane, care includea și lista etnicilor germani ce renunțară la cetățenia austriacă, adoptând-o pe cea rusă, lista etnicilor germani cu cetățenie rusă, neînscriși în categoria coloniștilor etc.⁵. Șeful secției de poliție a jud. Soroca, de exemplu, urma să depositeze în afara regiunii coloniștii germani din satul Naslavcea, care cumpăraseră pământ prin Banca Țărănească. Aceștia urmau a fi trimiși cu acte însoțitoare în localități din afara zonei de război, urmând ca ei înșiși să aleagă locul „cel mai probabil”, dintr-o listă ce urma a le fi prezentată. În cazul în care refuzau să-și aleagă locurile de propuse, erau trimiși, laolaltă cu ceilalți, în guberniile Iaroslav, Orlov, Kursk și Tula. Astfel, în baza dispozițiilor din 19 și 22 iulie 1915 ale guvernatorului Basarabiei, în gubernia Poltava și în regiunea Turgai fuseseră deportate 17 familii din jud. Soroca⁶. Și jud. Bălți fusese afectat de aceeași politică,

³ *Ibidem*, f. 0006.

⁴ *Ibidem*, f. 0010.

⁵ *Ibidem*, f. 0003.

⁶ *Ibidem*, ff. 0016-0018.

oficialitățile deportând în afara zonei coloniștii germani care dețineau pământ sau alte proprietăți imobiliare în localitățile rurale, arendașii și persoanele care nu aveau în proprietate pământ, locuind la oraș, dar erau înscrise în societatea coloniștilor. Coloniștii urmau să fie deportați pe cont propriu, conform certificatelor ce confirmau plecarea benevolă în locurile din districtele ce nu se aflau în stare de război, pe care le aleseseră⁷.

Guvernatorii guberniilor în care se deportau etnicii germani trebuiau anunțați din timp, prin telegraf, cu privire la numărul acestora, al altor persoane deportate și al refugiaților, care plecau la locul deportării definitive cu mijloace proprii de transport. Dacă nu dispuneau de mijloace de transport, aceștia erau transportați în mod organizat, ca și ceilalți refugiați, cu mijloace puse la dispoziție de șeful principal responsabil de aprovizionare, la cererea guvernatorilor. Cu sprijinul structurilor militare, guvernatorii din guberniile aflate pe teatrul acțiunilor militare trebuiau să asigure transportarea deportaților până la ieșirea lor în afara districtului. Odată cu expulzarea, administrația militară trebuia să transfere și mijloace de asistență (în fapt, mizere) pentru întreținerea refugiaților și deportaților, inclusiv până la găsirea unui loc de muncă⁸.

Etnicii germani nu fuseseră scutiți de abuzurile autorităților nici după ce se oprise valul deportărilor. În septembrie 1915, bazându-se probabil pe zvonuri sau suspiciuni proprii, agenții secreți ruși raportau că, în ultimele săptămâni, în rândul coloniștilor germani din gubernia Basarabia și din județele Odessa, Tiraspol și Ananiev se observa o anumită „înviorare”, provocată de speranța într-o viitoare sosire a armatelor germane. Agenții secreți afirmău că, în plus, coloniștii germani s-ar fi pregătit să acorde sprijin trupelor străine, cumpărând și depozitând în locuri tainice rezerve de pâine și furaje. Șeful statului-major al Armatei VII, general-locotenentul Nikolai Stremouhov și general-maiorul Andrei Posohov cereau guvernatorului Basarabiei să efectueze cercetările de rigoare⁹.

Aplicarea legilor de lichidare revenea, începând cu ziua de 19 august 1916, consiliilor județene și șefilor de zemstvă, împuterniciți să lichideze proprietățile funciare ale etnicilor germani. Pământurile coloniștilor deposezați trebuiau trecute în gestiunea Băncii Funciare Țărănești. Sectoarele din pământurile publice, repartizate, conform actelor funciare, unor gospodari particulari urmau să fie vândute separat doar în cazul în care gospodarii respectivi s-ar fi stabilit în cătune separate, care să nu aibă nicio legătură cu societățile respective.

⁷ *Ibidem*, f. 0011.

⁸ *Ibidem*, ff. 0012-0013.

⁹ *Ibidem*, dos. 9483, ff. 1526-1527.

La 10 februarie 1917, în același context al urii și discriminării promovate la nivel de politică de stat sub pretextul „suspiciunilor de ajutor armatelor străine”, persoanelor de etnie austriacă, maghiară și germană, bunurile imobile ale cărora erau incluse, prin legile din 2 februarie și 13 decembrie 1915, în listele de lichidare, li se interzicea să vândă inventarul viu de pe moșiile lor, cu excepția cazului în care vitele erau achiziționate pentru necesitățile armatei de către organizația responsabilă de aprovizionarea armatei condusă de hoffmeisterul S. Herbel¹⁰.

Concluzionând, vom sublinia că în perioada 1914-1917, autoritățile țariste au promovat în mod oficial o politică de ură și discriminare a etnicilor germani. Deși o bună parte dintre ei fuseseră mobilizați pe front, satele coloniștilor fuseseră supuse exproprierilor, abuzurilor, suspiciunilor și chiar deportării în regiunile îndepărtate ale Imperiului Rus. Aceste politici i-au afectat direct și pe coloniștii germani din Basarabia: familiile de coloniști germani din apropiere de linia frontului (jud. Soroca și Bălți) au fost deportate în 1915, toți proprietarii de etnie germană au fost deposedați de pământ (terenurile fiind trecute în gestiunea Băncii Țărănești), iar șicanele și interdicțiile autorităților au continuat până la ieșirea Basarabiei de sub dominație țaristă.

Documente

**Indicații referitoare la deportarea coloniștilor germani,
expediate prin telegraf guvernatorilor guberniilor Jitomir, Kamenet-
Poddolsk, Kiev și Basarabia și șefului Districtului Militar Odessa de către
șeful responsabil de aprovizionarea Frontului de Sud-Vest**

Nr. 1301, Chișinău

Din ordinul comandantului suprem,

Deportarea coloniștilor germani, care nu locuiesc nemijlocit în orașe, să se efectueze de rând cu toți ceilalți; locurile unde vor fi trimiși deportații se vor stabili de Ministerul Afacerilor Interne și vă vor fi comunicate direct. În primul rând, vor fi deportați coloniștii din regiunea cuprinsă între granița de stat, linia căii ferate Kovel-Rovno-Șepetovka-Starokonstantinov, linia Jmerinka-Moghilău și linia Nistrului. Deportarea deplină a coloniștilor din această regiune se va încheia la 1 iunie [1915]. Apoi, vor fi deportați coloniștii din regiunea cuprinsă între linia menționată și linia Mozâr-Ovruci-Jitomir-Kazatin-Uman. Deportarea din această

---

¹⁰ ANRM, F. 2, inv. 1, dos. 9887, f. 92v. Hotărârea specială a fost emisă de șeful principal al Districtului Militar Odessa și guvernator general, general de infanterie M. Ebelov, la 10 februarie 1917.

regiune trebuie definitivată până la 10 iulie. Următoarea zonă, cea de până la Nipru, va trebui eliberată de coloniști până la 20 iulie. Contactați urgent Departamentul funciar-agricol care va lua în primire pământurile coloniștilor. Concomitent cu deportarea coloniștilor germani, din locul celor deportați vor fi evacuați și refugiații, obligați să strângă recolta. Ostaticii, reținuți în baza telegramei 2780, vor fi ținuți, conform indicațiilor, până la încheierea deportării. Rog să raportați despre felul în care decurge deportarea și transmiterea pământurilor coloniștilor în termenele indicate mai sus. Soțiile coloniștilor ce se află în armata noastră activă, copiii lor și mamele capilor de familie pot să rămână pe loc, fără a fi supuși deportării, urmând să primească din partea statului indemnizațiile pe care le-au primit și până acum. În legătură cu deportarea coloniștilor, se anulează rechiziția cerealelor, cailor și căruțelor, pentru a li se putea oferi mijloace de transport. [Aleksii] Mavrin.

ANRM, F. 2, inv. 1, dos. 9571, ff. 0004-0005. Original. Traducere din limba rusă.

**Indicații referitoare la coloniștii germani scutiți de deportare,
expediate prin telegraf guvernatorilor guberniilor Jitomir, Kamenet-Podolsk,
Kiev și Basarabia și șefului Districtului Militar Odessa de către
șeful responsabil de aprovizionarea Frontului de Sud-Vest**

Conform indicațiilor șefului statului-major privind deportarea coloniștilor germani, nu pot fi supuse în mod forțat deportării soțiile-văduve, mamele-văduve, copiii și orfanii, surorile nemăritate ale persoanelor decedate sau ucise în război sau care au pierdut capacitatea de muncă în urma rănirii sau schilodirii. [Evgheni] Elsner.

ANRM, F. 2, inv. 1, dos. 9571, f. 0006. Original. Traducere din limba rusă.

**Ordin cu privire la deportarea coloniștilor germani,
expediat șefilor secțiilor județene și orașenești de poliție
de către viceguvernatorul Basarabiei**

Nr. 1310, 25 iunie 1915

În temeiul dispoziției comandantului-șef al armatelor Frontului de Sud-Vest, pe care am primit-o recent prin telegramă, în baza ordinului comandantului suprem, dispun deportarea tuturor coloniștilor germani, care nu sunt de confesiune creștin-ortodoxă și care nu locuiesc la oraș, trimițându-i în locurile pe care le voi

indica. Pentru încheierea Deportărilor trebuie încheiate la 1 iulie [1915]. Vă voi informa suplimentar cu privire la persoanele ce vor lua în primire pământurile de la coloniști. Concomitent cu deportarea germanilor, din locul deportaților să fie expulzați și refugiații temporari, repartizându-le încăperi corespunzătoare. Soțiile coloniștilor, ai căror soți se află în armata noastră activă, copiii lor și mamele capilor de familie pot să rămână pe loc, nefiind supuși deportării, și trebuie să li se acorde din partea statului înlesnirile de care au beneficiat până în prezent. Din coloniile germane urmează să fie luați ostatici, dintre cei mai înstăriți și mai influenți, inclusiv din rândurile învățătorilor și clericilor, la decizia dumneavoastră; ar fi suficient, în general, nu mai mult de unul la o mie, însă acest lucru depinde de mărimea și plasarea coloniei. În cazul în care se vor descoperi cazuri de oprimare a refugiaților și dosire a rezervelor destinate acestora, ostaticii vor fi dați pe mâna tribunalului militar și vor răspunde împreună cu coloniștii, fiind pasibili inclusiv de pedeapsa capitală. Ostaticii urmează să fie ținuti în pușcărie. Executarea întocmai, fără niciun fel de indulgență, o las pe seama responsabilității dumneavoastră. Despre desfășurarea deportării și transmiterea pământurilor coloniștilor raportați imediat. Totodată, prezentați listele ostaticilor. Ostaticii trebuie ținuti în modul indicat până la încheierea deportării.

Administratorul guberniei [viceguvernator Boris] Arseniev

ANRM, F. 2, inv. 1, dos. 9571, f. 0007. Original. Traducere din limba rusă.

**Notă informativă cu privire la deportarea coloniștilor germani
din Naslavcea (jud. Soroca), expediată șefului secției județene de poliție
din Soroca de către guvernatorul Basarabiei**

Nr. 1561, 19 iulie 1915

În circumstanțe de război

Prin dispoziția guvernatorului general, etnicii germani, supuși ruși, care locuiesc în satul Naslavcea, intrați în tovărășie și care au cumpărat pământ prin intermediul Băncii Țărănești, urmează a fi deportați până la 1 august în afara regiunii și trimiși, cu acte însoțitoare, în locuri alese de ei înșiși dincolo de zona declarată în stare de război. Cei care vor refuza să aleagă locuri de deportare vor fi trimiși de rând cu toți ceilalți în guberniile Iaroslav, Orlov, Kursk și Tula, exclusiv în jud. Tula. Urmează să coordonați lucrurile cu guvernatorul din locul de deportare. De deportare obligatorie, dintre membrii familiilor, sunt scutite soțiile și mamele coloniștilor de bună credință, aflați în serviciu activ în armată,

precum și copiii lor. Proprietatea imobiliară a deportaților urmează a fi sechestrată și transmisă în subordinea Direcției funciar-agricole. Totodată, în funcție de condițiile locale, la exploatarea acestora pot fi atrași refugiații. Coloniștilor li se oferă posibilitatea să ia cu dânsii mijloace de transport și produse alimentare. Despre executarea întocmai raportați.

Guvernator [semnătura]

ANRM, F. 2, inv. 1, dos. 9571, f. 0010. Original. Traducere din limba rusă.

**Notă informativă cu privire la deportarea coloniștilor germani,
expediată șefului secției județene de poliție din Bălți
de către guvernatorul Basarabiei**

Nr. 1601, 21 iulie 1915

În circumstanțe de război

În baza dispoziției guvernatorului general, până la 1 august [1915] urmează a fi deportați toți coloniștii germani din jud. Bălți care posedă pământ sau alte proprietăți imobiliare în localitățile rurale, precum și arendașii și cei fără pământ, dar înscriși în societatea coloniștilor, deși locuiau la oraș. Toți acești etnici germani urmează să fie deportați din cont propriu, în baza unor certificate de plecare în locurile alese de ei în afara districtului declarat în stare de război. Cei care vor refuza să aleagă locuri de deportare vor fi trimiși, de rând cu toți ceilalți, în guberniile Iaroslavl, Oriol, Kursk și Tula, exclusiv în jud. Tula. Dintre membrii familiilor, sunt scutite de deportare obligatorie soțiile și mamele coloniștilor de bună credință, aflați în serviciul activ al armatei, precum și copiii lor. Proprietatea imobiliară a deportaților urmează să fie sechestrată și transmisă în subordinea Direcției funciar-agricole. Mijloacele de transport și produsele alimentare le rămân celor deportați. Urmează să-mi transmiteți listele membrilor familiilor coloniștilor germani nominalizați, cu indicarea domiciliului permanent, precum și lista proprietăților fiecăruia. În afară de aceasta, să se cerceteze fără întârziere, dacă în regiunea ce v-a fost încredințată există etnici germani, supuși ruși, neînscriși în societatea coloniștilor, și, totodată, dacă nu au rămas etnici germani, supuși ai altor state. Explicația guvernatorului general la telegrama dumneavoastră nr. 6133: cei 75 de proprietari etnici germani, înscriși la țărani din satul Strâmba Nouă, volostea Slobozia, nu se încadrează în categoria persoanelor ce urmează să fie deportate.

Guvernatorul

ANRM, F. 2, inv. 1, dos. 9571, f. 0011. Original. Traducere din limba rusă.

**Raport vizând cazurile de presupus comportament neloial
al etnicilor germani din Basarabia,
înaintat comandantului suprem al Districtului Militar Odessa
și guvernatorului general al Basarabiei
de către șeful statului-major al Armatei a VII-a**

Nr. 1702, 31 august 1915

Conform informărilor trimise de agenții statului-major încredințat mie, în ultimele două săptămâni, în rândurile coloniștilor germani din gubernia Basarabiei și din jud. Odessa, Tiraspol și Ananiev se observă o înviorare în legătură cu sosirea armatelor germane. În plus, pentru a acorda sprijin armatelor, se cumpără și se depozitează în locuri tainice rezerve de pâine și furaje, dar acestea nu li se vând rușilor.

Raportând conform dispozițiilor la ordinul comandantului armatei, rog să mă anunțați cu privire la măsurile ce vor fi luate, pentru a-i raporta excelenței sale.

În original au semnat șeful statului-major al Armatei VII, general-locotenent [Nikolai] Stremsuhov și general-maiorul [Andrei] Posohov

A confirmat: pentru șeful oficiului, locotenent-colonel Iakubov

Original autentificat de: administratorul cancelariei [semnătura]

ANRM, F. 2, inv. 1, dos. 9483, ff. 1526-1527. Original. Traducere din limba rusă.

**Demers privind cercetarea cazurilor de presupus comportament neloial
al etnicilor germani din Basarabia, înaintat șefilor secțiilor județene
și orășenești de poliție de către guvernatorul Basarabiei**

Nr. 3637, 16 septembrie 1915, or. Chișinău

Anexând la prezenta copia raportului secret nr. 1702 al șefului statului-major al Armatei VII, expediat comandantului suprem al Districtului Militar Odessa și guvernatorului general [al Basarabiei], propun să efectuați o anchetă multilaterală și temeinică cu privire la raportul în cauză și să mă informați cu privire la rezultatele ei.

Guvernator interimar, viceguvernator, șambelan al Curții Majestății Sale [semnătura]

Șeful cancelariei [semnătura]

Anexă

Nr. 1702, 31 august 1915

Conform informărilor trimise de agenții statului-major încredințat mie, în ultimele două săptămâni, în rândurile coloniștilor germani din gubernia Basarabiei și din jud. Odessa, Tiraspol și Ananiev se observă o înviorare în legătură cu sosirea armatelor germane. În plus, pentru a acorda sprijin armatelor, se cumpără și se depozitează în locuri tainice rezerve de pâine și furaje, dar acestea nu li se vând rușilor.

Raportând conform dispozițiilor la ordinul comandantului armatei, rog să mă anunțați cu privire la măsurile ce vor fi luate, pentru a-i raporta excelenței sale.

ANRM, F. 2, inv. 1, dos. 9483, f. 1528-1529. Original. Traducere din limba rusă.

SUMMARY

In 1914-1917, the Tsarist authorities officially promoted a hate and discrimination policy against ethnically German people. Although a great number of them were mobilized on the front, the colonists' villages were subject to expropriations, abuses, suspicions, and even deportation in the Far East regions of the Russian Empire. These policies directly affected the German colonists from Bessarabia: the German colonists' families that lived close to the front (counties of Soroca and Balti) were deported in 1915, all ethnically German landlords were expropriated (their lands being passed to the Villagers' Bank) and the abuse and interdictions by authorities continued as long as Bessarabia was under Tsarist rule.

Mihály KRÁMLI *

**THE AUSTRO-HUNGARIAN MONARCHY
IN THE BLACK SEA REGION IN 1918.
ILLUSIONS AND DELUSIONS**

The revolution of February 1917 led to the collapse of the Russian Empire with the abdication of Tsar Nicholas II. The old regime was replaced with a provisional government. This first revolution brought less important changes relating to the situation on the Eastern Front, because the new government's policy was to fulfilling the obligations towards Russia's allies. Russia launched an offensive in Galicia, the so called Kerensky offensive, in July 1917. The offensive after initial successes collapsed within two weeks. This military defeat paved the way for a bolshevik coup d'état. The revolution of October 1917 brought more important changes on the Russian and on the Romanian Front. The new bolshevik regime with the phrase of peace one sidedly exited the war. With the collapse of the Russian army and the Eastern front, the Austro-Hungarian Monarchy, along her great ally Germany entered in the northwestern Black Sea region in 1918.

On 15 December 1917 an armistice was signed between Soviet Russia and the Central Powers in Brest-Litovsk. By this agreement Russia de facto exited World War I. The signators also agreed to reconvene to begin to negotiate a peace treaty. Supplements to the armistice were signed later the same day.

---

* **Krámlí Mihály**, dr., cercetător științific, Institutul și Muzeul de Istorie Militară al Ministerului Apărării, Budapesta (Ungaria) / **Krámlí Mihály**, PhD, research fellow, Military History Institute and Museum of the Defense Ministry, Budapest (Hungary)

One of this supplement signed on 15 December was a six point agreement on the Black Sea. The fifth point of this agreement declared the freedom of trade and shipping on the Black Sea. For the regulation of trade the armistice committee of Odessa was appointed. During the peace negotiations with Russia and with Romania an armistice committee for the Black Sea was created in Brăila on 12 January 1918. The committee was presided by the German Vice Admiral Albert Hopmann. The Romanian-Russian delegation was led by Rear Admiral Constantin Bălescu, the commander of the Romanian navy. Two days later, on 14 January the negotiations stopped, because the Romanian-Russian delegation had limited authority and they didn't want to sign an agreement on restarting the shipping on the Black Sea¹.

Peace talks between Soviet Russia and the Central Powers started on 22 December 1917. As the negotiations began it turned out that the Germans wanted a „victorious peace” and presented great territorial demands. The Germans were optimistic and believed that after the peace with Russia they would defeat the Allies on the Western Front before the Americans could transfer their army to France, with a German army reinforced by troops from the Eastern Front. The leaders of the Austro-Hungarian Monarchy weren't so optimistic, but they had to accept what the Germans wanted. It's worth mentioning that Emperor Charles of Austria after his unsuccessful attempt to conclude a separate peace treaty with the Allies in 1917 feared more the Germans than the enemy.

In January the German demands became unacceptable. The Germans wanted to create vassal states in Poland, in Ukraine and in the Baltic and to annex a territory of hundred and fifty thousand square kilometres. This demands caused strikes even in Germany. The Germans responded to the constantly repeated bolshevik phrase of the people's self-determination by signing a peace treaty with the Rada of Ukraine on 9 February 1918.

The leader of the Soviet delegation Lev Trotsky advocated the slogan of „neither war nor peace”. He left Brest-Litovsk after the treaty with Ukraine was signed and returned to Petrograd. While the Bolshevik leaders discussed what to do, on 18 February the Central Powers launched an offensive, the so called Operation Faustschlag (Operation Fist Punch, or „Eleven Day's War”. The Central Power advanced 240 km within a week, facing no serious Soviet resistance and occupied great territories from the Baltic to the Black Sea. German terms were even harsher than before, but Lenin pushed the Soviet leadership to accept them. Lenin knew that the territorial losses were temporary because he foresaw that Germany would

---

1 O. Wulff, *Az osztrák-magyar dunai flottilla a világháborúban*, Budapest, 1935.

loose the war on the Western Front. On 3 March the Treaty of Brest-Litovsk was signed. In the next few months in the South the Central Powers advanced over 800 km further, occupying the whole of Ukraine.

Emperor Charles and other leaders of the Austro-Hungarian Monarchy feared that the Treaty of Brest-Litovsk may would threaten a future agreement with the Western Powers, so they tried to minimize the Austro-Hungarian participation in the occupation². Finally the Monarchy agreed with the German High Command (Deutsche Obere Heeresleitung, DOHL) that the greater part of Ukraine and the Crimea would be occupied by German troops. Austro-Hungarian troops occupied only Podolia, Cherson, Odessa and the territories west from the Dniester river.

The occupation on the Austro-Hungarian part of the Ukrainian territories was the task of the Army Group commanded by Feldmarschal Eduard von Böhm-Ermolli. On 28 February 1918 the Austro-Hungarian Second Army crossed the border of the Dual Monarchy. On 17 March German and Austro-Hungarian troops occupied Odessa. From 8 March, after the preliminary peace treaty of Buftea with Romania, the Central Powers were authorized to use the railway lines of Moldva and Bessarabia. In Bessarabia the occupying Romanian troops and the Austro-Hungarian troops agreed to not to cross the Lipcani-Moghilău line.³ On 28 March the German and the Austro-Hungarian army commandos signed an agreement in Kiev on Ukraine. On the basis of this agreement until middle April Austro-Hungarian troops occupied the territory between the River Bug and the River Dniester.

As Russia after the revolution of October 1917 started talks on an armistice with the Central Powers, it became evident that Romania without the Russian aid couldn't hold the front. On 9 December 1917 an armistice was signed between Romania and the Central Powers in Focsani. After the 9 February peace treaty with the Ukrainian Rada peace talks started between the Central Powers and Romania. On 5 March the preliminary peace treaty of Buftea was signed. On 9 April the National Council of Bessarabia proclaimed union with the Kingdom of Romania. The Treaty of Bucharest was signed on 7 May. In the Treaty of Bucharest Romania lost territories in the Carpathian Mountains and in Dobruja, but the Central Powers de facto recognized the union with Bessarabia. A part of Dobruja remained under joint control of the Central Powers. The Treaty of Bucharest prescribed to demobilize the greater part of the Romanian army, maximizing its

---

² *Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914-1918*, VII, Wien, 1938 (ÖULK, VII) p. 118. Emperor Charles originally didn't want to participate in the occupation at all, but the Chief of the Staff General Arthur Arz persuaded him to participate on 26 February. Arz told the Emperor that if the Dual Monarchy would keep off from the occupation couldn't harvest the fruits of the peace treaty.

³ ÖULK, VII, p. 126.

strength in 32,000 men. From the ten divisions only the two divisions serving in Bessarabia was allowed to remain on war footing. Romanians were reluctant to execute the demobilization. The plans of a joint German and Austro-Hungarian operation against Romania to force demobilize her army were ready in September 1918, but Bulgaria's surrender made impossible to execute it. The treaty imposed serious economical demands on Romania. The treaty didn't determine the time of the evacuation of the Romanian territories occupied by the Central Powers, the decision was postponed to a later date. The Senate of Romania ratified the treaty, however King Ferdinand I refused to sign and promulgate it.

For the Central Powers the peace treaty with the Rada of Ukraine of 9 February had an immense importance. This peace treaty was called „Brotfrieden” (Peace for Bread) in the Central Powers, because they hoped to import 1 million tons of grain among other foodstuffs from Ukraine in the first half of 1918. They also hoped to reopen the coal mines of the Donetsk region. Due to the Entente naval blockade there was a serious food shortage in Germany and Austria-Hungary from 1915. Grain import from Romania from the end of 1915 helped to overcome somewhat the food crisis. By 1918 due to the drought and the exhausting of the former stocks Romania as source of grain was exhausted⁴. The Central Powers had to find new sources of food, so the abovementioned peace treaty had of vital importance.

In the plans of the Central Powers the Danube and the Black Sea shipping played an important role as means of transport of the foodstuffs from Ukraine secured in the „Brotfrieden”. After the preliminary peace treaty with Romania, between 9 and 17 March 1918 the Austro-Hungarian Danube Flottilla cleared the Danube from mines between Brăila and Sulina. On 28 May 1918 German General August von Mackensen made a tour on this reach on the board of the Austro-Hungarian monitor *Temes*. On the Black Sea around the mouth of the Danube the minesweeping works began in April 1918. To coordinate the minesweeping works, to control the navigation and to putting in order the ports and shipyards was the task of the so called Nateko (Nautisch-technische Komitee). The Nateko was formed on the basis of the former armistice committee for the Black Sea, and its members were naval and army officers of the Central Powers and Russian naval officers. Its president was Vice Admiral Hopmann⁵.

⁴ See M. Krámlí, *The Austro-Hungarian Danube Merchant Fleet and Danube Flottilla on the Lower Danube in 1917, Especially the Role of Romania in the War Efforts of the Central Powers in Bătăliile de la Mărăști, Mărășești și Oituz în dinamica Primului Război Mondial*, ed. M. E. Ionescu, București, 2018.

⁵ O. Wulff, *Az osztrák-magyar dunai flottilla...*, p. 115; A. Hopmann, *Das Kriegstagebuch eines deutschen Seeoffizier*, Berlin, 1925, p. 274.

One of the main aims of the Germans on the Black Sea was to seize the Russian Black Sea Fleet with its two remaining dreadnought battleships (*Volya*, *Svobodnaya Rossiya*)⁶. The fleet was stationed in Sevastopol. The vessels weren't disarmed, and when the news of the approaching German troops arrived, the sailors committee asked the former commander, Rear Admiral Mikhail P. Sablin to resume the command again. On 29 April he raised the Ukrainian national colours. On 30 April German troops reached Sevastopol. As the first Germans appeared near the city, Sablin ordered to weigh anchor, and the two dreadnoughts escorted by fifteen destroyers and torpedo boats steamed to Novorossiysk. The Germans ordered the German-Turkish battlecruiser *Yavuz* (ex *Goeben*) before Sevastopol, but she arrived too late, and the Russian fleet reached its destination unharmed. The Germans occupied Sevastopol on 1 May. Lenin ordered Sablin to scuttle the ships in Novorossiysk, but he refused to do it. He travelled to Moscow where he was arrested, but later he managed to escape.

Between 9 and 12 March the Austro-Hungarian transportation command, the so called Zentraltransportleitung⁷ and the German command of the Danube shipping negotiated on the future Black Sea shipping. On 5 May 1918 the Zentraltransportleitung signed a contract with the Euxina Shipping Company of Trieste on the Black Sea shipping. The Zentraltransportleitung promised that the former enemy merchant ships captured as war prizes they would lease out to the Euxina. It was a great problem namely that it was impossible to transfer Austro-Hungarian merchant ships from the Adriatic to the Black Sea. The Zentraltransportleitung promised also virtual monopoly to the Euxina on the routes between Brăila and the Black Sea ports occupied by Austria-Hungary⁸.

The Austro-Hungarian shipping on the Black Sea started in June 1918 with a handful of former Russian, Romanian and British steamers, gathered from Odessa, Cherson and Mariupol. The main purpose of this shipping was – in contrary to

---

⁶ The third Russian dreadnought of the Russian Black Sea Fleet, the *Imperatritsa Mariya* sank in Sevastopol due to a magazine explosion in October 1916. After the revolution the two remaining dreadnoughts, *Imperator Alexander III* and *Imperatritsa Ekaterina Velikaya* were renamed.

⁷ In accordance with the preliminary plans on the eve of the war on 27 July 1914 a new position, the Chef der Feldeisenbahnwesens was created. This position was held by a general. Thanks to the realization of the strategic role of transportation, the Chef der Feldeisenbahnwesens has been directly subordinated to the AOK in the end of 1914. Under him operated the newly created Zentraltransportleitung (ZTL) commanded by a staff colonel. In November 1915 a separate group in the ZTL, the Schiffahrtsgruppe was formed, to control the shipping. Its commander was Fregattenkapitän Gábor Döbrentei.

⁸ *Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum Archivuma* (MMKMA) Mladiáta-collection *Übereinkommen zwischen der k. u. k. Zentraltransportleitung und der Euxina Schiffahrtsgesellschaft m. b. H.*

the hopes of the politicians of the Central Powers – to transport coal from the Central Powers to the Ukrainian ports for the Black Sea shipping and for the Ukrainian railways instead of transporting food from Ukraine. The Germans could not restart the coal recovery in the mines of Donetsk, so the Central Powers had to supply the Ukrainian railways and shipping with coal, while they also suffered from shortage of coal. The Austro-Hungarian shipping on the Black Sea ended in September 1918⁹.

In the ports of Odessa and Cherson, the Austro-Hungarian Zentraltransportleitung established port commands and so called ship station commands to control the traffic and the loading and unloading of the ships. Linienschiffskapitän Hermann Marchetti, who was appointed to port commander of Mariupol en route to his new station was captured and killed by the Bolsheviks¹⁰.

There was a problem also with the safe routes near the mouth of the Danube. In this part of the Black Sea in the earlier part of the war the Russians, the Romanians, and also the Germans laid many naval mines. As we mentioned earlier, the Nateko's task was to ensure the safe, mine-free routes for the shipping. The mine-sweeping was done mostly by the Austro-Hungarian Danube Flottilla. The Nateko had incorrect informations on the coordinates where the Turkish/German cruiser *Midili* (ex *Breslau*) laid mines. So it happened on a few occasion that on a route declared safe by the Nateko German naval mines were found. In August and September the Danube Flottilla had to re-sweep the routes near the mouth¹¹.

In March 1918 the Austro-Hungarian Army Command (Armeeoberkommando AOK) decided to detach a part of the Danube Flottilla to the great rivers of South Ukraine to guard and secure the collecting of foodstuffs and the food transports. A squadron of four monitors (*Bosna*, *Bodrog*, *Kőrös* and *Szamos*), two patrol boats and two steamers with supply barges was formed for this task under the command of Korvettenkapitän Olaf Wulff. En route to the sea the Austro-Hungarian officers visited the Romanian monitor *Mihail Kogălniceanu*. The squadron reached Odessa on 12 April. During the next months they operated mostly on the Dnieper. In May the majority of the squadron steamed to Cherson. In early September the AOK ordered Wulff to return on the Danube. The squadron on 12 September 1918 reached Brăila.¹²

⁹ MMKMA, Mladiáta-collection *Beschlagnahmen von Donaufahrzeugen während des Krieges* (Manuscript of Gábor Döbrentei).

¹⁰ Marchetti was the commander of the harbour defence of Trieste until the end of 1917. When an Italian motor torpedo boat sunk the old coastal battleship *Wien* in the Bay of Trieste on 10 December 1917, Marchetti was held responsible and he was sent to retirement. A few months later he was reactivated as port commander of Mariupol.

¹¹ Olaf Wulff, *Az osztrák-magyar dunai flottilla...*, pp. 117-118.

¹² O. Wulff, *Az osztrák-magyar dunai flottilla...*, pp. 119-135.

In the spring of 1918 among the politicians of the Dual Monarchy was still living the illusion that the Brotfriedn would help to overcome the serious food crisis in the Heartland. The leaders of the army, who knew the real situation in Ukraine weren't so optimistic. The stocks in Ukraine were overexaggerated, and the population was hostile towards the occupying German and Austro-Hungarian troops. The Austrian Kriegsgetreide-Verkehrsanstalt¹³ transferred to Odessa in March 100 million Crowns for buying foods. The political pressure on the occupying Austro-Hungarian troops was intensified by the telegram of Emperor Charles to the commander of the Second Army, Feldmarschal Böhm-Ermolli. The Emperor wrote that the continuation of war was strongly depending on the results of the food collecting in Ukraine. Primarily the provisioning of the city dwellers of the Austrian half of the Dual Monarchy was depending on the Ukrainien grain. On the Austro-Hungarian Armeeoberkommando the generals knew well that it would impossible to collect more than 400 thousand tons of grain and other foodstuffs in the next few months. Germany and Austria-Hungary in April signed an agreement with – in fact forced to sign the Ukrainien party – the Rada, that Ukraine would transfer them 1 million tons of grain and other foodstuffs until 31 July. The German share of the foodstuffs was Seven twelfths, and the Austro-Hungarian share respectively five twelfths, as it had been agreed in Berlin in 1917. Germany and Austria-Hungary founded also a joint „Wirtschaftszentrale” in Kiev. Its main purpose was to take over the foodstuffs from the Ukrainien Ministry of Provisioning, but the Zentrale could buy foodstuffs by its own¹⁴.

Due to the unfavorable conditions in Ukraine, the lack of public security, the hostility of the population toward the occupants, various uprisings and a long railway strike, it was impossible to collect the hoped quantity of foodstuffs. Frictions between the Germans and the Austro-Hungarians made the matter even worse. On the Austro-Hungarian side the negative daily record of food collecting was a mere 30 tons, while a daily average of more than 3000 tons would have been sufficient. No wonder, that until September 1918 only 93,000 tons and respectively 46,000 tons of grain were transported to Germany and Austria-Hungary from Ukraine, which was only 14 percent of the negotiated 1 million tons¹⁵.

¹³ Kriegsgetreide-Verkehrsanstalt was a semi-governmental institution founded in 1915, which controlled the food distribution and monopolized the foreign trade of food in Austria. Its Hungarian counterpart was the Haditermény Rt.

¹⁴ ÖULK, VII, p. 410. Alfred Krauss, Franz Klingenbrunner, *Die Besetzung der Ukraine 1918 // Die Militärverwaltung in den von den österreichisch-ungarischen Truppen besetzten Gebieten*, Wien, 1928, pp. 370-371.

¹⁵ A. Krauss, F. Klingenbrunner, *Die Besetzung der Ukraine 1918...*, pp. 379-389.

In August 1918 the German DOHL began to elaborate detailed plans of marching against Moldova and Bessarabia to enforce the demobilization of the Romanian army. In accordance with this plan, two infantry and one cavalry divisions – among other troops – of the occupying Austro-Hungarian army in Ukraine would have been participate in the operation. But, as we mentioned earlier Bulgaria's surrender in the end of September ruined these plans of the Central Powers¹⁶.

While from August 1918 it was clearly evident that the Central Powers lost the war and the total defeat was imminent, plans still were made for continuing the war. It was true also for Ukraine. Even in the end of October 1918 plans were made for the defence of Odessa against possible Allied amphibious operations. In the second half of October began the withdrawal of the Austro-Hungarian troops from Ukraine. The signs of breakdown of morale in the Austro-Hungarian army also in Ukraine were present, some soldiers plundered the magazines, others sold their equipment to the local populations; the fighting value of the troops deteriorated rapidly. On 4 November 1918, when the Dual Monarchy de facto ceased to exist, the AOK ordered to evacuate Ukraine. On 8 November the military commander of Odessa Feldmarschalleutnant Edouard von Böltz had a nervous breakdown and committed suicide. Austro-Hungarian troops leaved the city on the next day. During November 1918 it succeeded to agree with the newly reconstructed independent Polish state on letting through the withdrawing former Austro-Hungarian troops from Ukraine. General der Infanterie Alfred von Krauss remained in Kiev with his staff until 5 January 1919 to supervise the evacuation of Ukraine.

In the first months of 1918 the Central Powers, especially Germany harboured great hopes that the armistice on the Eastern Front and the peace treaties with Ukraine, Soviet-Russia and Romania would reverse the fortune of war on the Western Front and at the same time would ease the food crisis in the Heartlands. During the summer of 1918 it turned out that these hopes were only illusions.

REZUMAT

În acest articol autorul a examinat efectele revoluției din februarie 1917 asupra situației de pe Frontul de Est. Puterile Centrale, inclusiv Imperiul Austro-Ungar, și-au făcut mari speranțe că armistițiul de pe Frontul de Est și tratatele de pace cu Ucraina, Rusia Sovietică și România vor inversa situația pe Frontul de Vest și în același timp va ușura criza alimentară din interior. Însă, în vara anului 1918 s-a dovedit că aceste speranțe au fost doar niște iluzii.

---

¹⁶ ÖULK, VII, pp. 415-416.

Valentina COSMESCU*, Vitalie CIOBANU,
Ludmila GRIBINEȚ *****

COMANDAMENTUL MILITAR AL BASARABIEI: O NOUĂ ETAPĂ ÎN DEZVOLTAREA STRUCTURILOR MILITARE TERITORIALE DINTRE PRUT ȘI NISTRU

Unirea Basarabiei cu România a generat o serie de restructurări ale instituțiilor locale, inclusiv ale celor militare. În baza Ministerului de Război al Republicii Moldovenești, la 29 martie 1918 (la doar două zile după Unire), la Chișinău avea să fie creat Comandamentul Militar Teritorial al Basarabiei¹.

La acel moment, ministerul avea următoarea ordine de bătaie: Cabinetul Ministrului, Statul-Major, condus de un șef de stat-major, care avea în subordine Registratura și alte trei secții, fiecare dintre ele responsabilă de sectoare esențiale ale activității din cadrul ministerului. Secția nr. 1 întrunea trei birouri specializate, responsabile de lucrările de organizare, recrutare și mobilizare. Secția nr. 2, formată din alte trei birouri, era responsabilă de planificarea operațiilor, instrucție și informații. Secția nr. 3 includea birourile personal și justiție. Ministerul mai avea în subordine șase servicii administrative: Serviciul Artileriei

---

* **Cosmescu Valentina**, cercetător științific, Centrul de Cultură și Istorie Militară.

** **Ciobanu Vitalie**, dr., colonel (rezervă), șeful Sectorului Știință, Centrul de Cultură și Istorie Militară.

*** **Gribineț Ludmila**, cercetător științific, Centrul de Cultură și Istorie Militară.

¹ AMNR, F. 950, *Cabinetul ministrului*, inv. S985, dos. 2, ff. 96-97. Ordin circular din 29 martie 1918 către armata teritorială din Basarabia, care decreta următoarele: „Din momentul unirii Republicii Moldovenești cu România, Ministerul de Război al acestei republici se desființează și se înființează pe viitor Comandamentul Trupelor Teritoriale Basarabene”.

(armament, muniții, trăsuri, harnașament); Serviciul Geniului (materiale, comunicații, construcții); Serviciul Marinei; Serviciul Remonte; Serviciul Sanitar-farmaceutic; Serviciul Veterinar; Serviciul Intendenței; Trupa Ministerului. În structurile ministerului erau încadrate 272 de persoane: 68 de ofițeri, 12 angajați civili și 192 efectiv de trupă.

Noua structură proiectată a Comandamentului Teritorial al Basarabiei preluase elemente de la vechea structură a Ministerului de Război, cu unele rectificări și optimizări. Comandamentul teritorial urma să fie condus de un comandant militar, secondat de șeful de stat-major și de un serviciu de stat-major. În instituția nou-creată urmau să fie incluse cinci birouri, șase servicii și adjunctatura-registratura, aflată în subordinea directă a comandantului, care să coordoneze activitatea întregului personal. Era vorba de o separare a unor funcții care în vechea ordine de bătaie a ministerului de război erau atribuite unui număr mai redus de unități structurale: Biroul nr. 1 era responsabil de organizare și mobilizare; Biroul nr. 2 – de recrutare și rechiziții; Biroul nr. 3 – de operații, instrucție și informații; Biroul nr. 4 – de lucrul cu personalul; Biroul nr. 5 – de probleme de justiție. Cele șase servicii aveau și ele sarcini clar trasate: Serviciul Artileriei avea atribuții în domeniul armamentului, munițiilor, trăsurilor, harnașamentelor; Serviciul Geniului – în domeniul materialelor, comunicațiilor, construcțiilor; Serviciul Remonte; Serviciul Sanitar-farmaceutic; Serviciul Veterinar; Serviciul Intendenței – sarcini corespunzătoare². Statele inițiale de personal ale comandamentului aveau cu 34 funcții mai puține decât statele de personal ale ministerului, în nou-înființata structură urmând a fi încadrate 238 de persoane, respectiv: 57 de ofițeri, 16 angajați civili și 165 – efectiv de trupă. În statele de organizare se menționa și apartenența fiecărei funcții preconizate: destinată pentru militari din armata română sau din cea basarabeană. Astfel, dintre ofițeri, 23 urmau să fie din dreapta Prutului și 38 – basarabeni, inclusiv 16 secretari-dactilografi din dreapta Prutului, 11 secretari-dactilografi basarabeni. Ordinea de bătaie a noii structuri prevedea ca în postul de conducere să se afle un comandant din armata română, asistat de doi aghiotanți – unul din cadrul armatei basarabene, altul – al celei române. Se proiecta ca funcția de șef al statului-major să fie deținută de un ofițer al armatei române, cu un locțiitor basarabean. În cadrul birourilor și serviciilor urma să prevaleze numărul ofițerilor basarabeni, încadrați în diverse funcții³.

² AMNR, F. 950, *Cabinetul ministrului*, inv. S985, dos. 2, f. 92. Vezi Tabelul nr. 1 (*Tabel de modul de transformare a organizării Ministerului de Război Moldovenesc în Comandament teritorial al Basarabiei*).

³ AMNR, F. 950, *Cabinetul ministrului*, inv. S985, dos. 2, ff. 93-94. Vezi Tabelul nr. 2 (*Tabel de efectiv al Ministerului de Război moldovenesc și al Comandamentului teritorial al Basarabiei*).

Faptul că în fruntea noii structuri fusese numit generalul de brigadă Constantin Brăescu, aflat anterior la cârma Ministerului de Război, asigura continuitatea celor două structuri⁴. Generalul C. Brăescu fusese numit ministru de război în al doilea guvern al Republicii Democratice Moldovenești, creat la 19 ianuarie 1918, sub președinția lui Daniel Ciugureanu. După adoptarea declarației de independență față de Rusia, chestiunile militare ale Basarabiei trecuseră în competența Ministerului de Război condus de C. Brăescu, fiind coordonate, printr-o diviziune firească a muncii, cu armata română, prezentă în teritoriu pentru acțiuni operative.

C. Brăescu a rămas în funcție de conducere și după Unire. Ordinul circular către armata teritorială din Basarabia (din 29 martie 1918), prin care a fost dizolvat ministerul de război și, pe baza structurilor teritoriale ale acestuia, a fost constituit comandamentul teritorial al Basarabiei, fusese semnat de C. Brăescu deja în calitate de comandant al trupelor teritoriale basarabene. În preambulul ordinului, datat cu 29 martie, se menționa că „din momentul unirii Republicii Moldovenești cu România, Ministerul de Război al acestei republici se desființează și se înființează pe viitor Comandamentul Trupelor Teritoriale Basarabene”⁵.

Munca pregătitoare pentru crearea comandamentului militar implica și o serie de prevederi birocratice, dar și aspecte care vizau ceea ce, astăzi, s-ar numi „relații publice”. Într-un ordin (emis pe 28 martie 1918) către birourile și serviciile ce urmau să intre în componența comandamentului, șeful statului-major cerea ca toate ordinele circulare, proiectele de ordonanțe, regulamente și legi militare destinate publicării în monitorul oficial al comandamentului să fie transmise inițial Biroului Instrucției, scrise citeț pe o singură pagină în limba română, și trebuiau să fie vizate pentru publicare de șeful de stat-major și de comisia română de organizare. Documentul fixează un nou detaliu cu privire la continuitatea dintre primele două ministere militare basarabene și noul comandament militar teritorial. În funcția de șef de stat-major al comandamentului fusese numit colonelul Teodosie Cojocar (care semnase ordinul), desemnat anterior pentru funcția de director general al Directoratului Militar din Basarabia în primul guvern al Basarabiei autonome (Consi-

---

⁴ Gh. V. Andronachi, *Albumul Basarabiei, în jurul Marelui Eveniment al Unirii*, București 2000, p. 132; La 5 martie 1918, Ion Inculeț, președintele Sfatului Țării, l-a avansat la gradul de general-major ca, din 16 martie 1918, să-i fie egalat acest grad cu gradul de general de brigadă, renunțându-se, probabil, la regulamentele rusești și adoptându-se regulamente noi.

⁵ AMNR, F. 950, *Cabinetul ministrului*, inv. S985, dos. 2, ff. 96-97.

liul Directorilor Generali)⁶. Ulterior, acesta deținuse temporar și funcția de șef al statului-major⁷. În noua structură s-au regăsit și numele altor militari care contribuiseră la crearea organismului militar basarabean. Primul ordin către oștile Republicii Moldovenești, emis la 15 decembrie 1917, prin care ostașii erau îndemnați să execute toate indicațiile superiorilor pentru a face față haosului din Basarabia, făcea referință la nume de prim-rang. În funcția de adjuncți ai directorului au fost desemnați: locotenentul Valentin Prahnițchi (pentru afacerile de marină), plutonierii Nicolae Sacară și Constantin Osoian (pentru infanterie), fiind menționate și alte nume ale ostașilor care au decis să se implice în depășirea situației dificile. După demobilizarea armatei moldovenești, majoritatea militarilor s-au înscris în armata română și s-au regăsit în structurile Comandamentului Militar al Basarabiei⁸.

Ordinea de bătaie a comandamentului trupelor teritoriale basarabene, fixată la 28 martie 1918, consemnează că, în practică, nu s-a ținut cont de specificațiile ordinii de bătaie propuse în documentul de organizare a comandamentului. Funcțiile de bază din instituție au fost ocupate de militari basarabeni⁹.

---

⁶ Gh. Pântea, *Rolul organizațiilor militare moldovenești în Actul Unirii Basarabiei*, Chișinău, 1932, p. 22. Conform unor afirmații din literatura de specialitate, Teodosie Cojocaru nu-și ocupase funcția de director general de război pe motive de boală, aflându-se în spital; probabil, motivul real îl reprezentau totuși divergențele dintre militarii din conducerea moldovenească. Într-o scrisoare din 11 decembrie 1917, T. Cojocaru îi propunea lui Gh. Pântea să ocupe funcția, informându-l și pe Ion Inculeț, președintele Sfatului Țării, despre decizia luată. Gh. Pântea trebuia să preia conducerea armatei până la decizia finală a Sfatului Țării.

⁷ ANRM, F. 727, inv. 2, dos. 16, f. 108. Fostul director general militar Teodosie Cojocaru, numit deja în funcția de șef al statului-major al armatei, revenise în rândurile conducerii militare la începutul lunii martie 1918.

⁸ ANRM, F. 727, inv. 2, dos. 16, f. 108.

⁹ AMNR, F. 950, *Cabinetul ministrului*, inv. S985, dos. 2, ff.96-97. Vezi ordinul șefului de stat-major, colonelul Teodosie Cojocaru către birourile și serviciile din comandamentul trupelor teritoriale basarabene (nr. 2619 din 28 martie 1918).

[Documentul nr. 1]

Ordinea de bătaie a comandamentului trupelor teritoriale basarabene¹⁰.

„Noua ordine de bătaie a personalului ofițeresc basarabean din Comandamentul Trupelor Teritoriale Basarabene, precum și organizarea acestui comandament:

[Tabelul nr. 1]

SERVICII/FUNȚII	GRAD MILITAR, PRENUME, NUME
General de brigadă	[general] [Constantin] Brăescu
Adjutanți	s[ub]l[ocotenen]t [Iosif] Bachtalovski
	s[ub]l[ocotenen]t [Dimitru] Harconită
Șef de birou	locot[enent] [Boris] Gumă [Boris] Humă
	s[ub]l[ocotenen]t Ciaicovschi
Atașați pe lângă fostul Minister de Război:	col[onel] Ghipetchi
	col[onel] Pavloschi
	col[onel] Cernischi
	locot[enent] [Gherman] Pântea
I. STATUL-MAJOR	
Șef de stat-major	col[onel] [Teodosie] Cojocar
Adjutanți	căp[itan] [Nicolae] Crăciunescu
REGISTRATURA STATULUI-MAJOR	
Șef de birou	loc[otenen]t [Petre] Siminel
A. SECȚIUNEA I-a	
Șef de secție	-
Biroul Organizării	căpitan [Constantin] Iordăchescu
	căpitan [Gavril] Buciușcan
Biroul Mobilizării	maior Cernișef
	s[ub]l[ocotenen]t [Gheorghe] Sârbu
B. SECȚIUNEA II-a	
Șef de secție	-
Biroul Operațiilor	locot[enent] Bogdan
	locot[enent] [Andrei] Ursu
Biroul Informațiilor	maior [Nicolae] Agură
	căpitan Stăvilă

¹⁰ AMNR, F. 950, *Cabinetul ministrului*, inv. S985, dos. 2, ff. 96-97.

Biroul Instrucției	l[ocotenen]t-colonel [Eugeniu] Budescu
	maior Berezescu
	căpitan Berezescu [Andrei Berezovschi]
	locot[enent] Gânjan
	sublocot[enent] Petică
locot[enent] Șiraev	
C. SECȚIUNEA A III-a	
Biroul Personalului	maior Zaitef
	s[ub]locot[enent] [Constantin] Vidrascu
Biroul Justiției	maior Hanchievici
	locot[enent] Vlad Trocin
	s[ub]locot[enent] [Andrei] Găină
II. SERVICIILE ADMINISTRATIVE	
Secretar general	maior Bogos D[imitrie]
Șef de birou	căpitan Untila [Nicolae Untilov]
Registratura secretariatului general	s[ub]l[ocotenen]t [Nicolae] Buznea
Serviciul Artileriei	l[ocotenen]t-colonel Untilă
Serviciul Geniului	maior [Vasile] Grescencu
	căp[itan] [Dumitru] Știrbu
	s[ub]l[ocotenen]t Gălăguță
Serviciul Marinei	
Serviciul Remontei	locot[enent] Iordăchescu
	s[ub]l[ocotenen]t [Ioan] Popescu
Serviciul Sanitar	medic-general [Severian] Bednărescu
	medic-maior [Vasile] Cijevschi
Serviciul Farmaceutic	
Biroul veterinar	veterinar maior [Ștefan] Usinievi
Serviciul Intendenței	delegat tehnic al guvernului român, intendent-colonel [Nicolae] Dimitriu
	intendant-căpitan Ivanof
1) Biroul buget, ordonanțare, casierie	intendent Vlădiciucă
	intendent Capșa
2) Biroul solde, indemnități, misii	intendent Freiticof
	intendent Onică
3) Biroul subzistențelor	intendent Moruzencu
	intendent Botezatu

ORDIN CIRCULAR

din 29 Martie 1918.

Către armata Teritorială din Basarabia

Din momentul unirii Republicii Moldovenești cu România, Ministerul de Război al acestei Republici, se desființează și se înființează pe viitor, „Comandamentul trupelor teritoriale Basarabene.

Comandantul trupelor teritoriale Basarabene,
General de Brigadă (ss) **Brăescu.**

SERVICIUL SANITAR

Ordin către trupele Basarabene

No. 81 din 27/III, 1918.

1) Etuva Spitalului rezervă No. 821 este pusă la dispoziția Primăriei Orașului Chișinău pentru a servi la dezinfectarea trupelor și populației.

2) Toți oamenii bolnavi de boale contagioase aflați în unitățile teritoriale Basarabene, vor fi anunțați primăriei Orașului Chișinău la Serviciul Sanitar, unde vor fi dezinfectați, ei, efectele și locuința lor.

3) Bateria de artilerie călărească basarabeană fiind desființată, medicul Metz se permută cu serviciul în bateria basarabeană rămasă în ființă, asemenea și ajutoarea de medic D na Orlovscia împreună cu sora de caritate Vlașova, Ordin Raport 40 și 41.

4) D-rul Munblet Meyer este trecut în rezervă Județului Chișinău. Ordin 35-4-27-18 și 75-23 Raportul No. 868.

5) Sora de caritate Golda Belinka are ordin a face slujbă la Spitașul Chișinăului fără soldă Ordin No. 54-19.

6) Administratorul Sub-locot. de rez. Const. Oat se numește ajutorul Șefului Depozitului Central al Serviciului Sanitar. Ord. No. 63-9 și Raportul din 28 Februarie No. 612

7) Funcționarul Ștefanov însărcinat până acum cu conducerea Depozitului Central al Serviciului Sanitar, este desărcinat de acest serviciu și se trimite la Depozitul Sanitar No. 61 al armatei ruse care a trecut în proprietatea Statului Român.

8) Medicul Fabricantov, fost șef al Secției Sanitare al corpului de armată rus No. 24, se numește în comisia însărcinată cu verificarea socotelilor spitalelor din Chișinău.

9) Maiorul Butescu este numit șef al Depozitului G1 al Serviciului Sanitar. Raportul Maiorului Butescu, No. 64 din 24 Martie 1918.

10) Agenții sanitari Boldisov și d-ra Zeocadia Lastovka sunt numiți provizoriu la Cercul de Recrutare din orașul Orhei.

11) Prin ordinul No. 73-28 șeful Serviciului Sanitar al Comandamentului trupelor basarabene a fost numit medicul general Bednareșcu Severian.

12) În ordinul No. 75 5 s'a trecut din eroare d-rul căpitan Hadorovski, De fapt trebuie trebuia trecut medic-colonel Hodorovsky Cazimir.

Șeful Serviciului Sanitar,

Medic general (ss) BEDNARESCU.

SERVICIUL SANITAR

ORDIN CĂTRE TRUPELE BASARABENE
No. 1 din 31 Martie 1918

Medicii de rezervă cari au fost în Serviciul Sanitar: Dr. Șepf, după rezoluția Ajut. Minist. de Război, scrisă pe raportul dr. Șepf din 31 Martie a. c. No. 82, se trece în rezervă jud. Chișinău și dr. Fradis se trece în rezervă tot pe jud. Chișinău, ambii din această zi.

Scos din ordinul către armata Rep. Moldovenești a. c. No. 73 și raportul lor No. 31 și 82.

Medicul Șef al Spitalului militar din Chișinău General Ivanov și ajutorul med. șef din acest spital Gen. Nazarevici se trece la pensie îndeplinind termenul de serviciu, dar până la trecerea lor în pensie ei primesc solda ca și până acum.

Ajutorul Med. șef tot din acest spital Colonel Silbermann se trece în rezervă pe jud. Hotinului din această zi.

Subajutorul Șefului medic tot din acest spital. Colonel Vrioni fiind născut în gubernământul Donului se trimite în acest gubernământ; Dr. militar Ccaikovsch, fiind născut în Ucraina de asemenea se trimite în această țară tot în Serv. sanitar a Republicii Ucraina; Dr. Șteenberg rămâne în acest spital fără leafă și Dr. Kurtz, fiind din Basarabia, temporar rămâne în acest spital ca subajutor al Șefului medic, cu începere din această zi.

Rezoluția Minist. de Război pe baza raportului Serv. Sanitar din 27 Martie a. c. la No. 1045.

Farmacistul de rezervă în Serv. Sanitar Iacob Tincler se trece în rezervă farmacilor jud. Chișinău din această zi.

O dinul către Arm. Rep. Moldovenești a. c. No. 73 § 21 și raportul lui la No. 937.

Șeful Serviciului Sanitar,

Medic General (ss) Bednareșcu.

4) Biroul echipamentului	intendent Popa
	intendent Poamă
5) Biroul controlului	intendent-colonel Bărănaș
	intendent-colonel Belianscu
Plutonul Trupeii ministerului	maior Juriaru
	locot[[enent] [Alexei] Murzacu
Șeful garajului	căpitan Ustrugă
Postul de telegrafiat fără fir	

În aprilie 1918, Comandamentul Militar Teritorial și-a creat propriul organ de presă, ziarul *Basarabia Militară*, căruia îi conferise statut de monitor oficial al instituției. În primul număr (editat la 8 aprilie 1918) ziarul publica *Declarația de Unire* votată de Sfatul Țării, care includea și referințe la recrutarea pe baze teritoriale. Același număr al *Basarabiei Militare* publica un apel în care îndemna ofițerii activi și pe cei din rezervă, de orice armă sanitară, născuți în Basarabia, care doreau să facă serviciul în cadrul comandamentului trupelor teritoriale basarabene (în armata română, în serviciul activ sau de rezervă) să depună la Biroul personalului un raport-cerere în limba română, la care să anexeze documente ce să confirme calitatea lor de ofițer (certIFICATE despre stagiul militar, locul serviciului (ultima unitate rusească în care a servit), specificul serviciului, durata aflării în fiecare grad militar; studiile civile sau militare; vârsta, anul și ziua nașterii; naționalitatea și locul nașterii; județul din Basarabia în care dorește să-și satisfacă serviciul în continuare; distincțiile (decorațiile); ocupația la moment; adresa reală, la care putea primi înștiințarea. În notă se făcea referință la anuarul trupelor basarabene în curs de elaborare, ofițerii care intenționau să devină parte a armatei române fiind rugați să-și depună cereri în acest sens în cel mai scurt timp posibil¹¹.

Toate aceste procese au ajutat organismul militar basarabean să se ajusteze și să se integreze în organismul general românesc, inclusiv la nivel de structuri ministeriale. Decretul regal prin care, la 23 aprilie 1918, se promulgase votul Sfatului Țării, prin care Basarabia se unea cu România, prevedea, instituirea unui consiliu de nouă directori (unele funcții fiind cumulate) pentru administrația provincială provizorie a Basarabiei¹². În noua structură nu se regăsea ministerul de război, funcțiile teritoriale ale căruia au fost preluate de Comandamentul Militar Teritorial al Basarabiei.

¹¹ *Basarabia Militară*, nr. 1, 1918; AMNR, F. 950, *Cabinetul Ministrului*, inv. S985, dos. 2, ff. 96-97.

¹² C. Kirițescu, *Istoria Războiului pentru întregirea României 1916-1919*, vol. II, București, 1923.

[Documentul nr. 2]
Actul prin care Misiunea Militară Română pe lângă armata basarabeană propune limita de efectiv
pentru Ministerul de Război Moldovenesc și Comandamentul Teritorial al Basarabiei

[Tabelul nr. 2]
Efectivul Ministerului de Război Moldovenesc și al Comandamentului Teritorial al Basarabiei

Nr. crt.	MINISTERUL DE RĂZBOI				COMANDAMENTUL TERITORIAL						
	Funcțiunea	Ofițeri	Funcționari civili	Trupa	Observații	Nr. crt.	Funcțiunea	Ofițeri	Funcționari civili	Trupa	Observații
1	Ministru de război	1				1	Comandant	1			Ofițer român
	Adjutanți	2					Adjutanți	2			1 român, 1 basarabean
	Ordonanță de birou			1			Ordonanță de birou			1	
	Șef de cabinet	1									
	Șef de birou și ajutor	2									
	Secretari-actilografi		2								
	Ordonanță de birou			1							
2	STATUL-MAJOR					2	Șef de stat-major	1			Ofițer român
	Șef de stat-major	1					Ajutor șef de stat-major	1			Ofițer basarabean
	Adjutant	1					Ordonanță de birou			1	

Ordonanță de birou		1										
REGISTRU STAT-MAJOR												
SERVICIU DE STAT-MAJOR												
3												
a) BIROUL NR. 1. ORGANIZARE ȘI MOBILIZARE												
Șef și ajutor	1	1										
Secretari și dactilografi		3										Ofițer român
Ordonanță de birou		1										Ofițer basarabean
SECȚIUNEA 1-a												
Șef de secție	1											Ofițer basarabean
Ordonanță de birou		1										Ofițer basarabean
b) BIROUL NR. 2. RECRUTARE ȘI RECHIZIȚII												
a) BIROUL ORGANIZĂRII												
Șef și ajutor	2											Ofițer român
Secretari-dactilografi		2										Ofițeri basarabeni
Ordonanță de birou		1										1 român, 1 basarabean
b) BIROUL MOBILIZĂRII												
Șef și ajutor	2											
Secretari și dactilografi		2										
Ordonanță de birou		1										
c) BIROUL RECRUTĂRII												
Șef și ajutor	2											
Secretari și dactilografi		3										
Ordonanță de birou		1										

SECȚIUNEA a II-a		c) BIROUL NR. 3. OPERAȚII, INSTRUCȚIE, INFORMAȚIE			
Șeful secției	1			1	Ofițer român
Ordonanțe de birou		1		7	3 români, 4 basarabeni
a) BIROUL OPERAȚIUNILOR					
Șef și ajutor	2				4
Secretari și dactilografi		2			2
Ordonanță de birou		1			
b) BIROUL INFORMAȚIILOR					
Șef și ajutoare	2				
Secretari și dactilografi		3			
Ordonanță de birou		1			
c) BIROUL INSTRUCȚIUNI					
Șef și ajutoare		1	1		
Secretari și dactilografi	5		2		
Ordonanță de birou			1		
SECȚIUNEA a III-a		BIROUL NR. 4. BIROUL PERSONALULUI			
a) BIROUL PERSONAL					
Șeful biroului	1			1	ofițer basarabean
Ajutoare	1	1		2	1 ofițer român
Secretari și dactilografi					3
					2 români, 1 basarabean
Secretari și dactilografi		3			1

Ordonanță de birou		1							
b) BIROUL JUSTIȚIEI									
Șeful biroului	1					Șef birou	1		
Ajutoare	3	2				Ajutoare	3	2	3 români și 2 basarabeni
Secretari și dactilografi			3			Secretari-dactilografi		3	2 români și 1 basarabean
Ordonanță de birou			1			Ordonanță de birou		1	
3	SERVICIILE ADMINISTRATIVE			4	SERVICIUL ARTILERIEI				
Secretarul general	1					Șeful serviciului	1		1 român, 2 basarabeni
Șef de birou	1					Ajutoare	2	2	
Secretari-dactilografi			1			Secretari-dactilografi		3	2 români, 1 basarabean
Ordonanță de birou			1			Ordonanță de birou		1	
a) REGISTRUL SERVICIILOR				5	SERVICIUL GENIULUI				
Șeful registrului	1					Șeful serviciului	1		1 ofițer român și 2 ofițeri basarabeni
Secretari			3			Ajutoare	2	2	
Ordonanță de birou			1			Secretari-dactilografi		3	2 români și 1 basarabean
b) SERVICIUL ARTILERIEI					SERVICIUL REMONTEI				
Șeful serviciului	1				6	Șeful serviciului	1		1 român
Ajutoare	2	1				Ajutor	1		1 basarabean român
Secretari-dactilografi			3			Secretari-dactilografi		1	
Ordonanță de birou			1					1	

g) SERVICIUL INTENDENȚEI										
Șeful serviciului	1									
Ajutoare	11									
Secretari-dactilografi		6								
Ordonanță de birou		3								
				10	ADJUTANTURA-REGISTRATURA (TRUPA COMANDAMENTULUI)					
Comandantul trupei	1						Șeful adjutanturii	1		
Ajutor și cu cazarma	1						Ajutor și cu registratura	1		
Șeful automobilelor	1						Registratori	2		1 român, 1 basarabean
Plutonier			1				Arhivar	1		
Secretari			3				Comandantul trupei	1		basarabean
La 5 automobile			6				Secretari-dactilografi	1	5	
Telefoniști			12				Plutonier		1	
Curieri bicicliști			6				La 7 automobile		10	
Ord[onațe] ofițerești			69				Telefoniști		12	
Îngrijitori de cai			16				Curieri bicicliști		6	3 români, 3 basarabeni
Sanitar			1				Ord[onațe] ofițerești		57	
Infirmer de cai			1				Îngrijitori de cai ofițerești	1	16	
Potcovar			1				Sanitar		1	
Meseriași			3				Infirmer de cai		1	

Şef ordinar	1			Potcovar	1			
La 1 furgon	3			Meseriaşi	3			
La 2 trăsură subz[istenţă].	2			Şef ordinar	1			
Bucătari	2			La 1 furgon	3			
				La 2 trăsură subz[istenţă]	2			
				Bucătari	2			
TOTAL MINISTER	68	12	192	TOTAL COMANDAMENT	165	16	57	x) din care: 23 ofiţeri români, 34 ofiţeri basarabeni xx) din care: 16 secretari-dactilografi români, 11 secretari dactilografi basarabeni

AMNR, F. 950, Cabinetul ministrului, inv. S985, dos. 2, ff. 93-94.

[Documentul nr. 3]

**Modul de transformare al organizării comandamentelor militare
de ținut, elaborat de Misiunea Militară Română
pe lângă Armata Română în aprilie 1918**

[Tabelul nr. 3]

ÎN CURS DE ORGANIZARE	A SE TRANSFORMA
EFFECTIVUL UNUI COMANDAMENT MILITAR DE ȚINUT	EFFECTIVUL UNUI COMANDAMENT MILITAR DE ȚINUT
1 ofițer superior comandant militar al ținutului	1 ofițer superior, comandant [1 ofițer român]
1 ofițer superior ajutor și comandant de piață al orașului de reședință	1 ofițer superior ajutor și [1 ofițer basarabean] comandant de piață
3 ofițeri inferiori (căpitani) șefi de birouri (recrutare, mobilizare și rechiziție)	3 ofițeri superiori (căpitani) [1 ofițer român și 2 ofițeri basarabeni șefi de birouri (recrutare, mobilizare și rechiziție)]
1 ofițer contabil	1 ofițer contabil
4 plutonieri s. funcționari	4 plutonieri s. funcționari [2 români, 2 basarabeni]
4 secretari	4 secretari [2 români, 2 basarabeni]
6 soldați ordonațe	6 ordonațe ofițerești [3 ordonațe de birou]
2 trăsuri cu 8 cai și 2 conductori	2 trăsuri cu 8 cai și 2 conductori, 1 automobil
o companie de gardă cu efectivul: 1 căpitan 2 ofițeri subalterni 3 plutonieri 120 trupă 1 trăsură subzistență cu 4 cai	companie de gardă cu efectivul: 1 căpitan 2 ofițeri subalterni [1 ofițer român] 3 plutonieri [1 plutonier român] 120 trupă [6 gradați români] 1 trăsură subzistență cu 4 cai

AMNR, F. 950, Cabinetul ministrului, inv. S985, dos. 2, f. 95

[Documentul nr. 4]

**Actul Unirii Basarabiei cu România adoptat de Sfatul Țării,
publicat în ziarul *Basarabia Militară*, nr. 1 (8 aprilie) 1918***

A. PARTEA OFICIALĂ

Declarația Sfatului Țării Republicii Democratice Moldovenești

În numele poporului basarabean, Sfatul Țării declară:

Republica Democratică Moldovenească (Basarabia), în hotarele ei dintre Prut și Nistru, Dunăre, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută și mai bine de ani din trupul vechei Moldove, în puterea dreptului istoric și dreptului de neam, pe baza principiului că noroadele singure să-și hotărască soarta lor de azi înainte și pentru totdeauna se unește cu mama sa România.

Această unire se face pe următoarele baze:

1) Sfatul Țării actual rămâne mai departe pentru rezolvarea și realizarea reformei agrare după nevoile și cererile norodului; aceste hotărâri se vor recunoaște de Guvernul Român. 2) Basarabia își păstrează autonomia provincială, având un Sfat al Țării (Dieta), ales pe viitor prin vot universal, egal, direct și secret, cu un organ împlinitor și administrație proprie. 3) Competența Sfatului Țării este: a) votarea bugetelor locale; b) controlul tuturor organelor zemstvelor și orașelor; c) numirea tuturor funcționarilor administrației locale prin organul său împlinitor, iar funcționarii înalți sunt întăriți de guvern. 4) Recrutarea Armatei se va face în principiu pe baze teritoriale. 5) Legile în vigoare și organizația locală (zemstve și orașe) rămân în putere și vor putea fi schimbate de Parlamentul Român, numai după ce vor lua parte la lucrările lui și reprezentanții Basarabiei. 6) Respectarea drepturilor minorităților Basarabiei. 7) Doi reprezentanți ai Basarabiei vor intra în Consiliul de miniștri român, acum desemnați de actualul Sfat al Țării, iar pe viitor luați din sânul reprezentanților Basarabiei din Parlamentul român. 8) Basarabia va trimite în Parlamentul Român un număr de reprezentanți proporțional cu populația, aleși pe baza votului universal, egal, direct și secret. 9) Toate alegerile din Basarabia pentru voloste și sate, orașe, zemstve și Parlament se vor face pe baza votului universal, egal, secret și direct. 10) Libertatea personală, libertatea tiparului, a cuvântului, a credinței, a adunărilor și toate libertățile obștești vor fi garantate prin constituție. 11) Toate călcările de legi făcute din motive politice în vremurile tulburi ale prefacerii din urma, sunt amnestiate.

---

* Publicația avea statut de monitor oficial al Comandamentului Trupelor Teritoriale Basarabene.

Basarabia unindu-se ca fiică, cu mama sa România, Parlamentul român va hotărî convocarea neîntârziată a Constituyentei, în care vor intra proporțional cu populația și reprezentanții Basarabiei aleși prin vot universal, egal, direct și secret, spre a hotărî împreună cu toți înscrierea în Constituție a principiilor și a garanțiilor de mai sus.

Trăiască Unirea Basarabiei cu România de-a pururi și totdeauna.

Primită în Sfatul Țării la 27 martie 1918, Chișinău

Președintele Sfatului Țării, I. Inculeț

Secretarul Sfatului Țării, I. Buzdugan

AMNR, F. 950, Cabinetul ministrului, inv. S985, dos. 2, f. 96.

[Documentul nr. 5]

**Ordin circular vizând desființarea Ministerului de Război
al Republicii Moldovenești și înființarea
Comandamentului Trupelor Teritoriale Basarabene**

Chișinău, 29 martie 1918

Din momentul Unirii Republicii Moldovenești cu România, Ministerul de Război al acestei republici se desființează și se înființează pe viitor Comandamentul Trupelor Teritoriale Basarabene.

Comandantul trupelor teritoriale basarabene, general de brigadă [Constantin] Brăescu [semnătura]

Anexă

**Indicații cu privire la condițiile de prezentare a materialelor
către oficiul Comandamentului Trupelor Teritoriale Basarabene,
remis birourilor și serviciilor din subordine de către șeful statului-major
al acestui comandament**

Chișinău, 28 martie 1918

Toate ordinele circulare, proiectele de ordonanțe, regulamente și legi militare ce se trimit spre publicare în Monitorul Oficial al acestui comandament la Biroul Instrucției se vor trimite scrise în limba română, citeț și pe o singură pagină; totodată să aibă viza de liberă publicare a șefului de stat-major și a comisiunii române de organizare.

Șeful de stat-major, colonel [Teodosie] Cojocarul [semnătura]

AMNR, F. 950, Cabinetul ministrului, inv. S985, dos. 2, ff. 96-97.

SUMMARY

Bessarabia's Union with Romania generated a restructuration of local institutions, including the military ones. Based on the Ministry of War of the Moldavian Republic, on March 29, 1918 (two days after the Union), the Territorial Military Command of Bessarabia was created in Chisinau. The paper details the continuity and difference of these two structures.

Vitalie CIOBANU *

MISIUNEA CORPULUI VI ARMATĂ ÎN BASARABIA (anul 1918)

Trupele române trimise în Basarabia au avut misiunea să stopeze anarhia și să redreseze situația critică provocată, la sfârșitul anului 1917 - începutul anului 1918, de bolșevici și de militarii ruși în retragere. Mentalitatea revoluționară, în-cuibată în mințile militarilor bolșevizați, contaminase în mod regretabil și mentalitatea țăranilor basarabeni, care au început să devasteze proprietățile latifundi- arilor, să golească hambarele acestora, să distrugă pădurile, să împartă samavolnic pământul. Debandada deja răspândită în regiune punea în pericol și depozitele ce asigurau aprovizionarea armatelor ruse și române de pe front. Erau afectate și căile de transport al bunurilor și produselor alimentare către front, fiind astfel compromisă aprovizionarea trupelor de pe Frontul Român.

Trupele române au fost trimise în Basarabia la rugămintea autorităților cen- trale și locale, precum și a populației din ținut. Intrarea trupelor române în Ba- sarabia a fost avizată pozitiv și de comandantul armatelor ruse de pe Frontul Ro- mân, generalul Dmitri Șcerbaciov.

Guvernul român a aprobat trimiterea trupelor în Basarabia în cadrul unei reuniuni din 1 (14) ianuarie 1918. Reprezentanții guvernului de la Chișinău so- licitaseră deja expres acest lucru și erau familiarizați cu deciziile respective. O zi mai târziu, la 2 (15) ianuarie, guvernul de la București a analizat situația politico-

---

* **Ciobanu Vitalie**, dr., colonel (rezervă), șeful Sectorului Știință, Centrul de Cultură și Istorie Militară.

Ioan Istrati

Toma Dumitrescu

strategică a României și modalitatea de dislocare a trupelor în Basarabia¹. Inițial, în regiune urmau să intre, sub comanda generalului Ernest Broșteanu, Divizia 11 Infanterie, sprijinită de Regimentul 2 Roșiori, operațiunea fiind fixată pentru ziua de 6 ianuarie 1918. Ulterior, s-a decis trimiterea a încă trei divizii și a flotei de operațiuni. Ordinele de operații pentru celelalte trei divizii (date separat pentru fiecare unitate în parte) au fost emise de Marele Cartier General la 17 (30) ianuarie 1918², în teritoriul basarabean urmând să intre două divizii de infanterie, două divizii de cavalerie și flota de operațiuni.

La 20 ianuarie (2 februarie) 1918, Marele Cartier General Român avea să emită ordinul cu referire la misiunea trupelor trimise peste Prut, Corpul VI Armată urmând să preia comanda diviziilor 1 și 2 cavalerie, diviziilor 11 și 13 infanterie (întărită cu Regimentul 5 Călărași), flotei de operațiuni, precum și a trupelor ce urmau să acopere diviziile (două escadroane de aviație și un detașament de jandarmi rurali) intrate în Basarabia. Zona de operații a fost fixată între Prut, Dunăre (brațul Sf. Gheorghe) și Nistru (până la linia Soroca-Ripiceni, ambele exclusiv).

Divizia 13 Infanterie (întărită cu Regimentul 5 Călărași) avea să treacă pe la Cahul, urmând a fi dislocată în partea de sud a Basarabiei, înaintând și concentrându-se în zona Bolgrad-Cazaclia-Valul lui Traian-Sadaclia. Legătura între cele două divizii de infanterie avea să fie asigurată de Divizia 2 Cavalerie, care urma să fie concentrată în perimetrul Gura Galbenă-Cărbuna-Batâr-Cimișlia. Tot prin partea de sud urmau să intre Regimentul 5 Călărași (repartizat pe lângă Divizia 11

¹ P. Otu, *România în Primul Război Mondial*, București, 2019, p. 279.

² AMNR, F. 1635, *Corpul 6 Armată*, inv. S66, dos. 68, ff. 25-33.

Infanterie), Detașamentul *General Rășcanu* (cu 8 regimente de vânători), diviziile 3, 4, 5, 9 și 10 infanterie și flota de operațiuni³. Divizia 1 Cavalerie avea să intre în partea de nord a Basarabiei, urmând să opereze în direcția Bălți-Soroca, până pe linia de demarcare a teritoriilor ocupate de austrieci⁴.

Conform ordinului Marelui Cartier General Român din 20 ianuarie (2 februarie) 1918, sarcina imediată a trupelor din Basarabia prevedea respingerea peste Nistru a tuturor trupelor și/sau bandelor ruse care încercau să intre în Basarabia fără consimțământul comandamentului rus, cu intenția de a jefui sau ataca trupele române; asigurarea ordinii și circulației trenurilor pe calea ferată; asigurarea depozitelor destinate armatelor române; asigurarea ordinii în tot ținutul Basarabiei (punând la adăpost de jafuri și crime viața și avutul locuitorilor). Orice trupă sau coloană rusă din afara parametrilor indicați pe hartă trebuia expediată în zona destinată comandamentului corespunzător, iar dacă nu aparținea niciunuia din comandamentele indicate – trecută peste Nistru.

Generalul de divizie Alexandru Lupescu a emis în acest context un ordin cu referire la organizarea cartierului Corpului VI Armată (expediat ulterior șefului de stat-major). Conform ordinului, cu începere din 21 ianuarie (3 februarie) 1918, serviciul cartierului (anterior acesta aparținuse cartierului corpului de cavalerie dizolvat) cu efectivele de care dispunea la acel moment (ofițeri, trupă, cai și trăsură, mașini de scris și material de cancelarie) urma să treacă în subordonarea cartierului Corpului VI Armată⁵. Corpul VI Armată urma să fie organizat sub comanda generalului Ioan Istrati, șef de stat-major fiind numit colonelul Toma Dumitrescu. Inițial, Corpul VI Armată urma să coordoneze acțiunile marilor unități din Basarabia prin cartierul de la Ungheni (localitatea din stânga Prutului), iar mai târziu (în funcție de împrejurări) avea să fie transferat la Chișinău. Zona de operații a Corpului VI Armată, după cum s-a menționat mai sus, fusese fixată pe linia Prut, Dunăre (brațul Sf. Gheorghe) și Nistru (până la Soroca-Ripiceni). Ordinul nr. 7694, prin care se dispunea trecerea trupelor române din Basarabia sub ordinea generalului Ioan Istrati fusese semnat la 24 ianuarie (6 februarie) 1918, ora 12.00, copiile ordinului fiind remise diviziilor 14 și 13 infanterie, diviziilor 1 și 2 cavalerie și flotei de operațiuni⁶. Se stabilise că legătura cu Marele Cartier General și comandamentele

³ C. Mărculescu, *Spre drumul României Mari: Corpul 6 armată și eliberarea Basarabiei (ianuarie-aprilie 1918)*, în *Document, buletinul arhivelor militare române*, nr. 1 (79), 2018, pp. 62-67.

⁴ C. Kirițescu, *Istoria războiului, pentru întregirea României, 1916-1919*, vol. II, București, 1922, p. 379-382; V. Popovschi, *Basarabia în epoca renașterii naționale 1917-1918*, Chișinău, 2018, p. 235.

⁵ AMNR, F. 1635, *Corpul 6 Armată*, inv. S66, dos. 68, ff. 38-42.

⁶ *Ibidem*, f. 47; C. Mărculescu, *Spre drumul României Mari: Corpul 6 armată și eliberarea Basarabiei (ianuarie-aprilie 1918)*, în *Document, buletinul arhivelor militare române*, nr. 1 (79), 2018, pp. 63.

din subordine se va face prin telegraf și curier; cu comandamentul frontului – prin Marele Cartier General; cu Armata VI Rusă (pentru Divizia 13 Infanterie și floată) – prin locotenent-colonelul Eugen Scheletti (delegat pe lângă comandamentul acelei armate); cu autoritățile centrale din Chișinău – prin intermediul lui Nicolae Săveanu (comisarul guvernului român la Chișinău); cu comandamentele trupelor ucrainene, poloneze și musulmane – prin ofițeri de legătură și telegraf.

Postului de comandă al Corpului VI Armată, stabilit la Ungheni⁷, urma să i se prezinte, zilnic, până la ora 9.00, prin telegraf, un buletin al evenimentelor, expediat apoi prin *hugues* Marelui Cartier General (pe timp de operații militare urmau să fie prezentate două buletine, unul la ora 9.00 și altul la ora 18.00); în fiecare sâmbătă, urmau să fie expediate dări de seamă detaliate despre evenimentele din cursul săptămânii, la care să se anexeze o hartă privind gruparea forțelor. La indicația Marelui Cartier General Român, cartierului Corpului VI Armată i s-a pus la dispoziție oficiul telegrafo-poștal (care anterior aparținuse cartierului corpului de cavalerie), asigurându-i-se și acces la una din secțiile de telegrafie cu fir, puse la dispoziția uneia din cele trei divizii noi⁸.

Pentru ziua de 24 ianuarie (6 februarie) 1918, a fost stabilită următoarea ordine de bătaie: comandant al corpului de armată – generalul de divizie adjutant I. Istrati (ofițer adjutant, căpitanul D. Stolojan); șef al serviciului de stat-major – colonelul T. Dumitrescu; comandant al Biroului operațiuni – colonelul I. Botescu (din componența biroului mai făcând parte maiorul F. Georgescu, căpitanul M. Râmniceanu, căpitanul I. Istrati); ofițeri de legătură – locotenenții A. Brudaru, C. Deleanu și sublocotenenții L. Ionescu și D. Nazarie; legătura cu aviația – asigurată de locotenent-comandorul G. Măicănescu, iar cu marina – de căpitan-comandorul D. Iacomî. În ordinea de bătaie fuseseră incluși și reprezentanții biroului informații (șef de birou, căpitanul I. Petrescu, ajutoari: căpitanul A. Rigomi, căpitanul N. Stavrescu); un interpret (sublocotenentul V. Danețiu); șeful biroului adjutanturii (căpitanul Ș. Dmitropol); comandantul comandamentului artilerie – colonelul D. Mironescu; maiorul A. Vârjolici (șeful secției de observare); locotenent-colonelul N. Harjeu (pretorul serviciului pretorat); căpitanul M. Panaitescu (comandantul serviciului cartierului) etc.⁹.

⁷ AMNR, F. 1635, *Corpul 6 Armată*, inv. S66, dos. 68, f. 47.

⁸ *Ibidem*, ff. 38-42.

⁹ *Ibidem*, ff. 47-49. În ordinea de bătaie mai intrau și alte servicii: ofițerul-contabil, locotenent M. Ionescu; serviciul automobile; comandantul secției turism, locotenent N. Niculescu; secția telegrafie cu fir (șeful secției, locotenent Ch. Sclavone); postul telegrafie fără fir (comandant, plutonierul major T. Chirilă); secția semipermanentă a companiei speciale (șeful secției, locotenent P. Drocan); grupul 3 tehnic MCG (șeful grupului, C. Protopopescu); serviciul oficiului telegrafo-poștal (șeful oficiului I. Silescu); atașatul tehnic I. Tibaev (asistat de maiorul I. Negoită) etc.

Generalul I. Istrati stabilise pentru ofițerii și soldații români din Basarabia norme speciale de comportament. Militarii români erau îndemnați să demonstreze bunăvoință și respect față de locuitorii Basarabiei, să-i ocrotească de abuzuri și fărădelegi, să se poarte corect și demn, inclusiv la achitarea prețurilor pentru mărfurile cumpărate de la populație. În cazul în care cineva nu ar fi respectat indicațiile, urma a fi deferit Curții Marțiale¹⁰.

Misiunea prioritară a trupelor române intrate în Basarabia consta în lichidarea focarelor de agitație ce împânziseră regiunea, inclusiv zona de operațiuni a Corpului VI Armată, și expedierea peste Nistru a militarilor dezertori ruși, care rățăceau prin satele basarabene, organizați în bande, jefuind sau răzvrătind locuitorii.

La 1 (14) februarie 1918, toate subdiviziunile române primiseră instrucțiuni stricte (conforme ordinului Marelui Cartier General) privitoare la zonele indicate de comandamentul rus pentru fiecare trupă rusă autorizată să stea în Basarabia. Conform indicațiilor, trupele sau coloanele ruse ce se aflau în afara zonelor menționate pe hartă urmau a fi expediate în zona comandamentului respectiv, iar în caz că nu făceau parte din niciunul din comandamentele indicate – trecute peste Nistru.

Or, rapoartele primite de la unitățile române confirmau că trupele ruse bolșevizate, trupele ucrainene, cehe sau poloneze, erau, fără nicio regulă și fără comandament propriu, răspândite în tot ținutul Basarabiei. Din motiv că erau amestecate unele cu altele, triajul și trimiterea lor în zonele indicate erau aproape imposibile. Iar faptul că respectivele grupuri de militari nu erau percepute drept unități sigure, ci ca cete și bande, venea să justifice măsurile de ordine, supraveghere și siguranță întreprinse de autoritățile militare. În asemenea condiții, toate cetele, bandele sau trupele ruse cu statut incert intrau în prevederile generale ale ordinului de operații, care includea și distrugerea focarelor de agitație din zona de operații afectată corpului de armată. În paralel cu trecerea sub escortă peste Nistru a dezertorilor, militarii ruși din zona afectată diviziei corespunzătoare ce aveau dreptul să rămână în regiune urmau a fi controlați cu scrupulozitate¹¹.

Diviziilor din Basarabia și Detașamentului *General Râșcanu* li s-au expediat 200 de exemplare ale manifestului semnat de generalul de divizie I. Istrati și de șeful de stat-major, colonelul T. Dumitrescu, care urmau a fi afișate pe străzile Chișinăului. Manifestul aducea la cunoștința populației basarabene că trupele române au intrat în Basarabia pentru a aduce rânduială și liniște în sate, târguri și orașe, punând la adăpost viața și avutul poporului împotriva răufăcătorilor; că armata română a reușit să alunge peste Nistru bandele anarhiste și să restabilească

¹⁰ *Ibidem*, ff. 169-171v.

¹¹ *Ibidem*, ff. 62v.-63.

ordinea și siguranța în tot cuprinsul Basarabiei; că sub scutul protector al armatei române au început să se statornicească autoritățile și să lucreze funcționarii statului de toate categoriile, iar activitatea economică și culturală, comerțul, industria și agricultura au putut fi reluate¹².

După o lună de operațiuni active, în condiții excepțional de grele, trupele române au reușit să-și îndeplinească onorabil misiunea asumată, respingând peste Nistru bandele de bolșevici, iar la 23 februarie (4 martie) 1918, odată cu intrarea în Ackerman, au fost aruncate peste Nistru și ultimele forțe bolșevice. Satele și orașele cuprinse de revoltă au fost pe rând dezarmate, iar ordinea a început a fi restabilită peste tot. În același timp, trupele române au reușit să trimită peste Nistru și formațiunile ruse (foarte numeroase) care se aflau în Basarabia și care, mai toate, făceau corp comun atât cu bandele izgonite, cât și cu trupele și coloanele ce veneau de peste Prut pentru a fi trecute în Ucraina. A fost restabilită și circulația pe calea ferată, comisiile de aprovizionare (ale Ministerului de Război) fiind ajutate să adune și să trimită în țară cantități însemnate de alimente.

Trupele române au avut grijă ca, pe durata îndeplinirii misiunii lor în Basarabia, să mențină prestigiul armatei, iar în luptele contra bandelor să nu se înregistreze surprinderi regretabile (precum cele de la Bender). La 26 februarie (7 martie) 1918, Ministerul de Interne al României și Direcțiunea administrației generale a personalului și statisticii aveau să instituie o comisie specială de evaluare a pagubelor cauzate de bolșevici și de armata rusă în retragere¹³.

La sfârșitul lunii februarie, trupele române luaseră sub control practic întregul teritoriu al provinciei, împărțind Basarabia în patru zone (corespunzător celor 4 divizii dislocate în teritoriu). Divizia 11 Infanterie își avea centrul de comandă la Chișinău; Divizia 13 Infanterie își avea cartierul general la Bolgrad; Divizia 2 Cavalerie își avea centrul la Cimișlia; Divizia 1 Cavalerie își avea cartierul la Bălți¹⁴.

De fapt, în baza ordinului nr. 7746 al Marelui Cartier General, zona de acțiune a Corpului VI Armată se limita, la nord, cu linia Ripiceni (pe Prut) și Soroca (pe Nistru), însă necesitățile operative au impus depășirea acestei linii: urmărind distrugerea forțelor bolșevice, trupele Diviziei 1 Cavalerie au ajuns până la linia Mitoc-Ocnița-Moghiliov (Movilău). Or, anume datorită acestui fapt a fost posibil ca, la intrarea lor în Basarabia, trupele austro-ungare să fie oprite mai la nord, stopându-se astfel exploatarea resurselor în o mare parte a regiunii.

---

¹² *Ibidem*, ff. 155-157.

¹³ N. Enciu, 1918, *pe urmele imperiului spulberat de istorie, Basarabia în pragul modernității*, Chișinău 2018, p. 116.

¹⁴ P. Otu, *Mareșalul Constantin Prezan, vocația datoriei*, București 2008, p. 225.

Deși bandele bolșevizate au fost respinse peste Nistru, hărțuierile de la frontieră au continuat până la începutul lunii martie, când propriu-zis operațiunile active încetaseră, convenindu-se ca, pe viitor, operațiunile să se desfășoare cu o atitudine toleranță maximă față de locuitorii satelor terorizate de bolșevicii afectați de spiritul revoluționar.

Semnarea păcii de la Brest-Litovsk dintre Rusia și Germania, la 18 februarie (3 martie) 1918, a influențat considerabil situația trupelor române din Basarabia. România rămăsese, practic, de una singură în fața Puterilor Centrale și, peste două zile, la Focșani, a semnat prelungirea armistițiului de la Buftea cu Puterile Centrale, fiind nevoită ca, pe lângă celelalte condiții, să admită deplasarea trupelor Puterilor Centrale prin Moldova și Basarabia spre Ucraina. O situație incertă crease și plecarea Misiunii Militare Franceze (de fapt, se urmărea ca deplasarea trupelor austro-germane spre Odessa să nu împiedice întoarcerea Misiunii Militare Franceze). În ședința Consiliului de Coroană, adversarii prim-ministrului Alexandru Averescu (printre care se număra și Constantin Prezan) declarau că Marele Cartier General nu primise deja de zece zile niciun fel de instrucțiuni cu privire la modul de acțiune al trupelor române din Basarabia¹⁵.

În luna martie 1918, după încheierea operațiunilor active și odată cu începerea tratatelor de pace, nevoile de hrană și modificarea grupării generale a armatei au adus, pe rând, în Basarabia următoarele mari unități: Divizia 3 Infanterie; Divizia 1 Vânători (devenită Detașamentul *General Rășcanu*, care mai târziu înlocuise Divizia 11 Infanterie, demobilizată), diviziile 4 și 5 (care înlocuiseră Divizia 13 Infanterie, demobilizată), și brigăzile 7 și 1 Călărași. Fiecărei divizii i se repartizase câte o zonă de supraveghere, teritoriul republicii fiind împărțit în zone mai mici, pe regimente, de această dată, trupelor române încredințându-li-se misiunea de a verifica din nou dacă în sate nu fuseseră ascunse arme; de a asigura ordinea; de a trece peste Nistru coloanele ruse ce mai rămăseseră în Basarabia și care mai veneau de peste Prut, contribuind totodată la consolidarea statutului autorităților locale și la asigurarea organizării activității agricole, economice și comerciale, adunând și inventariind tot materialul lăsat de armatele ruse. Comandamentul armatei continua să îndemne militarii să manifeste un comportament corect și demn; să se implice activ în promovarea culturii și tradițiilor naționale; să se implice într-o serie de activități de propagandă (organizarea de conferințe, șezători, baluri, coruri, concerte etc.); să ajute la consolidarea relațiilor dintre reprezentanții naționalităților conlocuitoare; să contribuie la formarea conștiinței naționale a moldovenilor, combătând „agitațiile duse cu energie de străini și de cei interesați contra noastră” etc.¹⁶.

¹⁵ P. Otu, *Mareșalul Constantin Prezan, vocația datoriei*, București, 2008, p. 234.

¹⁶ AMNR, F. 1635, *Corpul 6 Armată*, inv. S66, dos. 68, ff. 110-114 v.

După încheierea păcii preliminară de la Buftea, dispozitivul trupelor române din Basarabia a trecut prin mai multe modificări: diviziile 11 și 13 infanterie au fost scoase de pe teritoriul Basarabiei și înlocuite cu diviziile 9 și 10 infanterie; diviziile 1 și 2 cavalerie, brigăzile 1 și 7 călărași, Detașamentul *General Rășcanu* (cu 8 regimente de vânători), diviziile 9 și 10 infanterie, diviziile 3, 4 și 5, flota de operațiuni, jandarmii rurali și grănicerii fiind menținute în teritoriul dintre Prut și Nistru. Organizarea comandamentului Corpului VI Armată devenise insuficientă pentru numărul mare de unități dislocate în regiune. Se discuta despre eventualitatea trimerii în Basarabia a Corpului III Armată, dar, din motive necunoscute, acest lucru nu s-a realizat¹⁷.

La mijlocul lunii martie 1918, generalul I. Istrati contrasemna un document oficial al Ministerului de Război al Republicii Moldovenești, în care se menționa că „între ofițerii români și basarabeni se vor da onoruri reciproce”.

La 29 martie (11 aprilie) 1918, șeful statului-major, colonelul T. Dumitrescu (citind în fața efectivului Corpului VI Armată ordinul semnat de generalul I. Istrati), sublinia că marele eveniment al unirii s-a împlinit de îndată ce poporul basarabean a decis să-și hotărască singur și liber propriul destin: „glasul sângelui o îndreptă către Prut, cerând sprijinul armatei române, apel la care guvernul nostru a răspuns grabnic, trimițând trupe pentru a restabili ordinea și ocroti viața și avutul locuitorilor. În mai puțin de două luni, trupele române curăță tot ținutul Basarabiei de bande de răufăcători”. Generalul I. Istrati mulțumea prin ordin militarilor pentru atitudinea lor frățească și demnă față de locuitorii Basarabiei, care consolidase încrederea în România și soldații ei, apropiindu-i sufletește. „Ați contribuit și voi într-o largă măsură la împlinirea actului măreț al unirii Basarabiei cu România de azi înainte și pentru totdeauna. Vă aduc viile mele mulțumiri și recunoștința Patriei”¹⁸.

Pe durata lunii aprilie, trupele române au continuat să-și onoreze sarcinile și responsabilitățile încredințate, trupele și comandamentele din subordinea Corpului VI Armată așteptând ca în Basarabia să se instaleze autoritățile civile și să se reia cursul normal al vieții.

La 29 aprilie (12 aprilie) 1918, generalul I. Istrati a prezentat Marelui Cartier General un raport despre felul în care trupele române au oferit sprijin populației basarabene, iar la încheierea misiunii – un raport amplu despre rolul și acțiunile Corpului VI Armată în Basarabia¹⁹.

¹⁷ *Ibidem*, ff. 110-114v; C. Mărculescu, *Spre drumul României Mari: Corpul 6 armată și eliberarea Basarabiei (ianuarie-aprilie 1918)*, în *Document, buletinul arhivelor militare române*, nr. 1 (79), 2018, p. 65.

¹⁸ *Ibidem*, F. 2341, *Divizia 2 cavalerie*, inv. S847, dos. 38, ff. 1-2.

¹⁹ C. Mărculescu, *Spre drumul României Mari: Corpul 6 armată și eliberarea Basarabiei (ianuarie-aprilie 1918)*, în *Document, buletinul arhivelor militare române*, nr. 1 (79), 2018, pp. 62-67.

Mai târziu, Corpul VI Armată a fost înlocuit cu Corpul V Armată, iar ulterior, cu Grupul de divizii *General Ioan Popovici*²⁰.

Anexe

[Documentul nr. 1]

Ordin cu privire la misiunea trupelor române din Basarabia, expediat de Marele Cartier General Român Corpului VI Armată

Nr. 7446, 20 ianuarie 1918

1) Bandiți organizați în numeroase bande armate cutureieră tot ținutul Basarabiei, terorizează și omoară populația, desființează autoritățile și au întrerupt circulația regulată pe calea ferată. Din această cauză, re aprovizionarea trupelor de pe Frontul Român fiind compromisă, comandantul rus al frontului ne-a cerut să trimitem trupe române în Basarabia.

2) Comandamentul trupelor trimise în baza acestei cereri peste Prut va fi exercitat de Corpul VI Armată.

3) Postul de comandă va fi la Unghenii-Ruși, iar mai târziu, dacă va fi necesar și posibil, la Chișinău.

4) Trupele care intră în compunerea Corpului VI sunt: a) diviziile 1 și 2 cavalerie; b) diviziile 11 și 13 [infanterie], întărite cu Regimentul 5 Călărași; c) flota de operație, a cărei compunere, organizare și comandament se arată în Tabelul nr. 1; d) trupele însărcinate cu acoperirea diviziei (Vezi Tabelul nr. 1); e) două escadroane de aviație; și f) un detașament de jandarmi rurali.

5) Zona de operație afectată corpului de armată este cuprinsă între Prut, Dunăre (brațul Sf. Gheorghe), Nistru (până la linia Soroca-Ripiceni (ambele exclusiv).

6) Misiunea corpului de armată: a) să respingă peste Nistru toate trupele sau bandele ruse care vor încerca să treacă în Basarabia, fără ordinul comandamentului rus al frontului și deci cu intenția de a jefui sau ataca trupele noastre; b) să asigure ordinea și regulata circulație a trenurilor pe căile ferate; c) să asigure formarea depozitelor destinate armatelor române, indicate pe harta nr. 2; și d) să facă ordine în tot ținutul Basarabiei, punându-se viața și avutul locuitorilor la adăpost de jafuri și crime. În acest scop, trebuie: a) să se distrugă toate focarele de agitații, actualmente existente în zona de operațiuni afectată corpului de armată; și b) să se treacă peste Nistru, sub escortă, cu trenul sau pe jos, toți soldații dezertori ruși, care actualmente rătăcesc prin sate și sunt organizați în bande, cu scopul de a jefui sau răzvrăti pe locuitori. Cei originari din Basarabia vor fi trimiși în satele lor.

²⁰ P. Otu, *Mareșalul Constantin Prezan, vocația datoriei*, București, 2008, pp. 224-225.

7) Situația actuală a trupelor aflate în Basarabia, în zonele în care operează fiecare, sunt arătate pe harta nr. 1. Dacă va crede necesar, comandamentul Corpului VI va putea modifica gruparea și zonele de operație, actualmente fixate de Marele Cartier General.

8) Situația trupelor ruse aflate în Basarabia pe baza ordinului comandamentului rus al frontului se arată pe harta nr. 3. Orice trupă sau coloană rusă care se găsește în Basarabia, în afara zonelor arătate pe hartă, trebuie să fie trimisă în zona destinată comandamentului respectiv sau peste Nistru în cazul când nu face parte din niciunul din comandamentele indicate pe hartă. Orice măsură luată în această privință va fi stabilită de comun acord, direct cu Armata VI, pentru zona în care operează această armată sau prin Marele Cartier General, cu comandamentul frontului, pentru celelalte zone. Harta nr. 3 este însoțită de un buletin de informațiuni și un tabel în care se arată efectivele trupelor ruse din Basarabia.

9) Gruparea forțelor trebuie să fie astfel făcută încât, pe de o parte, să se poată atinge în cel mai scurt timp scopul urmărit, iar pe de altă parte, corpul de armată să fie în măsură a face față, în bune condițiuni, oricărui atac, din orice direcție ar veni el.

10) Se anexează: a) copie după ordinele de operație date de Marele Cartier General diviziilor 1 și 2 cavalerie, 11 și 13 [infanterie] (și flotei de operație); b) Nota nr. 2, cu instrucțiuni cu privire la linia de purtare a trupelor care operează în Basarabia; c) instrucțiuni de aprovizionare, hrană și munițiuni; d) zece exemplare din *Manifestul* dat populației basarabene. Acest *Manifest* a fost răspândit prin Comitetul basarabean în 40.000 exemplare și s-au luat măsuri a fi retipărit și dat comandamentelor, pentru a-i da o cât mai mare răspândire; și e) un tabel cu unitățile române de exploatare, aflate în Basarabia.

11) Legături: a) cu Marele Cartier General, cu comandamentele în subordine, prin telegraf și curier; b) cu comandamentul frontului, prin Marele Cartier General; c) cu Armata VI, prin locotenent-colonel [Eugen] Scheletti, ofițer de legătură pe lângă acea armată; d) cu autoritățile centrale din Chișinău, prin domnul [Nicolae] Săveanu, comisarul guvernului la Chișinău; e) cu comandamentele trupelor ucrainene, poloneze și musulmane, prin ofițeri de legătură și telegraf, dacă se poate; f) cu comandamentul central al etapelor și Ministerul de Război, pentru toate chestiunile privitoare la cumpărăturile de tot felul, ce aceste autorități se fac prin agenții proprii în Basarabia.

12) Rapoarte și dări de seamă. Se va înainta: a) zilnic – un buletin de telegrafic de evenimente petrecute timp de 24 de ore. Buletinul va trebui să sosească la Marele Cartier General la ora 9.00 și va fi transmis prin *hugues*; în timp de operații

două [buletine]; unul la ora 9.00 și altul la ora 18.00; b) în fiecare sâmbătă – o dare de seamă detaliată asupra evenimentelor petrecute în cursul săptămânii. Lucrarea va fi însoțită de o hartă 1:200.000 cu gruparea forțelor.

General [semnătura]

Șeful Biroului Operațiuni, lt.-colonel [semnătura]

Sursa: AMNR. F. 1635, Corpul 6 Armată, inv. S66, dos. 68, ff. 38-41.

[Documentul nr. 2]

**Ordin cu privire la reorganizarea trupelor,
expediat de Marele Cartier General Român Corpului VI Armată**

Nr. 6101, 20 ianuarie 1918

Pentru organizarea cartierului Corpului VI Armată se ordonă următoarele:

1) Serviciul cartierului care a aparținut cartierului corpului de cavalerie dizolvat, cu efectivele de care dispune în prezent (în ofițeri, trupă, cai și trăsuri, cu vesela, mașinile de scris și materialul de cancelarie de care mai dispune) trece, cu începere din ziua de 21 ianuarie a. c. la cartierul Corpului VI Armată.

2) Serviciul telegrafo-poștal din MCG va repartiza cartierului Corpului VI Armată oficiul telegrafo-poștal complet care a aparținut cartierului corpului de cavalerie, precum și uneia din secțiile de telegrafie cu fir, care sunt destinate uneia din cele trei divizii noi, urmând ca în locul acesteia să dea altă secție.

3) Serviciul telegrafo-poștal din MCG va lua dispozițiuni ca șeful oficiului telegrafo-poștal și comandanții secției de telegrafie destinată Corpului VI Armată să se prezinte astăzi, 20 ianuarie, ora 19.00, la MCG, Biroul Instrucțiuni.

Pentru șeful de stat-major general al armatei, general de divizie [Alexandru] Lupescu [semnătura]

Șeful Biroului 3 Organizare, lt.-colonel [Ioan] Oprescu [semnătura]

Pentru conformitate, maior [semnătura].

Sursa: AMNR. F. 1635, Corpul 6 Armată, inv. S66, dos. 68, f. 42.

[Documentul nr. 3]

***Ordin cu privire la subordonarea trupelor române din Basarabia,
expediat Corpului 6 Armată de Marele Cartier General***

Nr. 7685, 24 ianuarie 1918

Începând de azi, 24 ianuarie, ora 12.00, toate trupele române care operează în Basarabia trec sub ordinele dvs. Se înaintează copie după ordinele nr. 7694 dat diviziilor 14 și 13 [infanterie], diviziilor 1 și 2 cavalerie și flotei de operațiuni.

Pentru șeful de stat-major general al armatei, general [Alexandru] Lupescu [semnătura]

[Anexe]

1) Trupele române care operează în Basarabia formează Corpul VI Armată și trec, cu începere de azi, 24 ianuarie, ora 12.00, sub ordinele acestui corp.

2) Postul de comandă al Corpului VI Armată – la Unghenii-Ruși.

3) Raportul de astă-seară se va da Corpului VI și MCG; cu începere de mâine, 25 ianuarie, numai Corpului VI Armată.

Pentru șeful de stat-major general al armatei, general [Alexandru] Lupescu [semnătura]

Sursa: AMNR. F. 1635, Corpul 6 Armată, inv. S66, dos. 68, f. 47.

[Documentul nr. 4]

***Ordin de operațiuni expediat diviziilor 11, 13 infanterie
și 1 cavalerie de către Corpul VI Armată***

Nr. 1, 24 ianuarie 1918

Conform ordinului MCG-1, toate trupele care operează în Basarabia, precum și flota de operațiuni, trecând astăzi, 24 ianuarie 1918, sub comanda Corpului VI Armată, ordon următoarele:

1. Misiunea fiecărei divizii în parte și a flotei, zonele afectate și purtarea față de populația pașnică de o parte și față de răufăcători și criminali de alta, sunt acelea ordonate de MCG-1.

2. Postul de comandă al Corpului VI Armată – la Ungheni-Ruși. Posturile de comandă ale diviziilor și flotei – aceleași ca până acum.

3. Legături cu Corpul VI Armată:

Divizia 1 Cavalerie: prin telegraf și curier; până la stabilirea acestora prin telegrafia fără fir a Diviziei 11 [Infanterie] sau MCG.

Divizia 11 [Infanterie]: prin telegraf, telefon, curier, și eventual prin avion.

Divizia 2 Cavalerie: se va lega cu Corpul VI Armată prin Divizia 11 [Infanterie], întrebuițând pentru aceasta curieri, telegrafia fără fir și apoi telegraf și telefon, eventual prin avion cerut Diviziei 11 [Infanterie].

Divizia 13 [Infanterie]: prin telegraf, pe la Centrala MCG-1.

Flota de operațiuni: prin telegraf și telegrafia fără fir, prin intermediul comandamentului marinei de la Marele Cartier General.

4. Legături cu trupele vecine:

Divizia 1 Cavalerie se va lega cu Divizia 11 [Infanterie] prin telegraf, telegrafie fără fir, ofițer de legătură și, eventual, prin avion cerut de la Divizia 11 [Infanterie].

Divizia 11 [Infanterie] se va lega cu Divizia 1 Cavalerie și cu Divizia 2 Cavalerie, ca mai sus, de asemenea prin avion.

Divizia 2 Cavalerie se va lega cu Divizia 11 [Infanterie] și Divizia 13 [Infanterie], ca mai sus, eventual cu avion cerut la Divizia 11 [Infanterie].

Divizia 13 [Infanterie] se va lega cu Divizia 2 Cavalerie și cu Flota de operațiuni prin telegraf, telegrafie fără fir, prin ofițeri de legătură și prin avion.

Flota de operațiuni se va lega cu Divizia 13 [Infanterie], ca mai sus, iar cu avionul numai eventual, cerându-l de la Divizia 13 [Infanterie].

Legături cu autoritățile centrale și locale ale ținutului: Prin domnii [Nicolae] Săveanu și [Mihail] Cămărășescu, comisarii guvernului la Chișinău și Bolgrad.

Legături cu Armata VI Rusă, pentru Divizia 13 [Infanterie] și flotă prin l[eitenant]-colonelul [Eugen] Scheletti, delegat pe lângă comandamentul acelei armate.

5. Rapoarte și dări de seamă:

Se va înainta: a) zilnic, două buletine telegrafice de evenimentele petrecute. Primul buletin va trebui să sosească la Corpul VI Armată la ora 7.00, iar al doilea la ora 16.00. Primul buletin se va înainta azi, ora 16.00; b) în fiecare vineri seara, o dare de seamă asupra evenimentelor petrecute în cursul săptămânii, inclusiv vineri. Această lucrare va fi însoțită de o hartă 1:200.000 cu gruparea forțelor.

Comandantul Corpului VI Armată, general de divizie adjutant [semnătura]
Șef de stat-major, colonel [semnătura]

Sursa: AMNR. F. 1635, Corpul 6 Armată, inv. S66, dos. 68, ff.102-104v.

[Documentul nr. 5]

Buletin informativ remis diviziilor 1 și 2 cavalerie, diviziilor 11 și 13 infanterie și flotei de operațiuni de către Corpul VI Armată

Nr. 1, 31 ianuarie 2018, ora 10.00

Frontul *neexplorat încă*.

Pentru Divizia 1 Cavalerie: linia ce trece prin Țarigrad-Drochia-Târnova-Florești-Tiplești-Copăceni-Sângerei-Glingeni-Cozești-Soci-Burgheli-Fălești. Trupele noastre ce operează în această regiune au ca centru orașul Bălți.

Pentru Divizia 11 Infanterie: Orhei-Ohrincea-malul Nistrului (de la Goterkhania până la Coșnița)-Bulboaca-Bender. Trupele noastre din această regiune au ca centru orașul Chișinău.

Pentru Divizia 2 Cavalerie: Gura Galbenă-Baimaclia-Baccealia-Căușeni-Romanovca-col. Tarutinskaia. Trupele noastre din această regiune au ca centru Cimișlia.

Pentru Divizia 13 Infanterie: Cahul-col. Taraclia-col. Novo Toițkoe-col. Glavan-col. Baba-Caraclia-Zebrieni-Periprava-Chilia-Ismail-Reni. Trupele noastre din această regiune au ca centru Bolgrad.

Activitatea bandelor: Trupe bolșevice aflate în gara Drochia au respins cu focuri de mitraliere și gaze asfixiante o recunoaștere a noastră, trimisă la acea gară. Slab bombardament cu 8 obuze și câteva șrapnele asupra cetății din Bender și podului de peste Nistru, fără niciun efect. Nu s-a putut determina direcția de tragere. Flota rusă inamică din Marea Neagră a bombardat cu 14 obuze și câteva șrapnele spațiul cuprins între tranșeele noastre (la 5 km sud de Găliești) și Zebrejani. Efectul tragerii nul.

Informațiuni: Prin recunoaștere se confirmă știrea debarcării și concentrării de unități bolșevice în gara Drochia. Se crede a fi 200-500 oameni armați cu mitraliere și tunuri. La Moghilău se află un centru de bolșeviști cu ramificațiuni în satele din împrejurimi.

Sfatul Țării din Chișinău confirmă știrea, primită anterior de la un ofițer polonez și locuitori, că la Râbnița se adună forțe bolșevice care înarmează populația și au intenția de a veni spre Orhei. Nu se cunoaște însă forțele lor.

După declarația a 8 ofițeri ucraineni sosiți la Bender, s-ar organiza la colonia Parcani (est Bender) trupe bolșevice, ajutați de evreii din Tiraspol, sub comanda soldatului [Filip] Levinsohn, fostul comandant al Garnizoanei Chișinău în perioada bolșeviștilor.

Cerculă versiunea că în Tiraspol ar fi sosit la 27 ianuarie 1.500 marinari bolșevici și se mai așteaptă al doilea transport.

Diverse: În Ismail circulă versiunea că armatele inamice de pe Frontul Dunărean lucrează la distrugerea lucrărilor de apărare, ridicând în întregime rețelele de sârmă. Tranșeele au fost astupate și mare parte din trupele ce staționează prin satele din nordul Dobrogei au fost ridicate și trimise pe frontul din Salonic. De asemenea minele de pe Dunăre au fost în mare parte aruncate în aer, iar artileria din jurul orașului Tulcea a fost evacuată.

Ofițeri ucraineni fugiți de pe vaporul *Almaz* aduc la cunoștință că în Odessa circulă zvonul că ofițerii și Armata Română aflați [...] lor, or fi uciși prin înecare.

Pentru șeful Biroului Informații, căpitan [semnătura]

Sursa: AMNR. F. 1635, Corpul 6 Armată, inv. S 66, dos. 83, f. 2.

SUMMARY

The Romanian troops sent to Bessarabia in the early days of 1918 had as their mission to stop the anarchy and to remedy the situation created, in late 1917 and early 1918, by Bolsheviks and Russian soldiers that were retreating. The revolutionary mentality of Bolshevik-influenced soldiers was affecting the local population, part of which was committing various crimes and abuses. This situation was also affecting the storage facilities that were supplying the Romanian and Russian armies, so the Romanian Army was invited to reestablish law and order. The paper clarifies the mission itself and the process through which its accomplishing took place. The Romanian troops sent to Bessarabia in the early days of 1918 had as their mission to stop the anarchy and to remedy the situation created, in late 1917 and early 1918, by Bolsheviks and Russian soldiers that were retreating. The revolutionary mentality of Bolshevik-influenced soldiers was affecting the local population, part of which was committing various crimes and abuses. This situation was also affecting the storage facilities that were supplying the Romanian and Russian armies, so the Romanian Army was invited to reestablish law and order. The paper clarifies the mission itself and the process through which its accomplishing took place.

Светлана КАПАНЖИ *

СУДЬБА ЧЕТЫРЕХ ОФИЦЕРОВ ИЗ БЕССАРАБИИ РУССКОЙ ИМПЕРАТОРСКОЙ АРМИИ ВРЕМЕН ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ 1914-1918 ГГ., ЗАХОРОНЕННЫХ НА ЦЕНТРАЛЬНОМ КЛАДБИЩЕ Г. КИШИНЕВА

На Центральном кладбище г. Кишинева, находящемся по Армянской улице, имеются захоронения офицеров – героев, уроженцев Бессарабии, а также офицеров полков, расквартированных в Бессарабии в мирное время. Это, в основном, полки 14 пехотной дивизии. Кто они такие, как сложилась их военная судьба, где они погибли в годы Первой мировой войны (ПМВ). Эти и другие вопросы заинтересовали меня уже в ходе работы над сборником *Гагаузы и болгары Бессарабии в Первой мировой войне 1914-1918 гг.* В 2018 г. довелось поработать в Российском государственном военно-историческом архиве (РГВИА), расположенном в г. Москва и выявить некоторые материалы и о судьбе бессарабских офицеров. Большим подспорьем в изучении этого вопроса послужили и российские базы данных, обновленные и расширенные к 100-летию окончания ПМВ: *Памяти героев Великой войны 1914-1918* <https://gwar.mil.ru/>, *Офицеры русской императорской армии (РИА)* <http://ria1914.info/> и другие.

Захоронения на Армянском кладбище датируются в основном 1914-1918 годами. В 1936 г., когда примаром Кишинева был Ион Т. Костин, в качестве знака признательности воинам, павшим в мировой войне 1914-1918 гг., надгробия всех офицеров-героев были отреставрированы. Как гласит надпись

---

* Капанжи Светлана, Исследователь истории (г. Чадыр-Лунга).

при входе на военный пантеон: „На этом месте, зарезервированном примарией города в 1914 году, нашли вечный покой останки пятидесяти офицеров-героев – уроженцев Бессарабии, а также офицеров полков, расквартированных в мирное время в Кишиневе”. Памятники были отреставрированы в межвоенный период, поэтому все надписи сделаны на румынском языке¹.

Фото 1. Вход в воинский пантеон на Центральном кладбище г. Кишинева (Фото из личного архива С. Капанжи)

Здесь установлены 53 одинаковых православных крестов над могилами офицеров, погибших в первую мировую войну. Указаны их звания, имена и дата гибели. Отдельно установлена плита с именами и званиями еще 6 офицеров. Всего в пантеоне похоронены 59 воинов времен Первой мировой войны 1914-1918 гг. И хотя надпись при входе в пантеон указывает, что здесь похоронены 50 офицеров, этому можно найти объяснение в том, что часть офицеров погибли или умерли после 1918 г. Ниже приводится список офицеров, захороненных на Центральном кладбище г. Кишинева и дата их смерти.

¹ С. Капанжи, *Гагаузы и болгары Бессарабии в Первой мировой войне 1914-1918 гг.*, Кишинев: Lexion-Prim, 2017 с. 213.

**Список офицеров,
захороненных на Центральном кладбище г. Кишинева**

Памятные православные кресты

1 ряд:

1. Maior SUȘIȚCHI Eugen, 2 octombrie 1914
2. Capitan CEBATAREV Mihail, 9 noiembrie 1914
3. Lococtenent CUDASOV Alexandru, 28 august 1915
4. Capitan MERTENGREN Serghei, 3 octombrie 1914
5. Capitan PATRUSEV Grigorii, 28 august 1914
6. Lococtenent BALABANOV Alexandru, 25 noiembrie 1914
7. Maior CERNEAVSCI Gheorghe, 16 august 1914
8. Capitan PTASINSCHI Mihail, 14 noiembrie 1914
9. Locotenent-colonel SVECRIS Andrei, 14 noiembrie 1914
10. Capitan PAVLICOVSCHI Marian, 1 noiembrie 1914
11. Locotenent-colonel CURTUCOV Nicanor, 12 aprilie 1915
12. Voluntar CARPI Alexsandru, 16 iulie 1916
13. Lococtenent VOLOȘIN Valerii, 25 aprilie 1916

2 ряд:

1. Sublocotenent GLAVCEV Petre, 19 aprilie 1915
2. Sublocotenent BUZNEA Ion, 30 august 1915
3. Capitan DRACI Ioan, 9 octombrie 1915
4. Sublocotenent STAMATOV Alexandru, 27 octombrie 1915
5. Sublocotenent BUDACOV Ioan, 11 mai 1910
6. Sublocotenent ADIASEVICI Alexsandru, 4 iunie 1916
7. Sublocotenent CAIDAN Boris, 21 iunie 1916
8. Sublocotenent MICIU-NICOLAEVICI Dumitru, 3 august 1916
9. Sublocotenent BUDACOV Petre, 28 iulie 1916
10. Sublocotenent DABIJA Vladimir, 5 iunie 1916
11. Sublocotenent GHEZELIUS Serghei, 24 mai 1916
12. Colonel NOVOSADCO Petre 25 mai 1915
13. Sublocotenent PENOV Alexandru 8 octombrie 1915
14. Sublocotenent SVISTUN JDANOVSHCI Gaiu 10 martie 1916
15. Locotenent ROȘCO Nicolae 3 iunie 1916
16. Capitan TERPIȚCHI Iulian, 4 iunie 1916
17. Capitan VIRSCI Leon, 25 mai 1916
18. Sub-lococtenent LUPANOV Gheorghe, 27 iulie 1916

19. Lococotenent MATVEEV Vasili, 21 noiembrie 1916
20. Capitan SCANCIU Samuil

3 ряд:

1. General CAȘCO Luchian
2. Aviator CIUHADAR Boris, 27 septembrie 1920
3. Lococotenent CHIRILOV Boris, 15 aprilie 1915
4. Medic-colonel VULPE Bodolic, 14 iulie 1919
5. Colonel ROMANDOVSKI Leonid, 28 februarie 1935
6. General-maior TEVEAȘOV Petre, 2 martie 1919
7. Sublococotenent DEREVENCO Efim, 4 august 1916
8. Lococotenent ASTAȘEV Iurie, 14 aprilie 1918
9. Sublococotenent VOINOV Alexsandru, 16 august 1916
10. Sublococotenent STEPANOV Constantin
11. Lococotenent GÎSCA Constantin, 25 martie 1915
12. Lococotenent MANCIO Nicolae, 18 ianuarie 1917
13. Sublococotenent, MOROZOVSKI Pavel, 17 noiembrie 1916
14. Lococotenent IACOVENCO Danil, 31 ianuarie 1917
15. Lococotenent GHINS Mihail, 5 februarie 1917
16. Sublococotenent COSTO GRAZOV IOAN, 1 martie 1917
17. Lococotenent-colonel MARDIROSEVICI Alexsandru, 31 august 1917
18. Sublococotenent, SOGATOV-MACHINCOV Dumitru, 8 septembrie 1917
19. Lococotenent, CHIROSCO Pavel, 3 ianuarie 1918
20. Sublococotenent MATRIC Ioan, 28 octombrie 1917

**Мемориальная плита с именами 6 офицеров,
погибших в Мировой войне в 1914-1918**

1. Lococotenent SARGANI Vsevolod
2. Sublococotenent MUMJI Gheorghe
3. Sublococotenent IVANIȚCHI Pavel
4. Sublococotenent COPOSOV Alexei
5. Sublococotenent MELNICOV Isaac
6. Sublococotenent SERBINOV Petre

Фото 2. Мемориальная плита с именами офицеров, погибших в годы ПМВ 1914-1918 гг. (Фото из личного архива С. Капанжи)

Как видно из этого списка, первые захоронения были сделаны уже в первые месяцы войны. В 1 ряду могилы офицеров, в основном погибших или умерших от ран в 1914-1915 гг., во 2 ряду – в 1915-1916 гг., в 3 ряду – в 1916-1918 гг. Но встречается отдельные могилы, датированные более поздними датами. В целом можно предположить, что это могилы офицеров Русской императорской армии (РИА), погибших на фронте или умерших в госпиталях г. Кишинева

В военном пантеоне центрального кладбища имеется могилы 2 генералов. Генерал Кашко Лукиан и генерал-майор Тевяшов Петр, погибший, как указано на памятнике 2 марта 1919 г. Про генерала Кашко ничего не удалось найти, кроме того, что это имя внесено в список дворян Бессарабии. Про генерала Тевяшова есть сведения в российских базах данных. Подполковник Тевяшов Петр Александрович на 1 января 1910 г. служил в 14 артиллерийской бригаде, которая была расквартирована в г. Кишиневе. Родился 14 июня 1858 г. Закончил 3-е военное Александровское училище.

Участник русско-турецкой войны 1877-78 гг. С 23 октября 1913 г. Командир 2-го дивизиона 14-й артиллерийской бригады. На 24 февраля 1915 г. в том же чине и должности. На 1 августа 1916 в списках бригады Тевяшов П. А. не значится². Во время ПМВ полковник Тевяшов П. А. был награжден Высочайшим Приказом от 24 февраля 1915 г. Георгиевским оружием (Золотое оружие «За храбрость»). Награду получил за то, что «в бою 26-29 августа 1914 г. под гор. Гродек (прим. автора – ныне территория Польши), несмотря на дождь неприятельских снарядов, полевых, тяжелых и бризантных, осыпавших наблюдательный пункт, и будучи контужен взрывом бризантного снаряда противника, продолжал управлять огнем дивизиона, как днем, так и ночью; огонь дивизиона в могущественной степени способствовал отбитию неприятельских ночных атак, а также удержанию занимаемой позиции»³. Его дальнейшая судьба неизвестна и еще предстоит выяснить, где и при каких обстоятельствах он погиб.

Среди памятников военного пантеона имеются захоронения и офицеров, предположительно с болгарскими и гагаузскими фамилиями.

- прапорщик Главчев Петр (погиб 19.04.1915)
- прапорщик Мумжи Георгий
- прапорщик Сербинов Петр
- прапорщик Стаматов Александр (погиб 27.10.1915)

Интересно было проследить их судьбу, военную карьеру, в каких сражениях участвовали, где и когда погибли, были ли отмечены наградами и другие факты из биографии офицеров.

На одном из памятников указано, что здесь покоится *Главчев Петр*, погибший 19 апреля 1915 г. в звании *sublocotenent*. С румынского языка это звание можно перевести как прапорщик или второй лейтенант. Фамилия эта распространена в основном в с. Твардица Тараклийского района, но потомков Главчева П. пока не удалось установить.

---

² http://ria1914.info/index.php/Тевяшов_Петр_Александрович

³ https://gwar.mil.ru/heroes/chelovek_nagrazhdenie50077354/

**Фото 3. Памятник прапорщику Главчеву П,
погибшему 19 апреля 1915 г. (Фото из личного архива С. Капанжи)**

Исследуя его судьбу в различных источниках, обнаружила следующие сведения о нем. В именных списках потерь солдат и офицеров 1 мировой войны 1914-1918 гг. указано, что он был в звании прапорщика. В картотеке бюро учета потерь офицеров и солдат в Первой мировой войне также указано звание прапорщик. Более подробные сведения о нем содержатся в *Именных списках потерь солдат и офицеров Первой мировой войны 1914-1918 гг. по полкам и бригадам*. Прапорщик Главчев Петр Захарович сражался в рядах 333-й пехотного Глазовского полка и был убит 19.04.1915 г. Полк был сформирован в июле 1914 г. из кадра, выделенного 193-м пехотным Свияжским полком. Входил в состав 84-й пехотной дивизии. Состав – 4 батальона⁴. По сведениям сайта «Офицеры РИА» в списках выпускников Одесского военного училища за 1915 г. указан Главчев, который был произведен в прапорщичество из юнкеров⁵.

⁴ Сайт https://gwar.mil.ru/heroes/?last_name=Главчев, дата обращения 29.04.2019.

⁵ Сайт <http://ria1914.info/index.php/> дата обращения 29.04.2019.

333 пехотный Глазовский полк входил в состав 84 пехотной дивизии, которой командовал генерал Герцык. Керсновский А. в своей книге пишет, что она „очень бойко работала осенью 1914 года в Польше, а затем, переброшенная в Литву, считалась храброй дивизией и у нас, и у противника”⁶. В журнале № 30 военных действий 333-го пехотного Глазовского полка описаны боевые действия полка в марте - апреле 1915 г. 7 марта был получен приказ о наступлении. 333 полку было приказано перейти в д. Станвиско и выслать отряды для занятия деревень Гибы и Зельва (ныне территория Белоруссии Гродненская область). 16 апреля полк получил телефонограммы от штаба 84 дивизии с приказом вести наступление на фронте и прорвать железнодорожное сообщение Августов-Сувалки (территория Польши). 17 апреля на всем фронте шла перестрелка, а ночь на 19 апреля прошла в редкой перестрелке. Командиром полка генералом Есауловым было решено весь удар левого боевого участка направить на неприятельские позиции у деревни Бешзно для прорыва их и разрушения железной дороги. С наступлением темноты была выслана разведка, которая донесла, что у проволочных ограждений работает до 100 чел. В ответ на это артиллерийская бригада выпустила 3 снаряда, а нижние чины рот по 10 патронов. В 3 часа утра во исполнение приказа был открыт огонь для демонстрации батареи. При этом был убит один офицер – прапорщик Главчев Петр Захарович и ранено восемь нижних чинов. По данным журнала, прапорщик Главчев П. З. был похоронен у шоссе Августов – Сейны (указаны координаты)⁷. Но затем прах его был перевезен в г. Кишинев и 16 мая 1915 г. в Кишиневском кафедральном соборе Преосвященный епископ Гавриил совершил панихиду по убиенному на войне Петру Главчеву в присутствии соборного и городского духовенства при пении архиерейского хора. Гроб с прахом покойного был привезен с поля брани для предания земле на Кишиневском кладбище⁸.

---

⁶ А. Керсновский, *История русской армии в 4 томах*, т. VI, 1915-1917 гг., Москва: *Голос*, 1994, с. 203

⁷ <https://gwar.mil.ru/documents> дата обращения 29.04.2019.

Журнал пг. 30 военных действий 333-го пехотного Глазовского полка с 6 марта по 30 апреля 1915 г.

⁸ *Кишиневские епархиальные ведомости (КЕВ)*, № 19-20 от 10 и 19 мая 1915 г., с. 526

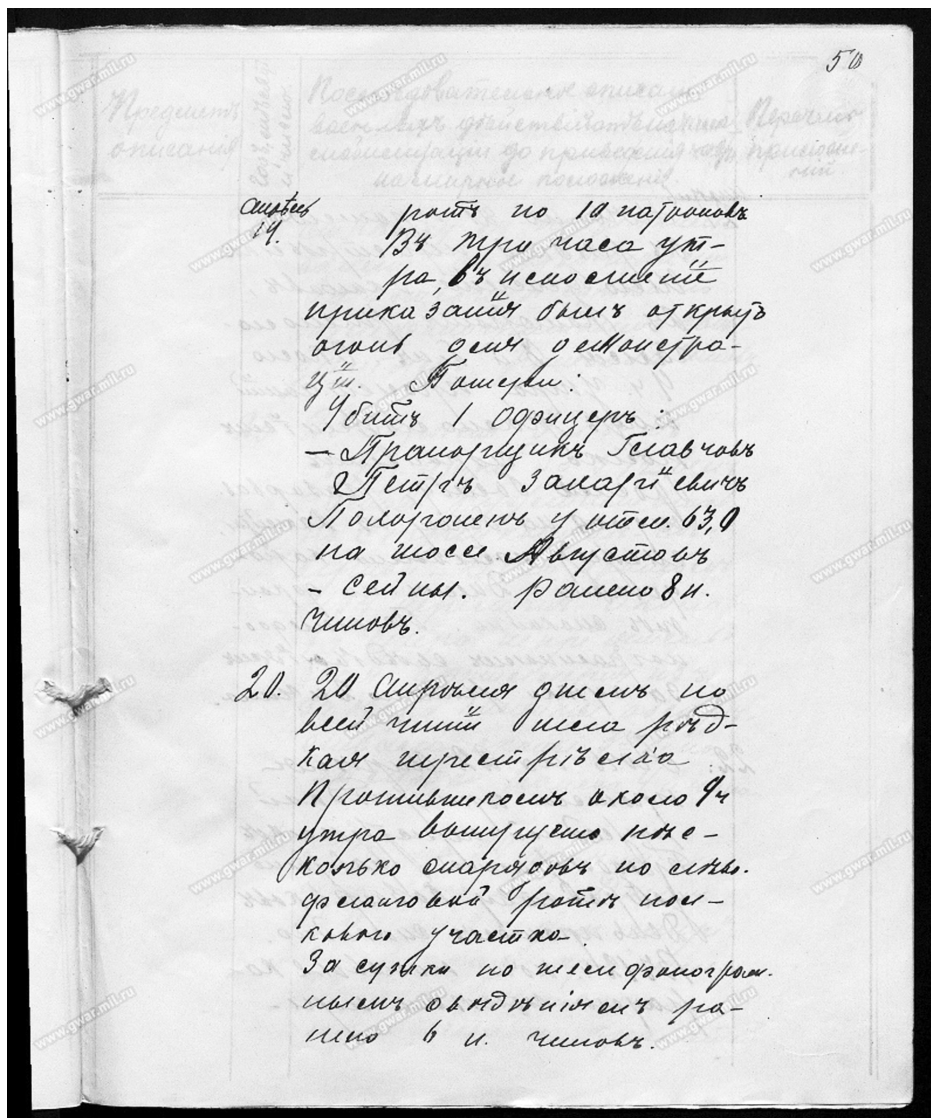

Фото 4. Сведения о гибели Главчева П. З.

Источник: <https://gwar.mil.ru/heroes/>

Еще один офицер, захороненный на Армянском кладбище – Георгий Мумжи. По нему удалось найти послужной список в РГВИА, но там он указан под фамилией Муржи.

Документ 1

«Послужной список прапорщика запаса Георгия Муржи

Произведен в прапорщики из запаса армейской пехоты 21 ноября 1907 г. по Кишиневскому уезду.

Родился 2 апреля 1878 г. Из мещан г. Кишинева Бессарабской губернии, православный. Выдержал испытания при Кишиневской 1 гимназии на поступление вольноопределяющимся 2 разряда.

- Зачислен на службу в 54 полк рядовым охотником на правах вольноопределяющегося 2 разряда в 9 роту 19.10.1900 г.

- Окончил курс полковой учебной команды 27.03.1901

- Командирован в Одесское пехотное юнкерское училище для прохождения курса наук 19.08.1901

- Прибыл из Одесского училища по невыдержании экзамена 29.08.1901

- Произведен в младшие унтер-офицеры 23.11.1901

- Командирован в Одесское пехотное юнкерское училище для прохождения курса наук 14.08.1902

- Прибыл из Одесского училища по невыдержании экзамена 12.09.1902

- Уволен в запас армии 4.12.1901

- Кишиневским уездным воинским начальником назначен на службу в 54 полк в 9 роту 9.09.1904

- Произведен в старшие унтер-офицеры 19.11.1904

- Переименован в зауряд-прапорщики 5.12.1904

- Уволен в запас 27.07.1906

- Состоя в запасе, допущен к экзаменам на чин прапорщика запаса в комиссии при штабе 14 пехотной дивизии и признан достойным производства в прапорщики армейской пехоты, в чем и выдан аттестат 28.09.1907

- Холост

- Находился в походе и сражениях против Японии в 1904 и 1905 г. Ранен не был. Особых поручений сверх своих прямых обязанностей не имел.

- Состоит на службе в Кишиневском окружном суде в качестве канцелярского служащего и произведен за выслугу лет в коллежские регистраторы 20.08.1909

- Высочайшим приказом по гражданскому ведомству произведен в чин губернского секретаря 7.10.1912

- Призван по мобилизации Кишиневским уездным воинским начальником в 54 Минский полк, куда прибыл и зачислен младшим офицером 11 роты 22.07.1914

- Убыл в 2 взвод дивизионного обоза 23.07.1914
- Назначен командиром 2 взвода дивизионного обоза куда и убыл 25.07.1914
- Прибыл из командировки и назначен младшим офицером 22.08.1914
- Исключен из списков полка убитым в бою у с. Ксаверовки 4.09.1915»⁹.

Подтверждения этому находим и на сайте «Памяти героев Великой войны 1914-1918» <https://gwar.mil.ru/>, где в Картотеке потерь указано следующее. Мумжи Георгий Кириллович, прапорщик 54 пехотного Минского полка убит 4 сентября 1915 г. у д. Ксаверовка (Винницкая область Украины). Бои, в которых участвовал полк, произошли во время «великого отступления» русских войск летом-осенью 1915 г.

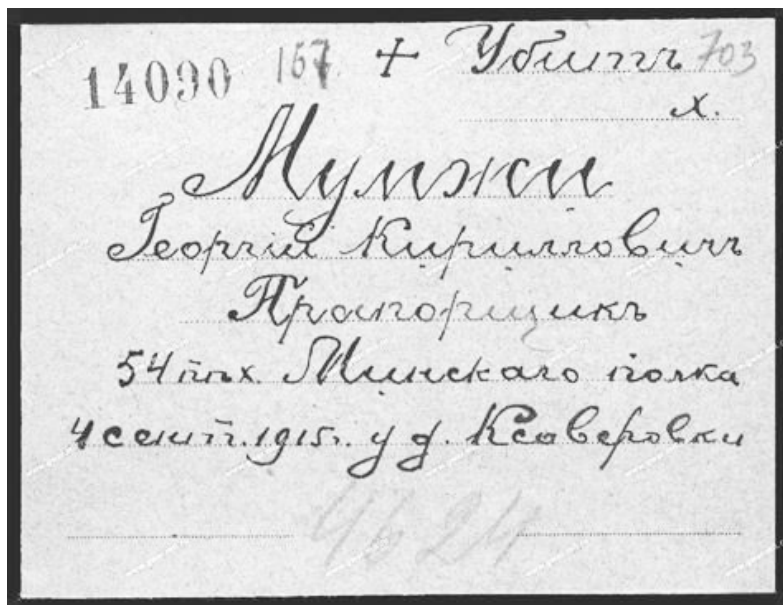
Из других документов на сайте *Памяти героев Великой войны 1914-1918* стало известно, что Мумжи Георгий был пожалован Государем Императором 4 орденами за отлично-усердную службу и труды, понесенные во время боевых действий.

- В феврале 1915 г. прапорщику (призванному из запаса армейского пехоты в пехотные полки) 54 пехотного Минского Его Величества царя Болгарского Георгию Мумжи был пожалован Орден Святого Станислава III-й степени.
- 12 октября 1915 г. прапорщику, состоящему в дивизионном обозе 14 пехотной дивизии, Георгию Мумжи был пожалован Орден Святого Станислава II-й степени
- 9 ноября 1915 г. прапорщику, состоящему в дивизионном обозе 14 пехотной дивизии Георгию Мумжи был пожалован Орден Св. Анны III-й степени
- 6 декабря 1915 г. прапорщику, состоящему в дивизионном обозе 14 пехотной дивизии Георгию Мумжи был пожалован Орден Св. Анны II-й степени¹⁰.

---

⁹ Российский Государственный Военно-Исторический Архив (РГВИА). Ф. 409, Послужные списки офицеров РИА, № 10-416, с. 177-178

¹⁰ <https://gwar.mil.ru/documents> дата обращения 29.04.2019

Фото 5. Сведения о гибели Мумжи Г. К.
Источник: <https://gwar.mil.ru/heroes/>

Еще один офицер, захороненный на Центральном кладбище г. Кишинева, на которого удалось обнаружить сведения в РГВИА, это Сербинов Петр Иванович.

Документ 2

«Послужной список прапорщика Сербинова Петра Ивановича
Составлен 18 11.1915

Родился 16 июня 1892 г. Из дворян Бессарабской губернии Кишиневского уезда. Православный.

Воспитывался в Кишиневском городском сословно-купеческом коммерческом училище, окончил 4 класса. Удостоверение от 21 апреля 1915 г. № 112. Также учился во 2 Киевской школе прапорщиков. Имеет светло-бронзовую медаль в память 300-летия царствования дома Романовых 21.02.1913

• Согласно поданного на Высочайшее имя прошения поступил на военную службу на правах вольноопределяющегося 2 разряда и зачислен в 53 пехотный Волынский полк в 3 роту на собственное содержание 31.08.1912

- Окончил курс учебной команды 1.12.1912
  - Произведен в младшие унтер-офицеры 23.11.13
  - Переименован в старшие унтер-офицеры 3.09.1914
  - Командирован в Одесское Военное училище 15.09.14
  - Прикомандирован к штабу 14 армейской дивизии для письменных занятий, куда прибыл и зачислен 18.11.14
  - Командирован в распоряжение штаба Минского военного округа для поступления в школу прапорщиков 26.03.1915
  - Отправлен в Киев для определения в школу прапорщиков 17.08.15
  - Окончил школу прапорщиков и Главным начальником Киевского военного округа произведен в прапорщики 18.11.1915
  - Назначен в г. Казань в распоряжение начальника штаба Казанского военного округа, куда и убыл из 2 Киевской школы прапорщиков 20.11.15
- Холост. У отца имеются 400 десятин земли и каменный дом в г. Кишиневе Бессарабской губернии.*

Был в походе в делах против Австрии с 28.07.1914 по 26.03.1915. Участвовал в боях под г. Львовом. Ранен и контужен не был¹¹.

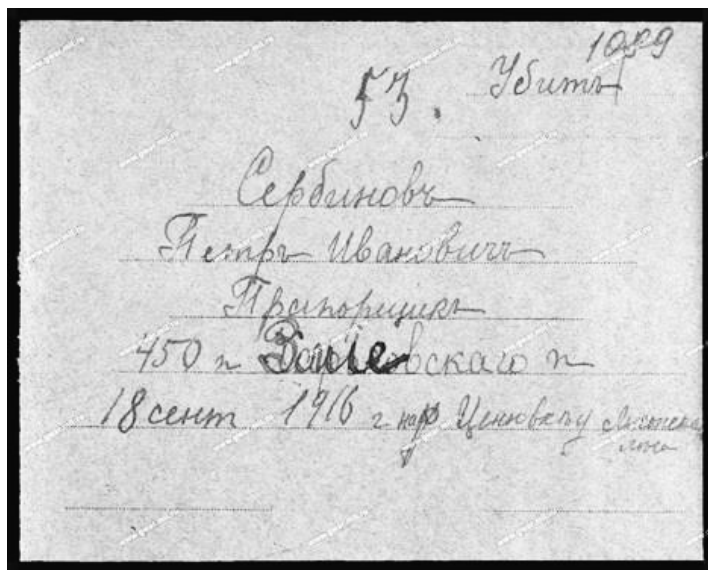
После окончания Киевской школы прапорщиков Сербинов Петр получает назначение в Казань, откуда вероятно попадает в 450 Змиевский полк, который входил в 113 пехотную дивизию. Полки дивизии были сформированы из дружин Харьковского ополчения в начале 1916 г. На фронт попали в конце мая 1916 года и летом в составе дивизии участвовали в Брусиловском наступлении¹². По словам Керсновского А. «113-я пехотная дивизия успешно действовала в составе XVI корпуса армии Щербачева (прим. автора 7 армия) в июле-августе 1916 г.»¹³. В военной операции, известной как Брусиловский прорыв и погиб Сербинов Петр. Произошло это 18 сентября 1916 г. на реке. Ценювка, в Лысонском лесу (ныне Львовская область Украины)¹⁴.

¹¹ РГВИА. Ф. 409, Послужные списки офицеров РИА, № 186-468, с 76-78.

¹² <http://ria1914.info/index.php/450>, дата обращения 12.05.2019

¹³ А. Керсновский, *указ. соч.*, с. 204-205

¹⁴ <https://gwar.mil.ru/documents> дата обращения 29.04.2019

Фото 6. Сведения о гибели Сербинова П. И.
Источник: <https://gwar.mil.ru/heroes/>

Еще один офицер с гагаузской фамилией, который похоронен на Центральном кладбище г. Кишинева, это прапорщик Стаматов Александр Георгиевич. Он родился в с. Комрат Комратской волости Бендерского уезда. Дата рождения не указана, но известно, что он был женат и был православного вероисповедания. Сначала он служил и сражался в рядах 41 пехотного Селенгинского полка и был ранен. Закончил 3 Петроградскую школу прапорщиков¹⁵. Этот полк был сформирован в г. Дубно Волынской губернии в 1796 г. С началом военных действий полк вошел в состав 11 пехотной дивизии XI армейского корпуса. В Первую мировую войну Селенгинский полк под командованием полковника Фолька воевал на Юго-Западном фронте¹⁶. У Керсновского А. корпус и дивизия характеризуются хорошо. При этом он отмечает, что 11 пехотная дивизия отличилась в Первой Галицийской битве и селенгинцы полковника Фолька у Равы Русской взяли знамя тирольских егерей. В дальнейшем дивизия участвовала в боях на Буковине и в труднейших карпатских боях¹⁷. Но Стаматов А. Г. после ранения и вероятного лечения попадает в другой полк – 159 пехотный Гурийский полк. Этот полк входил в состав 40

¹⁵ <https://gwar.mil.ru/documents> дата обращения 12.05.2019

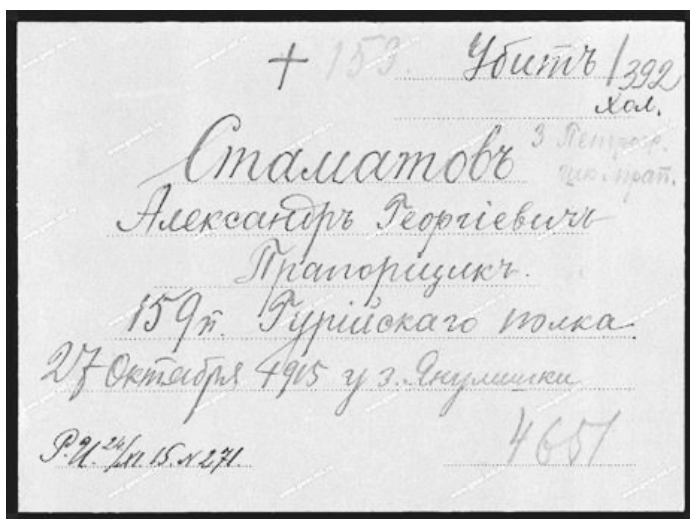
¹⁶ <http://ria1914.info/index.php/41>, дата обращения 12.05.2019

¹⁷ А. Керсновский, *указ. соч.*, с. 185

пехотной дивизии IV армейского корпуса, которым командовал всю войну генерал Алиев. По словам Керсновского А. корпус «участвовал в самых тяжелых боях германского фронта (Восточная Пруссия, Лодзь, Пултуск и отход с Нарева) и выдержал затем на своих плечах отступление из Румынии»¹⁸.

Прапорщик Стаматов Александр Георгиевич был убит 27 октября 1915 г. у д. Янулишки¹⁹. Это деревня в Браславском повете Виленского воеводства Польши. В этот период (1.10.-15.12.1915 г.), полк участвовал в боях у озер Гатен, Скирно и Дрисвяты - на землях Польши и Беларуси²⁰. Впоследствии Его Императорским Величеством Императором Николаем II был издан приказ от 17 декабря 1916 г. о награждении ряда офицеров за отличия в делах против неприятеля, и среди них Стаматов А. Г – прапорщик армейской пехоты, состоящий в 159 Гурийском пехотном полку. Он посмертно был удостоен высокой награды – Ордена Св. Анны IV-й степени с надписью «За храбрость»²¹. Эту награду также называли Анненским оружием, потому что знак 4-й степени ордена размещался на эфесе холодного оружия, там же делалась надпись «За храбрость»²².

Фото 7. Сведения о гибели Стаматова А. Г.

Источник: <https://gwar.mil.ru/heroes/>

¹⁸ А. Керсновский, указ. соч., с. 183

¹⁹ <https://gwar.mil.ru/documents> дата обращения 12.05.2019

²⁰ <http://ria1914.info/index.php/41>

²¹ <https://gwar.mil.ru/documents> дата обращения 12.05.2019.

²² С. Капанжи, указ. соч., с. 165

Фото 8. Памятник прапорщику Стаматову А.,
погибшему 27 октября 1915 г. (Фото из личного архива С. Капанжи)

Таким образом, работая в архиве и используя разные источники информации, удалось установить военную судьбу 4 офицеров, захороненных на военном пантеоне Армянского кладбища г. Кишинева. Это прапорщики Главчев Петр, Мумжи Георгий, Сербинов Петр и Стаматов Александр, которые окончили школу прапорщиков и стали офицерами. Были установлены даты и места гибели, название сражений, в которых они погибли и другие сведения. Двое из них были удостоены за свои подвиги высоких наград. Все они погибли в разные годы на полях сражений Первой мировой войны. Но всех их, как и остальных офицеров, нашедших свой последний приют на

Центральном кладбище г. Кишинева, можно считать героями. Их имена и подвиги должны быть известны широкой общественности и пользоваться таким же почетом и уважением, каким пользуются военнослужащие других войн и военных конфликтов.

SUMMARY

The article provides a complete list of 59 officers, mostly killed in the WWI 1914-1918 and buried at the military pantheon of the Central Cemetery of Chisinau. But there are separate graves dating from later dates. In general, it can be assumed that these are the graves of the officers of the Russian Imperial Army (RIA), who died at the front or died of wounds in the Chisinau's hospitals.

Among them are 2 generals: there are biographical information, military biography and information about the awarding of the high award of the Russian Empire - the St. George weapon - to one of them – Major General Tevyashov P.A. The military fate of 4 officers from Bessarabia, presumably with Bulgarian and Gagauz surnames, is reviewed in detail. The novelty of the study consists in the fact, that before that moment the fate of the military, who are buried at the Central Cemetery of Chisinau, was unknown. In this article are described their brief biographical data, military ranks and military education, the names of the regiments to which they were assigned with the start of the WWI. There is also information about the battles in which they died and the awards assigned to these heroes. The facts of the military biography of RIA officers, revealed as a result of this research, give reason to consider them as heroes of our country too. Therefore, their names and acts of bravery should be known to the general public and enjoy honor and respect.

Valentin BURLACU *

PRIMUL RĂZBOI MONDIAL ȘI INTENSIFICAREA MIȘCĂRII DE EMANCIPARE NAȚIONALĂ A ROMÂNILOR BASARABENI

Acțiunea națională a românilor din anul 1918 a fost parte integrantă a efortului conjugat depus de naționalitățile asuprite la constituirea propriilor state. Încheierea procesului de formare a statului național unitar român în urma actelor plebiscitare de la Chișinău (27 martie 1918), Cernăuți (28 noiembrie 1918) și Alba-Iulia (1 decembrie 1918) a reprezentat realizarea unui imperativ istoric, determinat de întreaga evoluție a vieții poporului român, constituind, în același timp, o parte organică a unui proces ce a cuprins o regiune întinsă a Europei – de la Marea Baltică la Marea Neagră. Acest proces fusese condiționat de comunitatea de neam și de limbă existente în toate provinciile țării, de comunitatea de viață economică și culturală, de identitatea intereselor și aspirațiilor, omogenitatea facturii psihice.

Or, deși Basarabia nu era o prioritate a factorilor de decizie politică de la București (care, la începutul Primului Război Mondial, o considerau pierdută pentru românism), anume ea a fost prima dintre provinciile istorice românești aflate sub dominație străină care a înfăptuit Unirea cu Patria-mamă. Actul Unirii Basarabiei cu Țara în 1918 n-a fost un eveniment istoric accidental, cum s-a ostenit să demonstreze pe parcursul câtorva decenii istoriografia sovietică moldovenească, ci un rezultat legitim, precedat de o îndelungată și îndârjită luptă a românilor basarabeni pentru menținerea identității lor.

---

* **Burlacu Valentin**, doctor în istorie, cercetător științific, Centrul de Cultură și Istorie Militară.

Cei peste o sută de ani de dominație țaristă (1812-1917) au avut urmări tragice pentru Basarabia. Pe parcursul sec. XIX țarismul urmărise două scopuri în politica ce-o promovase în ținutul dintre Prut și Nistru. Primul consta în integrarea cât mai rapidă a provinciei în structurile social-politice ale Imperiului Rus, urmărindu-se, în consecință, anihilarea specificului național local și, în paralel, rusificarea populației autohtone; cel de-al doilea viza realizarea intereselor geopolitice și geostrategice ale țarismului în sud-estul Europei prin lustruirea imaginii acestuia. Cele două scopuri se aflau în permanentă competiție. În primele două decenii de după anexare, s-a acordat întâietate celui de-al doilea scop, nefiind neglijat însă nici primul, care avea să devină dominant începând cu a doua jumătate a sec. XIX¹.

Izolată în mod artificial de realitățile și viața de peste Prut, provincia fusese transformată într-o colonie periferică a Imperiului Rus, unde domnea întunericul și ignoranța. În acea perioadă s-a pus în mare primejdie însăși ființa națională a românilor basarabeni: procesul de rusificare și deznaționalizare, declanșat de reprezentanții regimului țarist autocratic luând aici proporții înspăimântătoare. Ideologii țarismului nu ascundeau că ținta politicii coloniale era de a-i transforma pe românii basarabeni într-o masă amorfă, care să-și uite originea și patria. Au fost folosite în acest sens regimul administrativ, armata, jandarmeria, învățământul, biserica etc. Politica de deznaționalizare a românilor basarabeni a inclus și colonizarea ținutului cu elemente alogene, țarismul creându-și astfel în Basarabia o puternică bază socială. Cu toate acestea, Unirea Basarabiei cu România a fost un rezultat logic și firesc, determinat de o serie de premise obiective și subiective de ordin intern și extern.

Pe tot parcursul dominației țariste, lupta pentru românism a fost o constantă a atitudinii forțelor progresiste ale societății din regiunea dintre Prut și Nistru. Începând cu a doua jumătate a sec. XIX boierii „românofili și unioniști” au inițiat acțiuni, chiar dacă de cele mai multe ori nereușite, de salvare a graiului moldovenesc, organizare a școlilor, tipografiilor, presei naționale. Însă mișcarea națională din Basarabia a evoluat în condiții mult mai dificile decât în celelalte provincii românești rămase în afara statului român. Nicolae Iorga, care în 1906 vizitase Basarabia, avea impresia că s-ar fi întors cu câteva secole în timp: „Din toate provinciile românești care au suferit de dominație străină, Basarabia era cea în care conștiința națională avea cele mai puține șanse să se dezvolte”². Românii basarabeni, în raport cu alte etnii conlocuitoare, formau categoria cea mai analfabetă din Basarabia – consecință directă a lipsei de școli naționale. Limba română era exclusă de pretutindeni, iar cea rusă domina în mod absolut contextul politic

¹ G. Micu, *Basarabia între obiect și subiect al geopoliticii rusești* în *Destin Românesc*, nr. 3-4, 2006, p. 40.

² Gh. I. Brătianu, *Basarabia: drepturi naționale și istorice*, București, 1995, pp. 51-52.

și juridic, inclusiv în cadrul privat. În consecință, românii basarabeni s-au văzut excluși și din viața publică, tratați ca o populație cucerită, considerați străini și ostracizați în propria lor țară.

La sfârșitul sec. XIX - începutul sec. XX, mișcarea națională din Basarabia a cunoscut o dezvoltare ascendentă, fiind în mare măsură parte componentă a mișcării democratice și naționale din Rusia. În aceste condiții, preluând cele mai bune tradiții ale Școlii Ardelene și fruntașilor politici români din a doua jumătate a sec. XIX, ea a promovat, în spiritul timpului, o conștiință națională modernă, alimentată de originea, limba, tradițiile și istoria comună a tuturor românilor.

Un rol deosebit în deșteptarea și fortificarea conștiinței naționale l-a avut revoluția rusă din 1905-1907, care a însemnat o perioadă de deșteptare a spiritului național printre românii basarabeni, păstrare și propagare a demnității de neam, perioadă a apariției primelor ziare și reviste în limba română. În acest context s-au manifestat plenar intelectualii basarabeni și reprezentanții clerului, care au depus eforturi enorme pentru luminarea populației autohtone. A fost o perioadă de propagare a ideilor naționale și ale românismului³. Înfrângerile terestre, dar și cele navale, înregistrate în războiul ruso-japonez de armată și flota rusă, au dat o puternică lovitură prestigiului politic și militar al Imperiului Rus, aprofundând criza economică a acestuia. Insuccesul Rusiei a scos la iveală și decadența autocrației țariste. Respectiv, izbucnirea primei revoluții ruse în 1905 a impus autocrației țariste un șir de cedări de ordin politic, generând în Basarabia premise favorabile pentru revigorarea mișcării naționale a românilor de aici. În acest context, aprecierile lui N. Iorga sunt sugestive: „Străinii care ne apucaseră de gât cu dezmierdări pentru a ne sugruma, ei care ne coborâseră adânc în mormânt, care presăraseră multă țărână asupra noastră și înfipseșeră într-însa o cruce pravoslavnică purtând însemnări muscălești, ei nu se gândeau că mortul cel jertfit de ei ar putea să învie vreodată. El a înviat însă, fără ca măcar glasul nostru de frate, pătrunzând până în lăcașul lui de întuneric, să-l fi chemat”⁴.

La începutul sec. XX, Rusia țaristă, o veritabilă „închisoare a popoarelor”, înclina definitiv spre ruină și devenise evident că, mai devreme sau mai târziu, descompunerea ei s-ar fi produs în mod inevitabil și că pe aceste ruine, ca urmare a mișcării de emancipare națională, popoarele subjugate ar fi devenit libere. Înfrângerea în războiul ruso-japonez, precum și revoluția din 1905-1907 au zdruncinat din temelii Imperiul Romanovilor.

³ Șt. Ciobanu, *Studii și documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917-1918*, Chișinău, 1929, pp. 22-24; Al. Boldur, *Istoria Basarabiei*, pp. 392-394, 478-479; Al. Boldur, *Istoria Basarabiei*, ed. a II-a, Logos, București, 1992, pp. 392-394, 478-479.

⁴ N. Iorga, *Neamul românesc în Basarabia*, Știința, Chișinău, pp. 45-46.

După 1905, curente politice predominante în Basarabia reflectau, în mare, ideologia politică generală a partidelor rusești, însă începeau să se manifeste și curente instinctiv naționale, orientate spre ideea unirii, chiar dacă circumstanțele în care se formaseră le imprimaseră și coloraturi ideologice ale unor partide rusești⁵. Cu o expresie plastică a contemporanilor, flacăra revoluției, aprinsă în 1905, nu a fost stinsă de represiuni, ci, continuând să ardă în subterană, a izbucnit din nou prin revoluția din 1917⁶.

La 1918, Unirea Basarabiei fusese favorizată și de mai mulți factori externi, cel mai important fiind lupta dintre marile puteri imperiale, care a condus la declanșarea Primului Război Mondial și izbucnirea revoluției rusești. La 1914, când lumea era cuprinsă de convulsiile Marelui Război, tânărul Gheorghe I. Brătianu considera că „unitatea românească nu s-ar putea împlini decât prin dezmembrarea simultană a Austro-Ungariei și Rusiei”⁷. Anume așa avea să se întâmple la sfârșitul conflagrației mondiale, doar că în ordine inversă. Războiul și revoluția rusă au grăbit un proces ce se desfășura deja de mai multă vreme, discret, după cum reiese din analiza factuală a documentelor, începând chiar cu anexarea provinciei, pentru timp de un secol⁸.

Detronarea ultimului țar al Rusiei, Nicolai al II-lea, apoi înlăturarea Guvernului Provizoriu al lui Aleksandr Kerenski și, în ultimă instanță, instaurarea dictaturii bolșevice la Petrograd a zdruncinat unitatea teritorială și statală a fostei Rusii țariste. În acest context, „prăbușirea Imperiului Rus a constituit una din premisele de bază ale unirii”⁹.

Rusia se angajase în Primul Război Mondial cu o intenție clară, derivată din obiectivele trasate încă de împăratul Petru cel Mare: obținerea controlului asupra Constantinopolului și a strâmtorilor Bosfor și Dardanele. S-au activizat însă și pretențiile ei seculare asupra Balcanilor, încurajate de politica ofensivă a Serbiei, unicul aliat în regiune al țarismului. Or, în ultimii ani ai războiului, practic toate statele implicate se confruntau cu profunde schimbări structurale, unele dintre ele, precum Rusia și Austro-Ungaria, găsindu-se într-o criză fără precedent (chiar dacă aparent nimic nu o făcea vizibilă), iar altele, precum România, în pragul

⁵ N. Enciu, *1918 pe ruinele imperiului spulberat de istorie. Basarabia în pragul modernității*, Arc, Chișinău, 2018, p. 268.

⁶ Pan. Halippa, A. Moraru, *Testament pentru urmași*, Hyperion, Chișinău, 1991, p. 25.

⁷ Gh. I. Brătianu, *op. cit.*, p. 123.

⁸ A se vedea: Gh. I Brătianu, *op. cit.*, pp. 117-148; Al. Zub, *Impasul reîntregirii*, Timpul, Iași, 2009, pp. 8-9.

⁹ A. Moraru, I. Negrei, *Anul 1918. Ora astrală a neamului românesc*, Civitas, Chișinău, 1998, pp. 26, 30.

unei transformări radicale. Dată fiind interferența intereselor Marilor Puteri în zonă, România se confrunta cu amenințări serioase la adresa independenței, suveranității și integrității ei teritoriale. Noile împrejurări istorice impuneau o serie de mișcări rapide care au desăvârșit, în cele din urmă, edificarea statului național român. Anume condițiile de criză din regiune ofereau un moment favorabil pentru reintegrarea „complexului” geopolitic carpato-danubiano-pontic¹⁰.

În condițiile agravării problemelor interne de ordin social-politic, agrar și național din Rusia, pe valul revoluției ruse din februarie 1917 și al căderii țarismului, mișcarea de eliberare a românilor din Basarabia a luat o nouă formă, mult mai bine organizată și cu obiective clar expuse. Revoluția rusă din februarie, menționa Gh. I. Brătianu, a dat acestei mișcări (încă instinctive) impulsul decisiv, proclamând dreptul popoarelor la autonomie națională. Ca un fel de febră, mișcarea autonomistă s-a extins de la un capăt la altul al imensei Rusii; revendicările sociale și aspirațiile naționale se confundau într-o dezordine gigantică. Basarabia nu putea să rămână indiferentă la aceste mari transformări. Istoricul basarabean Ștefan Ciobanu avea să atragă atenția că ideea de autodeterminare, de despărțire de Rusia circula deja în mediile progresiste ale tuturor popoarelor subjugate. „Prin urmare, menționa el, întreaga mișcare națională din Basarabia se prezintă ca o propagare a ideilor, formulelor și actelor mai multor neamuri din Rusia, adoptate de către poporul românesc din Basarabia și aplicate potrivit firii, împrejurărilor și trecutului lui istoric”¹¹.

Proclamarea de către revoluția rusă a celor mai largi drepturi și libertăți, inclusiv a dreptului popoarelor la autodeterminare, a declanșat o amplă mișcare pentru autonomie la periferiile naționale. În acest context, Șt. Ciobanu specifica: „este clar că motivele frământărilor din anii 1917-1918 și cauzele care au dus la unire, trebuie căutate nu atât în factorii locali, nici în propaganda elementelor de peste Prut sau de peste Carpați, cât în mișcarea revoluționară din Rusia, în eforturile popoarelor din imperiul țarist de a se descătușa, de a se elibera de sub jugul nedreptăților. Închipuiți-vă pentru un moment că au existat toate condițiunile pentru unire, toți factorii principali ai mișcării naționale, și n-a existat revoluția rusă sau că ea s-a oprit la o anumită fază, s-ar fi înfăptuit unirea? Evident că nu”¹². Aceste realități sunt apreciate și de contemporanii de peste Prut. N. Iorga, de exemplu, recunoștea că „revoluției rusești i se datorește toată minunata schimbare dintre Prut și Nistru”

¹⁰ G. Micu, *op. cit.*, p. 43.

¹¹ A se vedea: I. Agrigoroaiei, *Principiul naționalităților a învins furtuna socială în Revista română*, nr. 3 (53), 2008, p. 13.

¹² Șt. Ciobanu, *op. cit.*, p. XII.

și, drept urmare, „un popor fără școli, fără cărți, fără biserică națională, fără îndemnuri de la cei de un sânge cu dânsul se ridică întreg pentru a-și cere un drept, pe care – o, minune! – cu toată tăcerea lui resemnată, el nu-l uitase niciodată”¹³.

Evenimentele din Rusia din anul 1917 au modificat radical atitudinea față de situația prezentă a întregii populații, atât a păturilor conducătoare, cât și a oamenilor simpli. În acest sens, Alexandru Boldur scria: „Viața cu proiecte pentru viitor, plină de speranțe și optimism, a fost brusc curmată, primind o lovitură dintre cele mai grele din partea unui musafir nou și așteptat de multă lume în societatea rusă: revoluția. Ea a smuls viața socială din toate încheieturile ei și a făcut imposibilă orice previziune a viitorului”¹⁴.

Prin declarațiile adoptate de noile organe de conducere instalate de revoluția rusă – Guvernul Provizoriu și sovietele de deputați – se asumau, cu titlu de principii imuabile, libertatea naționalităților și dreptul lor la autodeterminare. Revoluția recunoștea astfel, cel puțin la nivel declarativ, egalitatea și suveranitatea popoarelor Rusiei și dreptul lor de a-și hotărî singure soarta, mergând chiar până la o eventuală separare și formare de state independente, în cazul în care s-ar fi impus acest lucru. În deplină conformitate cu psihologia acestei revoluții începuse și mișcarea națională a românilor din Basarabia, o mișcare desfășurată în paralel cu celelalte mișcări naționale din vastul Imperiu Rus. Odată cu prăbușirea autocrației, mișcarea națională a românilor basarabeni avea să capete forme deschise, imposibile anterior.

De asemenea, un rol decisiv în lupta pentru unirea Basarabiei l-au jucat principiile de organizare statală a națiunilor, bazate pe dreptul națiunilor la autodeterminare, enunțat la începutul anului 1918 de președintele american Thomas Woodrow Wilson, care încurajase popoarele înrobite să lupte pentru independența lor statală¹⁵.

Or, „problema națională” – adică, pe de o parte, îngrijorarea minorităților cu privire la respectarea principiului naționalităților și a corolarului său, dreptul la autodeterminare, și, pe de altă parte, preocupările autorităților din statele multinaționale de care aparținuseră aceste minorități până la război de a și le menține sub control, după cum remarca prof. univ. Ioan Ciupercă, era acută pentru practic toate marile puteri implicate în Primul Război Mondial, determinând și definirea obiectivelor lor de război. Ea îi viza pe slavii de sud, cehi, slovaci, polonezi, ruteni, sârbi, italieni și români, ale căror năzuințe tensionau relațiile cu autoritățile imperiale ale Austro-Ungariei; pe bulgari, greci, sârbi și cuțovlahi –

¹³ N. Iorga, *op. cit.*, pp. 157-158.

¹⁴ I. Negrei, *Implicarea lui Alexandru Boldur în mișcarea național-revoluționară din Basarabia în 1917-1918*, în *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 2 2016, p. 27.

¹⁵ A. Moraru, I. Negrei, *op. cit.*, p. 30; N. Enciu, *Primul război mondial și afirmarea principiului naționalităților*, în *Destin Românesc*, nr. 1, 2011, pp. 84-97.

cu relații tensionate cu Macedonia, aflată sub stăpânire otomană până la 1912; pe polonezi, finlandezi, ucraineni și pe românii din Basarabia, care voiau să se elibereze de presiunea autorităților imperiale ale Rusiei; pe polonezi, danezi, și pe locuitorii din Alsacia-Lorena, nemulțumiți de autoritățile imperiale ale Germaniei; pe irlandezii care râvneau la autonomie și independență în relația cu Imperiul Britanic; pe norvegieni și suedezi, care aveau relații tensionate între ei; pe catalani și basci, nemulțumiți de relația cu autoritățile spaniole; pe flamanzii din Belgia¹⁶.

Dat fiind că ambele tabere aflate în conflict dețineau teritoriile românești, tema provinciilor înstrăinate fusese discutată intens în timpul tratatelor pentru intrarea României în Primul Război Mondial, purtate pe parcursul anilor 1914-1916. Pornind de la interesele lor geopolitice și militare, atât Antanta, cât și Puterile Centrale recunoșteau temeinicia revendicărilor naționale românești – desigur, doar a celor cu privire la teritoriile aflate sub controlul părții adverse. La 4 (17) august 1916, în momentul încheierii tratatului de intrare în război împotriva Puterilor Centrale cu Rusia, Franța, Anglia și Italia, României i se garantase refacerea teritoriului național pe contul pământurilor românești din cuprinsul imperiului austro-ungar¹⁷. Problema Basarabiei fusese exclusă, însă evoluția războiului și declanșarea revoluției ruse au modificat radical situația din zonă. Descompunerea armatei rusești a condus practic la dispariția Frontului Român și a oferit armatelor Puterilor Centrale posibilitatea să înainteze spre răsărit, influențând destinul politic al teritoriilor situate în spatele frontului, inclusiv al Basarabiei. Schimbarea raportului de forțe de pe front și a locului ținutului în planurile strategice ale Marilor Puteri a condus și la modificarea atitudinii României în această chestiune¹⁸. Astfel, oportunitatea evenimentelor internaționale, criza politică internă a Imperiului Rus, precum și consecvența și prudența diplomației române au permis realizarea dezideratului național¹⁹.

Autorul ce semna sub pseudonimul M. Inorodetz – unul dintre cercetătorii care urmăreau cu atenție evoluția evenimentelor din cadrul imperiului țarist la sfârșitul Primului Război Mondial – sublinia că, deja în anii războiului, devenise evident că regiunile ocupate de Rusia, inclusiv Basarabia, erau nu doar diferite de

¹⁶ I. Ciupercă, *Autodeterminarea-trăsătură fundamentală a istoriei Europei la sfârșitul Primului Război Mondial*, în *Marea Unire din 1918 în context european*, Editura Academiei Române, București, p. 38.

¹⁷ C. Kirițescu, *Istoria războiului pentru reîntregirea României. 1916-1919*, vol. II, București, 1989, p. 200.

¹⁸ A se vedea: I. Țurcanu, *Unirea Basarabiei cu România în 1918. Aspecte controversate ale problemei*, în *Patrimoniu*, nr. 2, 1993, pp. 25-26.

¹⁹ G. Micu, *op. cit.*, p. 43.

națiunea rusă, ci și profund ostile cuceritorilor lor. Astfel, Basarabia ar fi putut deveni o veritabilă țară civilizată doar dacă s-ar fi eliberat de jugul Rusiei („închi-soarea popoarelor”) pentru a se reintegra în națiunea română²⁰.

La depășirea obstacolelor ce stăteau în calea procesului de renaștere națională a românilor basarabeni, în lupta lor pentru unire, în orientarea și pregătirea acestei mișcări, la diferite etape, un rol important l-a jucat generația de oameni de cultură refugiați în Basarabia din Ardeal și Vechiul Regat²¹, precum și prizonierii transilvăneni și bucovineni din armata austro-ungară, aflați în Rusia. Aceștia au desfășurat o propagandă vie pentru cauza națională și pentru unirea tuturor românilor, devenind, astfel, apostoli ai redeșteptării naționale a românilor din Basarabia și contribuind, în special, la organizarea învățământului național, precum și la tipărirea de cărți, reviste și ziare. Probabil cea mai mare contribuție în acest sens a avut-o ardeleanul Onisifor Ghibu, fost profesor și director al cursurilor de limbă română, istorie și geografie pentru învățătorii moldoveni la Chișinău și Soroca, inițiator al înființării Asociației învățătorilor și profesorilor moldoveni. Împreună cu Pan. Halippa, Șt. Ciobanu ș. a., O. Ghibu a participat la întemeierea Universității Populare din Chișinău. Nu mai puțin importante au fost și alte acțiuni în care s-a implicat, precum tipărirea abecedarelor și cărților în limba română; organizarea primelor biblioteci românești la Chișinău, Soroca, Bălți; înființarea a două tipografii dotate cu litere latine. A editat ziarele *Ardealul* și *România Nouă* în 1917 și 1918²² și a participat activ la seria de manifestări cu caracter național, care au precedat și pregătit Unirea, contribuind la punerea bazelor ideologice și organizatorice ale mișcării naționale. O. Ghibu sesizase corect „posibilitatea de a croi o altă soartă pe seama românismului basarabean și de a da, prin aceasta, un nou suport întregii politici a neamului”, stăruind de la început pentru „o organizare națională completă” a „moldovenilor” din Basarabia, mergând până la realizarea unei autonomii naționale, la independența ei și, ca o consecință firească, la Unirea cu România la 27 martie 1918²³.

Războiul Mondial și revoluția rusă, afirma Petre Ștefănuță (un bun cunoscător al acelei perioade), „au dărâmat zidurile pușcăriei popoarelor – Rusia țaristă – de unde au ieșit la limanul vieții lor naționale și românii din Basarabia. În tim-

²⁰ Apud N. Enciu, *op. cit.*, p. 17.

²¹ A se vedea: I. Agrigoroaiei, *Iașii și Unirea Basarabiei cu România*, Junimea, Iași, 2018.

²² I. Scurtu ș.a., *Istoria Basarabiei de la începuturi până în prezent*, București, 1998, p. 79; I. Agrigoroaiei, Gh. Palade, *Basarabia în cadrul României întregite 1918-1940*, Universitas, Chișinău, 1993, p. 92-93; O. Ghibu, *Trei ani pe frontul basarabean*, Chișinău, 1927, p. 2.

²³ D. Preda, *Un ardelean basarabean în serviciul cauzei naționale: Onisifor Ghibu*, în *Centenar Sfatul Țării*, Chișinău, 2017, p. 461.

pul războiului s-a pornit mișcarea de eliberare națională a popoarelor din Rusia. Din acest motiv, jertfa de sânge a românilor basarabeni n-a fost zadarnică: ea s-a făcut pentru același ideal național al tuturor românilor: Unirea²⁴. În opinia lui P. Ștefănuță, „impresionante sunt întâlnirile dintre românii basarabeni și prizonierii români din armata austro-ungară. Moldovenii, ținuți închiși între granițele de fier ale Rusiei, nu știau că neamul lor se întinde și în cuprinsul altor țări. În timpul războiului ei au descoperit această mare taină, lărgindu-și astfel orizontul conștiinței lor naționale. Proverbul «sângele apă nu se face» îl cunoaștem în profunzimea sensului său, numai când aflăm înfrățirea de pe front și captivitate dintre românii basarabeni și cei din celelalte ținuturi românești²⁵. Basarabeni conștientizau statutul lor în cadrul națiunii române și absurditatea situației în care se treziseră împinși: „tare ne miram noi când îi vedeam că-s moldoveni și ei, și ne batem noi înde noi, frate cu frate!”; „le dădeam și noi ce aveam de mâncare, ca la frații noștri”, subliniind că erau indignați de „cum a venit vremea să ne batem frate cu frate și astea toate le fac împărățiile²⁶”.

Primul contact dintre românii din provinciile înstrăinate s-a produs în 1914, pe frontul din Galiția, când soldații români din Ardeal s-au întâlnit cu cei din Basarabia, luptând de dragul a două imperii diferite, gata să ucidă sau să moară pentru ele, fără a ști că prin venele lor curgea același sânge. În Bucovina, comunitatea de limbă, tradiții și memorie istorică i-a apropiat, la fel, pe românii care luptau de părți diferite ale tranșelor²⁷. Alianța dintre România și Rusia a făcut ca mulți români basarabeni să treacă pentru prima oară Prutul, luptând umăr la umăr cu frații lor la Mărășești și Oituz. După cum constata P. Ștefănuță: „luminându-le conștiința lor națională, ei s-au convins că Prutul taie adânc în trupul aceluiași neam românesc”. În consecință, „întâlnirile și înfrățirile, în timpul războiului, între românii basarabeni și cei din celelalte ținuturi au deschis drumul și au înlesnit înfăptuirea actului de la 27 martie [...]. Unirea Basarabiei a fost un act politic liber, pregătit încă din timpul războiului, și nu o acțiune de cucerire cu armele [...]. Unirea a venit ca o supremă răsplată pentru toate suferințele din timpul războiului și din timpul celor 106 ani de stăpânire străină²⁸. În acest con-

²⁴ P. V. Ștefănuță, *Amintiri din războiul mondial (adunate de la soldații moldoveni din com. Cornova, jud. Orhei)*, în *Folclor și tradiții populare*, vol. 2, coord. Gr. Botezatu, A. Hâncu, Știința, Chișinău, 1991, p. 133.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*, p. 136.

²⁷ I. Negrei, D. Poștarencu (coord.), *O pagină din istoria Basarabiei. Sfatul Țării (1917-1918)*, Prut Internațional, Chișinău, 2004, p. 134.

²⁸ P. V. Ștefănuță, *op. cit.*, pp. 134, 135-139.

text, „influența pe care românii au exercitat-o asupra basarabenilor nu se poate măsura, dar nici nu se poate tăgădui, în orice caz. Moldovenii s-au reîntors acasă cu alte idei și îmbogățiți cu multe sentimente noi”²⁹. Un alt document de epocă exprimă aceeași atitudine: „În 1914, țărani din Basarabia, mobilizați și siliți să-și verse sângele pentru cauza străină, vin în contact în Bucovina și Galiția cu prizonierii români bucovineni și transilvăneni. Apoi, în 1916, ei se întâlnesc mereu pe frontul românesc cu românii din Regatul României. Acolo au văzut ei că frații lor sunt mai culți, toți știu carte, că România și Bucovina sunt mult mai civilizate ca Basarabia, că țările acestea au șosele, au multe linii ferate, au școli românești, au administrație și judecătoria românești, că pământul la ei se cultivă altfel. Nicio școală, nicio propagandă n-a putut să-l pregătească mai mult și mai bine pentru unirea cu România decât războiul din 1914-1918”³⁰.

Odată cu crearea, după revoluția rusă din februarie-martie 1917, a comitetelor naționale ale ostașilor basarabeni, colaborarea acestora cu românii din regat s-a extins într-un mod imposibil de anticipat în alt context. Întâlnirea de pe Frontul Român și în orașele Moldovei din dreapta Prutului a fiilor aceluiași neam, despărțiți de vitregiile istoriei, familiarizarea cu cultura românească din Regatul Român a avut o influență covârșitoare asupra mentalității ostașilor basarabeni, a edificării identității lor naționale, a modelării conștiinței lor politice. Anume ei au emanat valoroase idei și inițiative care, ulterior, s-au dovedit a fi cele mai eficiente în mișcarea de eliberare națională din Basarabia în anul 1917³¹. Rolul acestui factor este recunoscut de toți liderii naționali basarabeni. Ion Inculeț, unul dintre frunțașii mișcării de eliberare națională din Basarabia anilor 1917-1918, aprecia în felul următor această contribuție la actul Unirii: „Contactul dintre românii basarabeni și din alte părți a fost așa de binefăcător că a intrat în cântecele populare din război. Legăturile acestea au avut o deosebită importanță pentru moldovenii din Basarabia, care sub regimul rusesc erau împiedicați să-și cunoască frații de sânge din alte părți. Legăturile se făceau pe diferite căi. Cele mai obișnuite erau întâlnirile de pe front, în spitale printre răniți, în lagărele de prizonieri. Dar cele mai luminoase au fost ale soldaților basarabeni pe frontul ruso-român cu soldații din armata română. Un rol aparte l-au avut refugiații, mai ales intelectuali, care se adăposteau în Basarabia de grozăviile războiului [...]. În Sevastopol [...] marinarii români se înfrățesc cu marinarii moldoveni din flota rusă [...]. La Iași,

²⁹ I. Negrei, D. Poștarencu, *op. cit.*, p. 205-206.

³⁰ *Organizarea Basarabiei*, Arhivele Naționale ale României, București, F. Pantelimon Halip-pa, dos. 124/F. D., 191 f., *apud* N. Enciu, *op. cit.*, p. 285.

³¹ E. Danu, *Considerații cu privire la legăturile între români în anii Primului Război Mondial*, în *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 3-4, 1998, pp. 5, 6.

se stabilește prietenie între Comitetul ostașilor moldoveni-basarabeni și diferiți fruntași ai vieții românești [...]. La Kiev, românii ardeleni scot în iulie 1917 un ziar *România Mare* – cu litere latine. Între ostașii basarabeni, dar mai ales între studenți și refugiații ardeleni, se stabilește o legătură strânsă de prietenie”³².

În volumul *La răspântie. Moldova de la Nistru. 1917-1918*, Dimitrie Bogos consemna: „Focul sacru al naționalismului ardelean a încălzit sufletul tinerilor basarabeni la Kiev și le-a dat avântul cel mare spre calea adevărată a întregirii neamului [...]. La Odessa, Chișinău, Iași, ardelenii și bucovinenii, ca primii creștini, poartă făclia Unirii neamului cu sfințenie și cu devotament, fiind oricând gata la sacrificiu până a-și pune și viața”.

Observând implicarea activiștilor din Vechiul Regat, din Transilvania și Bucovina în crearea unei stări de spirit autentice românești, liderii basarabeni și-au asumat din ce în ce mai categoric ideea eliminării dominației străine și a constituirii unui stat român întregit. Prezența acestora avea un impact decisiv asupra stării de spirit a românilor basarabeni, după cum s-a remarcat la întâlnirile cu ostașii ardeleni, la deschiderea lucrărilor Sfatului Țării etc. „Unirea Basarabiei, menționa O. Ghibu, n-a fost un simplu act politic sau diplomatic, ci produsul unei conștiințe naționale unitare, hrănite de cultura adâncă a nației noastre de pretutindeni”³³.

Diferiți autori considerau că, în șirul de evenimente ce au condus, în ultimă instanță, la Unirea Basarabiei cu România, rolul esențial l-a jucat cineva față de care aveau o simpatie aparte. O sistematizare și o analiză exemplară a atitudinilor exprimate de martorii aceluia moment istoric ne-o oferă Al. Boldur: Petre Cazacu insistă asupra însemnătății armatei și oamenilor Regatului (C. Stere, Al. Marghiloman)³⁴; Onisifor Ghibu considera că rolul primar l-a avut propaganda ardeleană³⁵; Ion Nistor accentua faptul că fusese o mișcare prioritar basarabeană³⁶; Ștefan Ciobanu sublinia că „mișcarea din Basarabia nu a fost condusă de personalități istorice: ea este o mișcare a maselor”³⁷. Concluzia pe care o propune Al. Boldur, analizând caracterul de adevăr parțial al fiecăreia dintre aceste opinii, este că actul unirii „s-a săvârșit în împrejurări de fapt și psihologice foarte complicate. Pe de o parte, revoluția rusească, pe de altă parte, victoria Puterilor Centrale,

³² I. Inculeț, *O revoluție trăită*, Universitas, Chișinău, 1994, pp. 75-76.

³³ O. Ghibu, *Cum s-a făcut Unirea Basarabiei*, în *Patrimoniul*, nr. 2, 1993 p. 127.

³⁴ P. Cazacu, *Moldova dintre Prut și Nistru. 1812-1918*, Viața Românească, Iași, 1924, pp. 272, 278 ș. a.

³⁵ O. Ghibu, *De la Basarabia rusească la Basarabia românească*, Cluj, 1926, pp. CXIII, CXXII, CHLVIII.

³⁶ I. Nistor, *Istoria Basarabiei*, Cernăuți, 1923, p. 422.

³⁷ Șt. Ciobanu, *op. cit.*, p. 11.

pe de altă parte mișcarea națională din Basarabia, de altă parte tendința firească a Regatului Român spre unire cu Basarabia, toate acestea au influențat asupra merului evenimentelor din Basarabia și au condiționat rezultatul³⁸. Respectiv, „în realitate, fenomenul Unirii este rezultatul tuturor factorilor revoluționari coexistenți simultan. Niciunul din ei, luat separat, nu ar fi produs rezultatul final, pozitiv³⁹.”

Faptul că Unirea s-a datorat mișcării lansate prin revoluția democratică din februarie 1917 este recunoscut atât în istoriografia națională din Republica Moldova, cât și în cea românească din dreapta Prutului. În studii deja publicate se subliniază că Unirea s-a înfăptuit pe fundalul evoluției politice favorabile a Basarabiei în contextul revoluției ruse, activității Sfatului Țării, precum și implicării Partidului Național Moldovenesc în funcționarea organului legislativ basarabean⁴⁰. Cercetătorii contemporani admit că procesul de apropiere a Basarabiei de Patria-mamă devenise posibil pe fundalul crizei create de revoluția rusă, dar purta marca unor determinări istorice multiple și complexe, care pot fi analizate adecvat doar în dinamica lor. Contextul internațional favorabil a fost completat de dimensiunea internă, democratică a procesului de integrare, considerată aspectul prevalent⁴¹. Actul Unirii din 27 martie (9 aprilie) 1918, acceptat ca expresie a dorinței colective de unitate, a conferit Basarabiei un statut geopolitic nou, prefigurând începerea în acest spațiu a unei suite de reforme radicale⁴².

Descătușarea resimțită ca efect al revoluției democratice din Rusia din februarie-martie 1917 a determinat organizarea imediată în Basarabia a unui șir de manifestări publice – mitinguri, întruniri, congrese – desfășurate în lunile aprilie-iunie 1917. Merită menționate cu titlu aparte organizarea comitetelor ostașilor moldoveni din întreaga zonă a frontului româno-rus, congresele cooperativelor sătești, ale preoțimii, ale învățătorimii și țăranimii basarabene, înființarea Partidului Național Moldovenesc. Treptat, în cadrul acestor întruniri, s-a conturat un program național propriu: autonomia administrativă, religioasă, școlară, crearea cohortelor moldovenești pentru menținerea ordinii publice, instituirea unui organ legislativ propriu, introducerea grafiei latine etc.

Revoluția de la 27 februarie 1917 din Rusia a fost un rezultat firesc al întețirii tuturor contradicțiilor de ordin social, economic, politic, național din imperiul

³⁸ A. Boldur, *op. cit.*, p. 498.

³⁹ *Ibidem*, p. 501.

⁴⁰ I. Țurcanu, *op. cit.*, p. 11.

⁴¹ V. Enea, *Procesul democratic al Unirii Basarabiei cu România, în România din afara granițelor țării. 90 de ani de la întregirea Regatului României*, Iași, 2008, pp. 53-59.

⁴² A. Zub, *op. cit.*, p. 9.

țarist, coroborate cu acțiunile revoluționare ale forțelor democratice din Rusia și cu impactul războiului mondial, marcând, de fapt, prăbușirea acestui imperiu. Pe acest fundal, au apărut condiții favorabile pentru declanșarea mișcărilor de emancipare politică, socială și națională a popoarelor de pe întreg cuprinsul colosului țarist. Soldații moldoveni de pe Frontul Român și din garnizoanele din spatele frontului, imediat după revoluția din februarie 1917, au început să se organizeze în „comitete moldovenești”; în paralel, se atesta fenomenul menționat deja al apropierii dintre soldații basarabeni încadrați în armata rusă de pe Frontul Român și frații lor din Vechiul Regat.

Începând cu aprilie 1917, ostașii basarabeni, organizați după principiul etnic, au instituit în unitățile de pe front și din spatele frontului mai multe comitete militare (în afara comitetului de la Odessa, au fost create comitete ostășești și la Chișinău, Bender, Iași, Roman, Sevastopol, Kiev, Novogheorghievsk, Ekaterinoslav, Herson, Voznesensk și în alte orașe)⁴³. Aceste organizații politice ale militarilor moldoveni de pe front și din garnizoanele dislocate în interiorul imperiului au impulsivat procesul de eliberare națională. Anume cei circa 250.000 - 300.000 de militari moldoveni mobilizați în armata țaristă au antrenat masele populare băștinașe (inclusiv țărănimea, inițial destul de pasivă) în mișcarea de eliberare națională, făcând astfel posibilă transpunerea în fapt a principalelor obiective ale mișcării naționale din Basarabia.

Un alt factor ce a contribuit, în mare măsură, la recunoașterea de către românii basarabeni a identității lor naționale a fost contactul neașteptat, pe teren rusesc, cu românii din afara statului român. În Rusia se aflau aproximativ 120.000 de prizonieri români transilvăneni și bucovineni, foști soldați din armata austro-ungară, răspândiți în sute de lagăre. Dat fiind faptul că ei luptaseră în armata unui stat care nu-i reprezenta, s-au activizat în diferite moduri, inclusiv cerând autorităților ruse să le permită formarea unor unități de voluntari. Guvernul român a început să facă demersurile necesare organizării lor într-un corp de voluntari, prin concentrarea prizonierilor de etnie română în tabăra de la Darnița, lângă Kiev. După discuții îndelungate, autoritățile ruse aprobaseră înrolarea ca voluntari a 30.000 de prizonieri români și trimiterea lor pe frontul din Moldova, treptat, cu trenul. Studenții basarabeni de la Universitatea din Kiev începuseră și ei să întrețină legături strânse cu grupul de voluntari ardeleni, bănățeni și bucovineni concentrați acolo. Vizitele studenților basarabeni purtau inițial un caracter cultural și colegial, căpătând ulterior o conotație politică specifică, voluntarii români, care aveau o conștiință națională mult mai explicită decât studenții basarabeni, lăsaseră o influență profundă asupra acestora.

⁴³ V. N. Ciobanu, *Militarii basarabeni. 1917-1918. Studiu și documente*, Chișinău, 2010, p. 41, 53-62.

Între timp, evenimentele revoluționare au condus la descompunerea armatelor rusești, dizolvarea autorităților publice, instaurarea anarhiei, accentuarea climatului de nesiguranță și confuzie politică, accentuarea contradicțiilor naționale rău-prevestitoare, Basarabia (în calitate de spate al Frontului Român) devenind victima dezordinilor și actelor criminale provocate de bandele de dezertori ruși veniți de pe front.

Convocat în aceste condiții, la 20-27 octombrie 1917 la Chișinău, Marele congres ostășesc care manifestase interesele a circa 300.000 de militari, marinari și ofițeri moldoveni de pe toate fronturile Primului Război Mondial și din garnizoanele din Rusia, avea un statut unic care a permis realizarea mai multor aspirații ale basarabenilor. În calitate de adunare reprezentativă pentru întreaga Basarabie, congresul și-a asumat dreptul de a proclama autonomia politică și administrativă a Basarabiei, în baza principiului autodeterminării și a considerentelor ce țineau de specificul cultural, național și istoric⁴⁴. „Militarii au făcut, menționa mai târziu Șt. Ciobanu, ceea ce noi, civilii, doream, dar nu aveam cum s-o facem. Ei proclamă autonomia Basarabiei, dau naștere organului revoluționar al Sfatului Țării [...], aici găsim sensul istoric al congresului ostășesc din octombrie 1917”⁴⁵. În evaluarea lui N. Iorga, evenimentul se prezintă astfel: „la Chișinău, un grup de militari, priviți cu bucurie de toată populația, au proclamat autonomia Basarabiei, așezând în locul întâi, după însemnătatea ei ca număr și după drepturile ei istorice, nația «moldovenească»”⁴⁶. Acțiunile militarilor impulsionaseră tentativele timide ale societății civile, care nu reușea să reglementeze raporturile juridice dintre provincie și centru, să stabilească statutul juridic al Basarabiei în noile condiții, să creeze un organ legislativ al Basarabiei, ce urma să hotărască destinul provinciei dintre Prut și Nistru. Hotărârile istorice ale congresului au avut un impact decisiv pentru soarta de mai departe a Basarabiei, constituind, în același timp, primul pas spre realizarea unirii românilor din toate provinciile istorice.

Evenimentele din 1917-1918 au fost percepute în Basarabia ca parte a elementului sau torentului național al revoluției ruse. Or, inevitabil, orice revoluție pune sub semnul întrebării sau al negării legitimitatea structurilor anterioare. În perioada februarie-noiembrie 1917, în Rusia nu exista nicio autoritate legitimă evidentă: nici sovietele, nici Guvernul Provizoriu nu puteau pretinde la legitimitate deplină, în sensul actual al acestui concept. Legitimitatea noilor forme de putere (soviete, guvern provizoriu) trebuia examinată (aprobată

---

⁴⁴ I. Constantin, *Basarabia la interferența marilor interese*, în *Destin Românesc*, nr. 1-2, 2017, p. 26; Despre lucrările congresului și rezoluțiile adoptate, a se vedea P. Cazacu, *op. cit.*, pp. 214-216.

⁴⁵ *Regele Ferdinand I și Unirea Basarabiei*, Chișinău, 1939, p. 66.

⁴⁶ N. Iorga, *op. cit.*, p. 155.

sau respinsă) de Adunarea Constituantă (aceasta urmând a fi aleasă în baza votului universal, egal, direct și secret). Legitimitatea Sfatului Țării, ca expresie a situației revoluționare ce a cuprins Basarabia după răsturnarea țarului, reieșea din drepturile naționale și politice ale Basarabiei, din mediul maselor largi, în special soldățești, provenite în principal din mediul țărănesc⁴⁷. Șt. Ciobanu specifica în acest sens: „Creată de către revoluție, după principiile și sistemele revoluționare, această instituție este expresiunea zbuciumului unui popor, pentru a-și găsi calea adevărată a vieții, în ea se concentrează ideile și formulele naționale, frământările neamului românesc din anul 1917. Instituție revoluționară, alcătuită printr-un act revoluționar asemănător cu cele ale altor neamuri din Rusia, Sfatul Țării se impune și organizațiilor revoluționare ale minorităților din Basarabia. Acestea din urmă își trimit deputații lor în «parlamentul» Basarabiei, mărinind prin aceasta prestigiul lui»⁴⁸. I. Inculeț, președintele parlamentului basarabean, preciza că „Modul de compunere a Sfatului Țării a fost ales cel creat de revoluționari. Adică nu s-a recurs la votul universal, ci au fost invitate să-și trimită deputați: organizațiile gospodărești ca orașele și județele; economice cum ar fi cooperativele; culturale – biserica, școala; partidele politice, de preferință cele naționale și socialiste, societetele deputaților, lucrătorilor și țăranilor, naționalitățile organizate. După modul acesta au fost alcătuite în Rusia în timpul revoluției toate comitetele și organele supreme ale diferitelor naționalități, care au dispus de soarta lor»⁴⁹. P. Cazacu sublinia că formarea Sfatului Țării a fost inspirată din practicile curente ale fostului imperiu țarist: „Privind organizarea și compunerea Sfatului Țării din punctul de vedere al strictei legalități, fără îndoială că a fost un organ revoluționar, cum au fost și sunt încă toate instituțiile din fostul Imperiu Rus cu începere de la 2 martie 1917, când singura sursă a legitimității, voința împăratului, a dispărut și n-a fost înlocuită cu altă sursă legitimă, ci prin situații de fapt fără nicio legitimitate, sau cu una comună, expresia voinței poporului din locul și timpul dat»⁵⁰.

În fond, în formarea Sfatului Țării și-au găsit expresie tendințele revoluționare manifestate înainte ca bolșevicii să preia puterea în Rusia, concentrate în jurul ideii de autonomie națională și reformă agrară în beneficiul maselor de țărani⁵¹. Sfatul Țării avea același tip de reprezentativitate ca și alte organisme create în teritoriile

⁴⁷ I. Șișcanu, *Considerații privind legitimitatea Sfatului Țării în cadrul revoluției ruse*, în *Centenar Sfatul Țării*, pp. 476, 492.

⁴⁸ Șt. Ciobanu, *op. cit.*, p. 55.

⁴⁹ Șt. Ciobanu, *op. cit.*, p. 55.

⁵⁰ P. Cazacu, *op. cit.*, p. 305.

⁵¹ P. Otu, *Mareșalul Averesu: militarul, omul politic, legenda*, ed. a II-a, Editura Militară, București, 2016, p. 234.

în care popoarele non-titulare ale fostului imperiu doreau să-și realizeze dreptul la autodeterminare (Finlanda, Ucraina, Bielorusia, Țările Baltice), legitimitatea lui revoluționară fiind mult mai autentică decât cea a Sovietului din Petrograd sau a Consiliului Comisarilor Poporului, condus de Vladimir Lenin. Alegerile în baza votului universal, egal, direct și secret ar fi fost posibile doar în condiții de relativă pace și liniște, nu și în condițiile când Basarabia – spatele Frontului Român – era cuprinsă de debandada retragerii trupelor ruse și afectată de faptul că instituțiile administrative deja existente nu puteau face față situației⁵².

Odată cu formarea Sfatului Țării s-au adoptat și primele măsuri de anihilare a rezistenței armate a unităților militare de orientare bolșevică ce staționau în orașele ținutului și, în special, la Chișinău. S-au întreprins și măsuri de contracarare și combatere a tulburărilor și dezordinilor provocate în Basarabia de trupele rusești în retragere de pe front sau în marș spre Frontul Român. Pentru a evita eventualitatea conflictului dintre aceste trupe și populația locală, în gări și de-a lungul căilor ferate de pe teritoriul Basarabiei (Ungheni, Cornești, Călărași, Bucovăț, Strășeni, gările Chișinău și Tighina etc.) au fost organizate puncte de alimentație și cantine. S-au întreprins și măsuri privitoare la repartizarea organizată a pământurilor moșierești, bisericesti etc. țăranilor⁵³; asigurarea cultivării tuturor terenurilor bune pentru agricultură. Se dorea ca împrumutarea țăranilor să se efectueze în mod legal, după dezbateri temeinice.

Însă soluționarea problemelor cu care se confrunta populația dintre Prut și Nistru la sfârșitul lunii noiembrie - începutul lunii decembrie 1917 nu putea fi asigurată prin simpla creare a unui organ legislativ. Lovitura de stat bolșevică de la Petrograd a făcut ireversibil procesul declanșat prin căderea frontului rusesc din România. Sute de mii de soldați au părăsit tranșeele, pentru a se întoarce acasă, în satele și orașele din Rusia, traversând Basarabia. Or, din momentul în care Ucraina își declarase independența, Basarabia nu mai avea graniță comună cu Rusia. Puhoiul de soldați ruși ce se retrăgeau dezorganizat de pe Frontul Român, în mare parte influențați de propaganda bolșevică și de spiritul revoluționar, a creat o stare de anarhie și dezordine inimaginabilă. Aceștia se dedau la nenumărate acte de violență, devastau proprietățile locale, comiteau asasinat și violuri. Inițial, valul de dezordine s-a manifestat în orașe, dar în scurt timp s-a extins și în satele basarabene. Soldații ruși au devastat aici ferme și proprietăți, conace moșierești, au furat și stricat inventarul agricol. În logică revoluționară, împărțeau, fără nicio bază

⁵² I. Șișcanu, *Considerații privind legitimitatea Sfatului Țării*, p. 492; *Idem*, *Legitimitatea Sfatului Țării*, în *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 4, 2017, p. 55.

⁵³ A. Bobeică, *Sfatul Țării: stindard al renașterii naționale*, Universitas, Chișinău, 1993, pp. 101-102.

juridică, terenuri, vite și alte bunuri, răspândind printre localnici starea de spirit a „revoluției”, înțeleasă ca dispariție a înseși noțiunii de „legalitate”. Orice crimă era acoperită cu lozinca bolșevică de lichidare a „burjuilor”, în categoria cărora putea fi inclusă orice persoană ce nu plăcea celor amețiți de băutura și propagandă bolșevică. Demagogia socială și politică, sprijinită de simpatizanții din ținut ai bolșevismului, se extindea incontrollabil, cu efecte dintre cele mai nocive. Unitățile militare moldovenești recent constituite nu erau în stare să oprească acest val de anarhie, să restabilească și să mențină ordinea publică, securitatea populației⁵⁴.

Necesitatea de a pune capăt anarhiei, conjugată cu pretențiile teritoriale ale Radei Ucrainene și cu pericolul instaurării unui regim de factură bolșevică impuneau măsuri radicale. Pentru a crea un cadru ce să permită adoptarea lor, primul pas era obținerea unei autonomii largi. La ședința din 2 decembrie 1917, Sfatul Țării, singura structură din Basarabia care avea un anumit grad de legitimitate recunoscută la nivel local, „pe baza principiului autodeterminării național-statale” și „în scopul instaurării ordinii de stat și pentru consolidarea cuceririlor revoluției”, precum și „în virtutea trecutului său istoric”, a adoptat declarația cu privire la proclamarea Basarabiei drept Republică Democratică Moldovenească „care intră în calitate de membru egal în drepturi în componența Republicii Federative Democratice Ruse unitare”⁵⁵, adică a unei proiectate federații de state democratice, născute pe ruinele fostului imperiu rus, cu drepturi egale, ca „stat suveran”, cu autonomie completă. Efectiv, această declarație a însemnat desprinderea Basarabiei de Rusia bolșevică, pentru care, în fond, autonomia națională era inacceptabilă. După cum remarcă I. Inculeț, „Mai departe legăturile cu Rusia au rămas numai formale”⁵⁶. Proclamarea Republicii Democratice Moldovenești a constituit și un mijloc de contracarare a pretențiilor anexioniste ale Ucrainei față de Basarabia, pretenții înaintate încă în vara anului 1917⁵⁷. Proclamarea Republicii Democratice Moldovenești era privită de unii lideri ai mișcării naționale

⁵⁴ I. Constantin, *op. cit.*, p. 30, *apud* I. Constantin, I. Negrei, Gh. Negru, Ioan Pelivan părinte al mișcării naționale din Basarabia, ed. a II-a, revăzută și completată, Chișinău, 2012, pp. 103-104.

⁵⁵ A se vedea Declarația în Patrimoniul, nr. 3, 1991; V. Popovschi, *Biroul de organizare al Sfatului Țării*, Pontos, Chișinău, 2013, p. 235.

⁵⁶ I. Inculeț, *op. cit.*, p. 119.

⁵⁷ M. Ghițiu, *Basarabia și pretențiile teritoriale ale Radei Centrale Ucrainene (1917 - martie 1918)*, în *Cugetul*, nr. 2, 1992, pp. 21-30; Gh. Negru, *Crearea și începutul activității Sfatului Țării în lumina unor noi documente*, în *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 3-4, 1997, pp. 20-24; A. Karețki, A. Pricop, *Lacrima Basarabiei. Culegere de documente*, Știința, Chișinău, 1993, pp. 30, 111-125; I. Calafeteanu, V. P. Moisuc, *Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România 1917-1918. Documente*, Hyperion, Chișinău, 1995, pp. 221-222, 229-248.

românești din Basarabia ca un eveniment „important”, dar „trecător”, menit să consolideze autonomia Basarabiei, deschizând calea spre unire⁵⁸. Constituirea Republicii Democratice Moldovenești a fost dictată mai curând de conjunctura politică a timpului decât de necesitatea istorică, mișcarea națională din Basarabia evoluând pe fundalul evenimentelor din Rusia. Apariția unui stat „moldovenesc” nu a fost în niciun caz un ideal spre care să fi tins de decenii basarabeni⁵⁹.

Date fiind declinul social-economic și climatul de insecuritate, accentuat de crimele comise de soldații ruși ce se retrăgeau de pe front⁶⁰, precum și pericolul instaurării în Basarabia a unui regim bolșevic, ce ar fi înglobat ținutul în noul imperiu rusesc pe cale de reanimare, liderii basarabeni au fost puși în situația de a căuta soluții urgente.

Rămasă singură și izolată după ce Rusia semnase armistițiul de la Brest-Litovsk, România a trebuit să accepte condițiile umilitoare de pace ale forțelor austro-germane⁶¹. Lovitura de stat de la Petrograd afectase România și prin noua atitudine pe care și-o permiteau trupele rusești staționate în dreapta Prutului, care comiteau jafuri, distrugerii și crime la fel de grave ca în Basarabia. Punând stăpânire pe căile ferate și drumurile de acces, soldații răzvrățiți au întrerupt toate comunicațiile și aprovizionarea trupelor române și rusești de pe front cu produsele necesare. În aceste condiții, guvernul român și aliații au decis să caute posibilități pentru a asigura stabilitatea Basarabiei, respectiv a spatelui frontului. Noii lideri politici din Rusia voiau însă să transforme România într-un stat bolșevic, încredințându-i în acest sens un rol important lui Cristian Rakovski. Așa-zisa politică de pace, promovată de noul guvern de la Petrograd, stimula acțiunile trupelor ruse de pe front, care păraseau în număr mare tranșeele, producând numeroase distrugerii în spatele frontului.

Situația critică din Basarabia îngrijora atât autoritățile Republicii Democratice Moldovenești, cât și puterile aliate, interesate de menținerea capacității de luptă a armatei române, a Frontului Român, siguranța depozitelor armatelor lor amplasate în spatele frontului, pe teritoriul Basarabiei. Or, situația putea fi redresată doar prin preluarea controlului asupra Basarabiei și izgonirea bolșevicilor din ținut. În decembrie 1917, autoritățile firavei Republici Democratice Moldovenești conștientizaseră că sunt practic lipsite de resurse economice pentru asigurarea

⁵⁸ P. Cazacu, *op. cit.*, p. 318.

⁵⁹ V. Popovschi, *op. cit.*, p. 251.

⁶⁰ Gh. Cojocaru, *Considerații cu privire la Unirea Basarabiei cu România*, în *Destin Românesc*, nr. 4, 1996, p. 55; *Idem*, *Integrarea Basarabiei în cadrul României, 1918-1923*, Semne, București, p. 26; I. Constantin, *op. cit.*, p. 34; Gh. V. Andronache, *Albumul Basarabiei în jurul marelui eveniment al Unirii*, Chișinău, 1933, pp. 160-165.

⁶¹ A. Bobeică, *op. cit.*, p. 125.

cursului obișnuit al vieții, dar și de o armată proprie, capabilă să-i asigure securitatea populației și să facă față dezordinilor și anarhiei, fiind amenințată în însăși ființa ei de propaganda bolșevică. Instituțiile Sfatului Țării se aflau în nesiguranță⁶². Drept urmare, mulți fruntași ai vieții publice și patrioți basarabeni au solicitat ajutorul armatei române.

În acele momente de mare presiune generală asupra românilor, sprijinirea armată a Basarabiei era extrem de dificilă și riscantă. România era îngenunchiată din punct de vedere militar de Puterile Centrale. Guvernul român, spre a nu complica și mai mult relațiile cu Rusia bolșevică și pentru a nu provoca o reacție negativă din partea Germaniei (cu care se afla într-un precar armistițiu, semnat la Focșani, la 26 noiembrie (9 decembrie) 1917), a acționat cu multă prudență: provocările inamice riscau să escaladeze intervenția militară.

Autoritățile române au trecut Prutul cu asentimentul lui Dmitri Șerbaciov, comandantul trupelor ruse de pe Frontul Român. Inițial, în Basarabia a fost trimis un detașament compus din ardeleni, ucraineni și câțiva grăniceri români, apoi, din Kiev a fost trimis spre Chișinău un corp de voluntari ardeleni⁶³. Dat fiind că Basarabia nu dispunea la acea oră de o structură polițienească și/sau militară care să poată asigura ordinea în contextul jafurilor și dezordinilor săvârșite de trupele ruse și elementele bolșevizate, nici Sfatul Țării de la Chișinău nu avea libertate de acțiune pentru a-și pune în aplicare programul. Guvernul român și Marele Cartier General, familiarizate cu schimbările politice de la Chișinău, se arătau profund îngrijorate de dezordinile din acest spațiu, de riscul extinderii lor spre vest, de prezența trupelor ruse (dislocate din timp în regiune sau retrase recent de la vest de Prut, aflate sub comandă militară sau scăpate de sub control) în Basarabia. Chiar dacă militarii ruși își asumau orientări politice variate, ele erau suficient de compatibile încât să impună, împreună, un sistem politic contrar voinței majorității populației, ce putea fi ușor manipulată în acele condiții, și să preia ori să distrugă elementele de logistică ale armatei române⁶⁴. Respectiv, guvernul român a decis să trimită peste Prut două divizii de infanterie și două de cavalerie. Intrarea armatei române în Basarabia a fost aprobată la ședința Consiliului de Miniștri de la Iași, la 1 ianuarie 1918. Trupele s-au pus în mișcare la 10 ianuarie 1918⁶⁵.

⁶² *Ibidem*, p. 150; A. Moraru, I. Negrei, *op. cit.*, p. 66.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ I. Giurcă, *Prezența armatei române în Basarabia la începutul anului 1918*, în *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 4, 2017, pp. 57-58.

⁶⁵ I. Constantin, *op. cit.*, p. 34; Vezi pe larg C. Kirîțescu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916-1919*, vol. III, cap. II, Editura Casei Școalelor, București, nedat.

Decizia guvernului român de a trimite în Basarabia trupe ce să asigure paza căilor ferate și a depozitelor militare românești, aflate în acest teritoriu, precum și a populației pașnice, a fost determinată de intervenția Consiliului Directorilor Generali al Republicii Democratice Moldovenești, a unor organizații naționale moldovenești, dar și de insistența reprezentanților puterilor aliate de la Iași (cu asentimentul generalului rus D. Șcerbaciov), interesați deopotrivă de asigurarea ordinii în ținut și de conservarea posibilităților de aprovizionare, în scopul menținerii în continuare a capacității de luptă a oștilor române⁶⁶. Intrarea trupelor române în Basarabia s-a făcut cu acordul Antantei, fapt confirmat în repetate rânduri de reprezentanții aliaților. La 8 (21) februarie 1918, ambasadorul Italiei în România, Carlo Fasciotti, preciza că intervenția trupelor românești reprezintă „o operație militară făcută fără niciun caracter politic, întreprinsă în deplin acord cu aliații și autoritățile basarabene, în scop exclusiv umanitar, pentru a garanta aprovizionarea trupelor ruse și române, precum și a populației civile”⁶⁷. În același context, ambasadorul Statelor Unite la Iași, Charles Vopicka, își informa guvernul că intrarea trupelor române se făcuse pentru exercitarea controlului militar în regiune, deoarece altfel „nu era posibilă expedierea de alimente din Basarabia în România”⁶⁸. Aprobând trimiterea trupelor române în Basarabia, Antanta (care își urmărea propriile interese strategice și politice) nu dăduse României niciun fel de asigurări că ar putea stăpâni în viitor teritoriul românesc de la răsărit de Prut⁶⁹.

În rezultatul operațiunilor militare desfășurate de armata română la sfârșitul lunii februarie 1918, întreg teritoriul Basarabiei (cu excepția jud. Hotin și a unei părți din jud. Bălți, aflate în zona de ocupație militară austro-ungară) fusese eliberat de prezența bandelor bolșevice⁷⁰. Din această perspectivă, invitarea trupelor române de către organele puterii legale din Basarabia a fost un act politico-diplomatic și militar de importanță excepțională, ce a avut o influență decisivă asupra evoluției ulterioare a evenimentelor din acest teritoriu.

În același timp, campaniile armatei române din 1918-1919 (mai întâi în Basarabia, apoi în Transilvania și Ungaria) au asigurat păstrarea ordinii și apărarea statului național unitar, aflat la începutul existenței sale. Urmărind, în primul

---

⁶⁶ A. Moraru, I. Negrei, *op. cit.*, p. 66; Gh. Cojocaru, *Considerații cu privire la Unirea*, p. 58.; *Idem*, *Sfatul Țării*, p. 71.

⁶⁷ C. I. Stan, *Armata română în Basarabia și rolul ei în înfăptuirea Unirii cu Țara*, București, 1996, p. 150.

⁶⁸ I. Țurcanu, *op. cit.*, p. 28.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 29.

⁷⁰ P. Cernovodeanu, *Basarabia: drama unei provincii istorice românești în context politic internațional. 1806-1920*, Albatros, București, 1993, p. 151.

rând, să-și asigure această existență în fața pretențiilor unor regimuri revizioniste/comuniste, România a contribuit substanțial la stăvilirea pericolului „roșu”, ce amenința să se extindă în Europa Centrală și nu numai. Prin împlinirea unității în cursul anului 1918, aprecia Gh. I. Brătianu, statul român și-a îndeplinit și misiunea ce-i revenea prin poziția sa geopolitică. „Dacă n-ar fi existat atunci, între Nistru și Tisa, acel element organizat și conștient de rezistență și de reacțiune constituit de armata română, spectrul armatei roșii universale pe malul Rinului, care bântuia ca un coșmar nopțile lui Lloyd George, ar fi devenit ușor o realitate cumplită [...]. Cât de diferit ar fi fost cursul evenimentelor în Europa Centrală! Este foarte posibil că mișcările naționale, care aveau să transforme istoria europeană în cursul anilor următori, ar fi fost covârșite de valul universal al revoluției sociale, ceea ce ar fi însemnat prăbușirea unei civilizații”⁷¹.

Armata română nu a declanșat o agresiune și nu a intimidat populația locală, ci, alungând peste Nistru bandele bolșevice care amenințau viitorul provinciei și contracarând tentativele de reanexare a Basarabiei de către Rusia sovietică, a restabilit ordinea în societate, liniștea și siguranța populației, contribuind, astfel, în mod obiectiv, la crearea condițiilor necesare pentru proclamarea, la etapa dată, a independenței Republicii Democratice Moldovenești, „văzută ca o modalitate de desprindere definitivă a ținutului de Rusia”⁷². Ar fi fost de neînțeles și nefiresc dacă Sfatul Țării nu s-ar fi adresat după ajutor României sau dacă, la rugămintea Basarabiei, armatele române n-ar fi reacționat în mod corespunzător.

„Principiul naționalităților a învins furtuna socială, recunoscându-i cerințele”, consemna Al. Boldur, referindu-se la evenimentele de la sfârșitul anului 1917 și primele luni ale anului 1918. În fața pericolului bolșevic, pe de o parte, și a pretențiilor Ucrainei asupra Basarabiei sau a unor teritorii din sudul și nordul provinciei, pe de altă parte, chestiunea Unirii intra în faza sa finală. În cadrul tratativelor de pace cu Puterile Centrale, purtate la Buftea-București într-un context aparte, Germania s-a opus pretențiilor ucrainene și, implicit, a fost de acord cu soluția propusă de oficialii români⁷³.

Prezența armatei române în Basarabia și restabilirea ordinii în mediile urbane și rurale a asigurat structurilor politice și organizațiilor profesionale din acest teritoriu libertatea de expresie și activitate. În aceste condiții, mișcarea națională și realizările înregistrate în plan intern, favorizate de conjunctura internațională cu evoluții spectaculoase din acel moment istoric, au permis proclamarea

⁷¹ A se vedea: I. Agrigoroaiei, *Principiul naționalităților*, p. 14.

⁷² Gh. Cojocaru, *Sfatul Țării. Itinerar*, p. 81.

⁷³ A se vedea: I. Agrigoroaiei, *Principiul naționalităților*, p. 13.

independenței Republicii Democratice Moldovenești, la 24 ianuarie 1918, iar ulterior, a Unirii Basarabiei cu România, la 27 martie (9 aprilie) 1918, care a încununat aspirațiile de întregire națională ale românilor basarabeni. În cadrul confruntărilor diplomatice de la Conferința de pace de la Paris, Declarația de Unire a Sfatului Țării a constituit o dovadă convingătoare a năzuinței populației române majoritare din ținut de a împărtăși un destin comun cu întregul popor român.

SUMMARY

In the author's opinion, the union of Bessarabia with Romania in 1918 was a legitimate, epochal event in the history of Bessarabian Romanians. This event was also favoured by many external factors. The most important was the struggle between the great imperial powers, which led to the outbreak of World War I and the Russian Revolution of 1917. The proclamation by the Russian Revolution of the broadest rights and freedoms, including the right of people to self-determination, triggered a broad movement for autonomy at the national peripheries, including Bessarabia, which led to the accomplishment of the national desideratum on March 27, 1918. The author believes that during the diplomatic confrontations at the Paris Peace Conference, the Union Declaration of the „Sfatul Țării” Country's Council) was a convincing proof of the aspiration of the majority Romanian population of the land to share a common destiny with the entire Romanian people.

Daniela ȘIȘCANU *

SFATUL ȚĂRII LA FINAL DE MANDAT

Pentru a înțelege și a aprecia activitatea Sfatului Țării la final de mandat, e necesar să clarificăm câteva lucruri. În primul rând, vom preciza misiunea parlamentului basarabean (așa cum îl concepuseră fondatorii acestuia), ținând cont, mai ales, de prevederile incluse în trei declarații: cea din 2 (15) decembrie, privind proclamarea Republicii Democratice Moldovenești (Basarabia); cea din 24 ianuarie (6 februarie) 1918, privind independența Republicii Democratice Moldovenești și cea din 27 martie (9 aprilie) 1918, privind unirea Basarabiei cu România. În al doilea rând, vom explora însăși expresia „final de mandat” în dimensiunea sa temporală și vom compara activitățile din toamna anului 1918 cu dispozițiile stabilite de la bun început.

În ședința de inaugurare a Sfatului Țării, la 21 noiembrie (4 decembrie) 1917, președintele ales al legislativului basarabean, Ion Inculeț, afirma că „Basarabia trebuie să devină Republică Democratică, parte componentă indivizibilă a Marii Republici Federative Democratice Ruse. Însă, până la convocarea Adunării Constituante a Basarabiei și până la stabilirea principiilor federației de către Adunarea Constituantă a întregii Rusii, Sfatul Țării trebuie să fie autoritatea supremă în Basarabia”¹. Parlamentul Basarabiei își propunea

* ȘIȘCANU Daniela, dr., cercetător științific, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară (România).

¹ I. Țurcanu, *Sfatul Țării. Documente*, Știința, Chișinău, 2016, p. 103.

câteva sarcini concrete, cea mai urgentă vizând întreprinderea unor acțiuni decise, menite să protejeze ținutul de anarhie și dezordine. Trebuia pregătită și Adunarea Constituantă Basarabeană, care urma să fie aleasă în baza votului universal, direct și secret; în contextul revoluției ruse, delegații basarabeni asumându-și și „trecerea pământului la poporul muncitor”, și asigurarea respectării libertăților democratice și a drepturilor minorităților². Alți deputați care luaseră cuvântul în cadrul ședinței de inaugurare s-au referit și îndatorirea Sfatului Țării de a asigura populația cu produse alimentare, a contribui la încheierea păcii etc.³.

Principalele misiuni pe care și le-a asumat Sfatul Țării și-au găsit reflectare și în cele trei declarații esențiale ce i-au marcat activitatea. Analizându-le, constatăm că sarcinile legislativului basarabean s-au modificat, într-o oarecare măsură, de la o etapă la alta. Spre exemplu, eradicarea anarhiei și dezordinii fusese încredințată Consiliului Directorilor Generali⁴, iar grație ajutorului acordat de trupele române, către sfârșitul lunii februarie 1918 ordinea în Basarabia era deja restabilită. Ideea privind convocarea unei adunări constituante a Basarabiei a fost abandonată ca nemaivădând sens după adoptarea Declarației de Unire a Basarabiei cu România.

Declarația din 27 martie (9 aprilie) 1918 a Sfatului Țării conținea 11 condiții pentru Unire, majoritatea fiind percepute ca sarcini directe ale legislativului, ce urma să-și continue activitatea. Două dintre ele erau considerate fundamentale: prima viza realizarea reformei agrare; cea de-a doua – respectarea drepturilor minorităților naționale, garantarea drepturilor și libertăților democratice ce urmau a fi expuse în constituția autonomiei basarabene.

La momentul creării, Sfatul Țării nu avea un mandat cu durată concretă. Declarația din 2 (15) decembrie arată în mod clar că legislativul basarabean era conceput drept o instituție provizorie, ce urma să activeze până la data deschiderii Adunării Constituante a Basarabiei⁵.

După Unire, Sfatul Țării a continuat să funcționeze în regim normal, dar deja ghidându-se de principiile și prevederile Declarației din 27 martie (9 aprilie) 1918. Deputații activau în cadrul acelorași comisii parlamentare, cu mici excepții dictate de situația concretă (de exemplu, a fost creată comisia

---

² *Ibidem*, pp. 103-104.

³ *Ibidem*, pp. 103-121.

⁴ Gh. E. Cojocaru, *Sfatul Țării. Itinerar*, Chișinău, Civitas, 1998, p. 67.

⁵ Vezi *Declarația Sfatului Țării, 2 decembrie 1917*, în *Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România, 1917-1918, Documente*, Hyperion, Chișinău, 1995, pp. 117-119.

pentru buget). La 6 aprilie 1918, a fost ales un nou președinte al Consiliului Directorilor Generali – Petre Cazacu⁶.

Programul de guvernare reflecta noua nuanță pe care o căpătaseră obiectivele principale ale Sfatului Țării: elaborarea legii privind reforma agrară și reorganizarea provinciei în baza principiilor ce urmau să fie adoptate de Adunarea Constituantă a întregii României, cu participarea reprezentanților Basarabiei⁷.

În ședința din 28 mai (10 iunie) 1918 a Sfatului Țării, Constantin Stere (președinte ales al Sfatului Țării după ce I. Inculeț a fost desemnat ministru în Guvernul României) a citit în fața deputaților decretul regal din 22 mai (4 iunie) privind „închiderea sesiunii Sfatului Țării”. Următoarea sesiune a Sfatului Țării, „ultima, înainte de Adunarea Constituantă din România, care, cu participarea deputaților și senatorilor din Basarabia, se va ocupa de rezolvarea principalelor probleme care-și așteaptă rândul atât în Basarabia, cât și în toată țara”, urma să fie anunțată printr-un nou decret regal⁸.

Prezidiul Sfatului Țării a continuat să activeze și în timpul acestei vacanțe, împreună cu două comisii, cea agrară și cea constituțională, care, în cele din urmă, după dezbateri intense, au elaborat proiectul legii privind reforma agrară în Basarabia și proiectul unei constituții locale.

Conform proiectului de constituție, puterea legislativă în *Basarabia autonomă* aparținea „organului ei suprem, Sfatul Țării”, ales prin vot universal, („fără deosebire de sex”), în baza reprezentării proporționale, pe un termen de 3 ani⁹. Organul suprem al Basarabiei autonome urma să adopte legi care ar fi reglementat viața politică, social-economică și culturală a provinciei, exceptând problemele ce țineau de competența guvernului central: sistemul monetar, relații internaționale, apărare etc.¹⁰. Basarabia urma să aleagă în Parlamentul național un număr de parlamentari, proporțional cu ponderea populației sale în structura demografică a statului¹¹. Puterea executivă în Basarabia urma să fie reprezentată de Consiliul Directorilor: prim-directorul și

---

⁶ I. Țurcanu, *op. cit.*, p. 586.

⁷ *Ibidem*, p. 587.

⁸ *Ibidem*, p. 736.

⁹ *Proiectul de constituție a Basarabiei autonome elaborat de Comisia Constituțională a Sfatului Țării*, anexă la studiul lui V. Popovschi, *Biroul de organizare al Sfatului Țării (27 octombrie - 21 noiembrie 1917)*, în *Republica Democratică Moldovenească (Formarea și evoluția. 1917-1918)*, Editura Academiei Române, București-Brăila, 2017, p. 337.

¹⁰ *Ibidem*, pp. 337-338.

¹¹ *Ibidem*, p. 339.

membrii consiliului fiind aleși de organul suprem legislativ local¹². Proiectul prevedea conservarea organelor de autoadministrare locală, instituționalizate după modelul zemstvei ruse¹³.

În contextul proiectului de lege agrară, comisia ce îl elabora trebuia să țină cont nu doar de specificul chestiunii agrare în Basarabia și de doleanțele țărănimii din ținut, dar și de condițiile socio-economice și politice din România în ansamblul ei.

La 16 (29) noiembrie, în urma retragerii armatelor austro-germane de ocupație și a reînălțării autorităților române la București, a fost promulgată Legea electorală pentru Basarabia și Vechiul Regat.

Interesele naționale majore, tradiția constituțională a statului, în contextul în care Bucovina și Transilvania se uniseră și ele cu Vechiul Regat, înfăptuind unitatea teritorială a statului român, au făcut ca guvernul să considere drept depășit statutul de „autonomie provizorie” al Basarabiei și să ceară revizuirea Declarației Sfatului Țării din 27 martie (9 aprilie) 1918.

La 16 (29) noiembrie 1918, miniștrii Ion Incuț și Daniel Ciugureanu expediau la Chișinău o telegramă, în care cereau convocarea „până la 21 noiembrie” [4 decembrie] a forului legislativ local, care trebuia să examineze și proiectul legii privind reforma agrară¹⁴.

De subliniat că după 18 noiembrie (1 decembrie) 1918, în urma unirii Transilvaniei cu regatul român, păstrarea, fie și formală, a Sfatului Țării și a Republicii Democratice Moldovenești nu mai avea nicio justificare. În noile condiții, guvernul român luase decizia de a lichida aceste instituții, dar nu înainte ca Sfatul Țării să adopte legea privind reforma agrară, prevăzută în toate declarațiile parlamentului basarabean.

Discuțiile privind iminenta abolire a autonomiei Basarabiei și a Sfatului Țării au generat mai multe neliniști la Chișinău, determinând o mobilizare politică ce nu era neapărat anti-românească, ci mai degrabă influențată de dorința unor basarabeni de a vedea respectate condițiile Unirii de la 27 martie (9 aprilie) 1918. Administrația românească din provincie a perceput această rezistență drept o manifestare de ostilitate și de sfidare a autorității statului român.

Cauza principală a acestei situații conflictuale erau chiar diferențele de viziuni asupra viitorului stat românesc, pe care politicienii din Vechiul Regat îl vedeau ca pe o construcție național-unitară, iar basarabeni insistau asupra

---

¹² *Ibidem.*

¹³ *Ibidem*, p. 340.

¹⁴ *Cuvânt Moldovenesc*, an. V, nr. 93 (408), 22 noiembrie (5 decembrie) 1918.

unei forme de autonomii regionale. Acest fapt putea trezi, la un moment dat, discuții asupra conceptului de federalizare, lansat ulterior de comuniștii români, dirijați de conducerea Kominternului. Funcționarea acestei autonomii era problematică și din perspectiva securității la Nistru și a acțiunilor subversive sovietice, care impuneau menținerea unui regim coercitiv, cu puternice accente militare, ce dispăcea populației basarabene și clasei ei conducătoare. Nu mai puțin dificilă era și problema relațiilor dintre instituțiile centrale și cele regionale, primele fiind considerate prea centralizate și abuzive, iar cele din urmă – ineficiente și neorganizate.

Știrea privind apropiata convocare a Sfatului Țării, care urma să discute chestiunea evoluției ulterioare a Basarabiei în cadrul statului român, a influențat un grup de deputați ai legislativului basarabean să adreseze guvernului României un memoriu privind respectarea condițiilor din actul Unirii de la 27 martie (9 aprilie) 1918. Textul acestuia conținea 13 prevederi, exprimând speranța că guvernul român le va realiza până la 1 decembrie.

Memoriul a fost o manifestare a spiritului revoluționar din care s-a născut Basarabia anilor 1917-1918. Deși acest text nu contesta în niciun fel ordinea politică existentă, cu atât mai puțin ideea unirii Basarabiei cu România, el a devenit o armă în bătălia politică imediată, dar și ulterioară, purtată de contestatarii Unirii împotriva statului român.

Semnatarii memoriului de protest din 20 noiembrie (3 decembrie) 1918, la fel ca și mulți alți basarabeni care gândeau la fel, nu erau pregătiți politic, și nici psihologic, să accepte dizolvarea Sfatului Țării sau să renunțe la Basarabia care, în imaginarul lor, era o patrie. Dar, dincolo de aceasta, spre deosebire de majoritatea deputaților Sfatului Țării, care urmau să se adune în ședința istorică pentru a vota renunțarea la condiții, semnatarii scrisorii de protest nu erau în măsură să perceapă întreaga dimensiune internă și externă a problemei Basarabiei. În contextul în care Transilvania și Bucovina se uniseră cu patria-mamă fără condiții și „autonomie” și se anticipau deja dificultăți la proiectata conferință de pace de la Paris, viziunile protestatarilor erau depășite istoric.

Sesiunea a II-a a Sfatului Țării, în prezența a 93 de deputați (din 138), s-a deschis la 25 noiembrie (8 decembrie) 1918, când a fost reales prezidiul legislativului. Președinte al Sfatului Țării, în locul lui C. Stere, care demisionase în ajun, a fost ales Pantelimon Halippa. În ședința din 26-27 noiembrie (9-10

decembrie), Sfatul Țării a discutat și a votat (în trei lecturi) legea agrară¹⁵. Imediat după adoptarea în a doua lectură a Legii agrare, în aceeași ședință prezidată de Pan. Halippa, Sfatul Țării adoptase Declarația de unire necondiționată. După cum anunța președintele Sfatului Țării, o cerere în sensul abrogării *condițiilor anexe la Actul Unirii* din 27 martie (9 aprilie) a fost făcută de o parte a deputaților din Blocul Moldovenesc, care au considerat că după adoptarea legii agrare principala dorință a populației basarabene fusese îndeplinită, iar restul condițiilor nu mai corespundeau evoluției evenimentelor. Tot atunci a fost constituită și o comisie de lichidare a Sfatului Țării. Printre sarcinile ce i-au fost atribuite se număra și cea de a elabora și edita o istorie a instituției legislative basarabene, „cu cele mai însemnate momente din viața și activitatea sa”¹⁶.

La încheierea ședinței, ministrul de interne Artur Văitoianu a făcut public decretul privind dizolvarea Sfatului Țării. Anterior, prin decretul regal din 5 (18) noiembrie, fuseseră dizolvate corpurile legiuitoare din Vechiul Regat. Sesiunea ordinară „a noii adunări legiuitoare constituante”, la care urmau să participe și reprezentanții Basarabiei, era fixată pentru data de 24 ianuarie (6 februarie) 1919¹⁷.

Dizolvarea Sfatului Țării a marcat, în plan politic, încheierea unei etape tranzitorii de conservare a particularităților vieții politice și administrative de pe malul drept al Prutului. Totodată, anularea condițiilor Unirii a fost o confirmare a deciziei clasei politice basarabene de a se integra ireversibil în cadrul statului român întregit.

¹⁵ Raportor în această chestiune a fost A. Crihan, președinte al Comisiei agrare după demiterea din această funcție a lui V. Țiganko, care promova un punct de vedere maximalist („bolșevic”) în domeniul reformei agrare. Poziția lui V. Țiganko nu a fost susținută de majoritatea membrilor comisiei. Votând Legea agrară, Sfatul Țării, la sugestia factorilor de decizie de la București și la propunerea Blocului Moldovenesc, a majorat mărimea loturilor rezervate marilor proprietari de la 50 la 100 ha (Sesiunea a II-a, pr.-v. nr. 2). Referindu-se la această lege, prim-ministrul Ion I. C. Brătianu menționa la 14 (27) decembrie 1918 că din clipa „când unirea tuturor românilor de la Nistru până la Tisa este un fapt îndeplinit și când se pun temelile României întregite, marile reforme agrare, votate de Constituanta Regatului și de Sfatul Țării din Basarabia, trebuie îndeplinite fără întârziere”. I. I. C. Brătianu era convins că numai „rezemată pe un popor înstărit și mulțumit de soarta lui, unitatea națională va putea să dea toate roadele ei binefăcătoare”. Legea agrară basarabeană a fost decretată la 14 (27) decembrie și promulgată prin decretul regal din 22 decembrie 1918 (4 ianuarie 1919). În urma ratificării de către Adunarea Deputaților și Senat, prilej cu care s-au făcut și unele modificări și redactări de text, legea pentru reforma agrară din Basarabia a fost dată publicității la 13 martie 1920. Obiectivul reformei, după cum a menționat Ion Mihalache, ministrul agriculturii și domeniilor, în expunerea de motive în ședința Adunării Deputaților, viza „desființarea marii proprietăți în schimbul unei despăgubiri, menținerea proprietății mijlocii și întărirea proprietății mici țărănești”.

¹⁶ *Ibidem*, p. 155.

¹⁷ *Ibidem*.

SUMMARY

In the paper, the author examines the activity of the Country's Council (Sfatul Țării) at the end of its term, based on the mission of the Bessarabian parliament, as conceived by its founders, but also taking into account the provisions of three declarations: from December 2/15, on the proclamation of the Moldova Democratic Republic; January 24 / February 6, 1918, on the independence of the Moldovan Democratic Republic and that of March 27 / April 9, 1918, on the union of Bessarabia with Romania. The expression „the end of the term” was investigated in its temporal dimension, comparing the activities of the autumn of 1918 with the provisions established from the beginning.

The dissolution of the Country's Council (Sfatul Țării) marked, in political terms, the end of a transitional stage of preserving the particularities of the political and administrative life on the right bank of the River Prut. According to the author, the annulment of the conditions of the Union was a confirmation of the decision of the Bessarabian political class to integrate irreversibly within the Romanian State.

Ion COROPCEAN*

Operațiunea de menținere a păcii în zona de securitate pe Nistru – unele realizări și rezerve

Declarația de Independență, adoptată de parlamentul Republicii Moldova la 27 august 1991, a încununat și a confirmat aspirațiile spre independență ale populației din Republica Moldova. Însă, în primăvara-vara anului 1992, separatismul transnistrean a reprezentat un pericol real la adresa suveranității și independenței nou-câștigate de autoritățile constituționale de la Chișinău. Evenimentele depășiseră limitele Sălii Parlamentului și perimetrul Pieței Marii Adunări Naționale, nou-creata republică a ajuns să se confrunte cu un conflict armat fără precedent în ultimele decenii, iar clasa politică – cu dificultăți enorme în gestionarea adecvată a situației.

În ultima decadă a lunii iunie 1992, conflictul dintre forțele guvernamentale și cele separatiste afecta din ce în ce mai dureros întreaga populație a republicii. Linia de contact armat a părților se mărise până la 70 km, acțiunile militare deveneau tot mai intense, cu un diapazon tot mai larg. Numărul celor căzuți în lupte creștea zilnic (10-15 persoane), de rând cu cel al răniților (până la 40-50) și cel al refugiaților. În condițiile în care linia frontului acțiunilor militare atinsese asemenea dimensiuni și o asemenea intensitate, forțele guvernamentale se confruntau cu o acută lipsă de armament, tehnică de luptă și de cadre profesionale de ofițeri. Pe de altă parte, formațiunile militare ale transnistrenilor erau

---

* **Coropcean Ion**, dr., Directorul Agenției pentru Știință și Memorie Militară.

completate sistematic cu noi persoane, iar necesarul de armament și tehnică de luptă le era livrat în cantități din ce în ce mai mari.

Data fiind această situație, practic fără ieșire, ce risca să afecteze și mai profund statalitatea republicii și viața cetățenilor ei, președintele Republicii Moldova, Mircea Snegur, și-a asumat decizia de a iniția tratative pentru stoparea conflictului armat. Drept parte cu care urma să se poarte dialogul privind încetarea conflictului a fost identificată Federația Rusă, stat care se implicase în mod susținut și sistematic în conflict oferind sprijin separatiștilor.

La 3 iulie 1992, la o întrevvedere dintre Boris Elțin și Mircea Snegur, s-a ajuns la o înțelegere prealabilă privind încetarea focului chiar din acea zi. La 7 iulie 1992, începuseră tratativele între delegații: delegația Republicii Moldova a fost condusă de generalul de divizie Pavel Creangă, iar cea din partea Federației Ruse – de general-colonelul Vladimir Semionov. Cursul tratativelor a fost extrem de dificil și tensionat, delegația Republicii Moldova fiind expusă la provocări și pericole, inclusiv cel de a fi linșată fizic cu armele. S-a reușit totuși să se adopte hotărârea ce prevedea retragerea de pe poziții a tehnicii militare de luptă, începând cu 8 iulie, ora 00.00, și concentrarea ei în zone prestabilite. Pentru a controla procesul de executare a acestei hotărâri, au fost create grupuri mixte de control și observatori.

În cadrul tratativelor s-a discutat și cu privire la introducerea unor forțe de menținere a păcii. Chestiunea privind introducerea acestor forțe ca mecanism de stabilizare și soluționare pașnică a conflictului armat s-a examinat în premieră, urmând să se efectueze după semnarea unui acord politic. Din partea Moldovei, negocierile cu privire la conținutul acordului și pregătirea lui pentru semnare au fost purtate de o delegație condusă de Nicolae Chirtoacă (consilierul de atunci al președintelui Republicii Moldova).

Convenția cu privire la principiile reglementării pașnice a conflictului armat din zona nistreană a Republicii Moldova, acord care, de fapt, a pus capăt conflictului și a deschis pentru Republica Moldova perspectivele reintegrării țării pe cale pașnică, a fost semnată la 21 iulie 1992, la Moscova, de către președinții M. Snegur și B. Elțin¹. Cele 8 articole ale acordului prevăd în linii generale cadrul și mecanismele pentru încetarea și soluționarea gradată a conflictului armat. Acordul a stabilit, astfel, crearea unei zone de securitate, instituită prin retragerea armatelor „părților la conflict” (art. 1, § 2). Art. 2 reglementa crearea unei comisii unificate de control (CUC), cu sediul central la Tighina (Bender), compusă din reprezentanții Repu-

¹ *Acordul cu privire la principiile reglementării pașnice a conflictului armat din zona nistreană a Republicii Moldova*,

https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/1992-07-21-ru-moscow-agr_on_principles_of_peaceful_settlem.pdf (accesat la 15.06.2020).

blicii Moldova, Federației Ruse și ai regiunii transnistrene a Republicii Moldova. Documentul prevedea și constituirea unor forțe de menținere a păcii, responsabile de asigurarea respectării acordurilor cu privire la securitate și încetarea focului, formate din cinci batalioane rusești, trei batalioane moldovenești și două batalioane transnistrene, subordonate unui comandament militar întrunit, la rândul său subordonat CUC. Potrivit art. 3 al acordului, or. Tighina a fost declarat regiune supusă regimului sporit de securitate, urmând a fi administrată de „autoritățile de autoadministrare locală, eventual de comun acord cu comisia de control”. CUC i-a fost atribuită sarcina de a menține, împreună cu poliția, ordinea publică în Tighina. Art. 4 al convenției stipula ca Armata a XIV-a a Federației Ruse, staționată pe teritoriul Republicii Moldova, să respecte riguros neutralitatea acesteia. Art. 5 interzicea aplicarea oricărei sancțiuni sau blocade și fixa ca obiectiv înlăturarea tuturor obstacolelor în calea liberei circulații a mărfurilor, serviciilor și persoanelor. Măsurile prevăzute în acest acord au fost definite ca „o parte foarte importantă a reglementării conflictului prin mijloace politice” (art. 7).

Au existat mai multe speculații și suspiciuni că hotărârile adoptate ar fi fost impuse de partea rusă. În realitate, punctele asupra cărora s-a convenit exprimă rezultatul unor tratative și înțelegeri reciproce, purtate din momentul deciziei politice de stopare a conflictului armat. Fiecare punct este asumat conștient prin semnătura reprezentantului Republicii Moldova, care confirmă acordul și responsabilitatea angajată. În plus, reprezentanții părții moldovenești au respins cu argumente mai multe propuneri ale părții ruse. De exemplu, nu s-a acceptat inițiativa delegației ruse de a folosi în calitate de pacificatori Regimentul 300 Parașutiști, dislocat la Chișinău. Nu a fost acceptată nici recomandarea acesteia privind crearea a două zone de securitate (prima – pe linia Tiraspol-Bender până la 5 km sud-vest de Chișinău, cu regim deosebit de securitate; a doua – în raionul Dubăsari). Forma actuală a zonei de securitate – zonă continuă pe ambele maluri ale râului Nistru – este bazată pe propunerea părții moldovenești².

Or, forțele de menținere a păcii (FMP) din zona de securitate sunt un instrument al deciziei politice. Militarii ce fac parte din componența lor se află la datorie și activează în baza mandatului dat de CUC. Respectiv, operațiunea de menținere a păcii pe Nistru (OMP) este parte a unui proces politic de soluționare a diferendului transnistrean și nu trebuie privită separat. Planificarea, organizarea și asigurarea multilaterală a introducerii contingentului militar moldovenesc în componența FMP a fost un prim examen susținut de Marele Stat-Major al Armatei Naționale, ministerul și marele stat-major fiind structuri abia în curs de

---

² П. Крянгэ, *Я хочу рассказать...*, Elan Poligraf SRL, Chișinău, 2005, pp. 110-123.

formare, încă neînchegate. Faptul că aspectul militar al aplicării convenției a fost implementat la un nivel înalt se datorează profesionalismului și responsabilității asumate a fiecărui ofițer implicat. Această activitate a fortificat cunoștințele și experiența în domeniul operațiunilor de menținere a păcii, în care militarii moldoveni nu fuseseră implicați până atunci.

În evoluția operațiunii de menținere a păcii pe Nistru pot fi evidențiate câteva etape, determinate de procesul politic al negocierilor: etapa I – de succes (iulie 1992 - martie 1998); etapa II – de reforme (martie 1998 - august 2004); etapa III – de criză și conservare (august 2004 - prezent); etapa IV – de transformare (urmează).

În cadrul primei etape au fost realizate obiectivele militar-politice ale misiunii, a fost restabilită pacea, fiind excluse premisele izbucnirii unui nou conflict. Prin efortul FMP s-au obținut: încetarea focului de arme între părțile implicate în conflict; retragerea formațiunilor militare luptătoare ale părților; formarea condițiilor pentru crearea zonei de securitate; instalarea punctelor de control și trecere pe perimetrul zonei și pe locurile de traversare a râului Nistru.

Totuși, contingentele militare „trilaterale” moldo-ruso-transnistrene introduse în zona de conflict în conformitate cu acordul de „încetare a focului” trebuie considerate doar convențional drept „forțe de menținere a păcii”, mai ales ținând cont de faptul că formatul pacificator fusese constituit din reprezentanții unor părți antrenate anterior în acțiuni de luptă, ceea ce contravine principiilor unor astfel de operațiuni desfășurate sub mandatul Organizației Națiunilor Unite. Introducerea mecanismului de adoptare prin consens a deciziilor, atât la nivel militar (pentru comandamentul militar), cât și la nivel politic (în cadrul CUC), a condus ulterior la situații de blocaj și conservare a situației. Prin urmare, doar principala sarcină a acordului – încetarea confruntărilor armate – a fost realizată, celelalte două – privind crearea zonei de securitate (ceea ce înseamnă inclusiv asigurarea lipsei totale a armamentului și militarilor „părților beligerante” în zonă) și neutilizarea oricăror sancțiuni, blocaje, îndepărtarea imediată a tuturor obstacolelor în calea circulației mărfurilor, serviciilor și persoanelor – nu au fost îndeplinite³.

Încetarea confruntărilor armate dintre părți și diminuarea riscului de reîncepere a acestora a stat la baza mai multor decizii adoptate ulterior de părți, atât separat, cât și în comun. Federația Rusă a hotărât, de exemplu, ca sarcina de a trimite contingentele militare ce urmau să facă parte din FMP să revină Grupului operațional al Federației Ruse din regiunea transnistreană a Republicii Moldova. Până în luna iunie 1996, în componența FMP au activat forțele aeroperțurate din regiunile Tula și Pskov. În total, au fost schimbate șapte contingente, înlocuite

---

³ V. Cerba, *Adevărul despre agresiunea rusă în Transnistria*, Tipografia Centrală, Chișinău, 2019, p. 67.

la fiecare jumătate de an. Militarii Federației Ruse, implicați în operațiune, și-au îndeplinit misiunea în mod conștiincios, au fost imparțiali și au fost priviți cu respectul cuvenit atât de populația civilă, cât și de militarii moldoveni. În cazul părții moldovenești, s-a remarcat o rotație similară: dacă la începutul misiunii completarea FMP era încredințată militarilor rezerviști, ulterior această sarcină a revenit și militarilor în termen, care i-au înlocuit treptat pe militarii rezerviști.

O realizare deosebită a FMP a fost neutralizarea minelor și obiectelor explozive rămase în teritoriu din perioada conflictului armat. Către sfârșitul anului 1993, au fost curățate de mine și obiecte explozive teritoriile minate în perioada conflictului: au fost neutralizate peste 11.000 de mine, bombe și alte obiecte explozive, ultimele 80 ha (din preajma satului Pohrebea) fiind curățate în anul 2000 de un detașament moldovenesc de geniști; ca rezultat, au fost neutralizate și distruse ultimele 345 obiecte explozive. O altă realizare a acestei etape a vizat reducerea semnificativă, prin decizia CUC, în perioada 1994-1996, a numărului posturilor de control și trecere în perimetrul zonei de securitate, fapt ce a simplificat circulația cetățenilor, contribuind în același timp la reducerea numărului de sarcini cu care se confruntau militarii.

Prima etapă a OMP a fost marcată și de necesitatea de a stabili mecanismul de conlucrare și cooperare între militarii contingentelor celor trei părți, având la bază o perspectivă unică asupra sarcinii pe care o îndeplineau. Din momentul începerii misiunii, cu toate că la posturi se aflau militari ce reprezentau părți aflate anterior în conflict, nu s-au atestat cazuri de ură, răzbunare sau agresiuni fizice ori morale, fapt ce confirmă că originea conflictului fusese una politică.

Această serie de realizări a motivat părțile să treacă la o nouă etapă, marcată prin semnarea, la 20 martie 1998, la Odessa, în prezența șefului Misiunii OSCE, a *Acordului privind măsurile de creștere a încrederii și dezvoltare a contactelor dintre cele două părți*. Acordul prevedea o reducere drastică a numărului de soldați din trupele de menținere a păcii ale părților implicate; demilitarizarea zonei de securitate dintre cele două părți și introducerea de trupe ucrainene pentru menținerea păcii; reducerea controlului vamal dintre cele două părți; refacerea podurilor peste Nistru; retragerea echipamentului militar rusesc prin Ucraina; combaterea traficului ilegal de arme și droguri; informarea obiectivă a opiniei publice din ambele părți, susținerea unor programe de investiții care să relanseze obiectivele industriale și energetice și să asigure protecția mediului; respectarea drepturilor omului în conformitate cu regulile dreptului internațional. Odată cu semnarea acordului a început o nouă etapă în desfășurarea OMP – etapa reformelor componentelor FMP⁴.

⁴ *Acordul privind măsurile de creștere a încrederii și dezvoltarea contactelor dintre cele două părți*, https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/1998-03-20-ru-odessa-agreement_on_cbm_and_development_of_c.pdf (accesat la 20.06.2020).

Republica Moldova a demonstrat consecvență și voință politică și în cea de-a doua etapă de soluționare a conflictului. Pentru a demilitariza zona de securitate, de pe teritoriul ei a fost retrasă ultima unitate militară a Armatei Naționale (Școala de pregătire a specialiștilor inferiori din Rezina), toată tehnica blindată (peste 50 de mașini de luptă) și toate aruncătoarele de mine; au fost reduse și retrase și cele două companii (din Copanca și Vadul lui Vodă), precum și posturile de control din zona de sud (Copanca și Răscăieți) organizate și asigurate de Republica Moldova; prin implementarea mai multor măsuri organizaționale, a fost eficientizată structura unităților militare moldovenești; batalionul din Varnița a fost redus până la o companie, iar sarcina de completare cu efectiv pregătit a revenit unității de pacificatori a Armatei Naționale – Batalionul 22 de Menținere a Păcii. Toate aceste măsuri au permis ca efectivul de militari moldoveni în componența FMP să fie redus, conform statelor de încadrare, până la 500 de persoane.

La etapa actuală, cele trei contingente ale FMP includ 1.200-1.300 de militari (exceptând batalionul contingentului transnistrean din afara zonei de securitate, clasificat de CUC ca batalion de rezervă). Contingentele FMP au în dotare tehnică de transport, armament de infanterie, cu excepția contingentului Federației Ruse care, la moment, dispune și de 16 unități de tehnică blindată (TAB) din care 13 sunt instalate la posturile FMP (delegația Federației Ruse din cadrul CUC se angajase să le retragă din zona de securitate până la sfârșitul anului 2003). Unitățile militare ale contingentelor Federației Ruse sunt dislocate la Bender (cu o subunitate în or. Dubăsari); unitățile militare ale organelor constituționale ale Republicii Moldova – la Cocieri, Coșnița și Varnița; cele ale administrației de la Tiraspol – la Dubăsari și Grigoriopol. Grupurile de observatori militari sunt dispuse la Dubăsari, Criuleni, Doroțcaia, Vadul lui Vodă și Bender, iar Comandamentul Militar Întrunit este dislocat în or. Bender. În sectorul de nord al zonei de securitate, la moment, nu sunt dislocate subdiviziuni ale FMP⁵. Toate aceste acțiuni confirmă voința politică și consecvența autorităților constituționale de la Chișinău.

După semnarea Acordului de la Odessa (la 20 martie 1998), din luna noiembrie a aceluiași an în zona de securitate și-au început misiunea observatorii militari ucraineni (10 militari), care activează în grupuri cvadripartite de observatori. Aceste grupuri de observatori (subordonate CUC și operativ Comandamentului Militar Întrunit) constituie mecanismul fundamental de control asupra situației din zona de securitate și de reacție rapidă la diferite incidente. Detașarea în cadrul FMP a primilor ofițeri moldoveni care au participat la operațiuni internaționale de menținere a păcii sub egida ONU și a ofițerilor cu pregătire la cursurile de

⁵ *Contingentele Forțelor de Menținere a Păcii în Zona de Securitate,*

<https://www.army.md/?lng=2&action=show&cat=163> (accesat la 01.07.2020).

menținere a păcii în diverse centre internaționale a avut o influență pozitivă asupra activității acestei structuri. Însă pentru detașarea observatorilor militari în misiune este necesar consensul Comandamentului Militar Întrunit, fapt ce reprezintă un obstacol în asigurarea activității eficiente a observatorilor.

Spre sfârșitul primei etape și pe durata celei de-a doua, activitatea CUC și a Comandamentului Militar Întrunit s-a limitat doar la fixarea încălcărilor depistate în Zona de securitate și prezentate de observatorii militari, fără a se adopta măsuri decisive. Introducerea comandantului militar al contingentului transnistrean în componența CUC (cu acceptul părții moldovenești) a politizat procesul de luare a deciziilor de către Comandamentul Militar Întrunit. Mecanismul consensului, considerat primordial la adoptarea deciziilor, a fost continuu folosit de partea transnistreană în interesul său și nu a permis acțiuni adecvate pentru înlăturarea încălcărilor.

În rezultat, chiar și după stoparea conflictului, partea transnistreană a continuat să introducă în zona de securitate formațiuni militare cu tehnică militară și armament de luptă și formațiuni ale trupelor de grăniceri; a asigurat instalarea posturilor de grăniceri și amenajarea lor; a creat centre militare de instruire, refuzând sistematic grupului de observatori militari posibilitatea de a controla obiectele militare și civile din zonă și înlăturând conștient FMP de la procesele de gestionare a situației în conformitate cu sarcinile ce le revin. Spre exemplu, la 26 iulie 2004, miliția transnistreană a ocupat orfelinatul din Tighina și a blocat accesul celor circa 60 de copii care se întorceau dintr-o tabără de vacanță, copiii fiind nevoiți să rămână pe timp de noapte pe caldarâmul din fața internatului. Autoritățile din Transnistria au blocat în mod forțat activitatea instituțiilor de învățământ subordonate Republicii Moldova, zeci de profesori, părinți și elevi pichetând și alte școli din stânga Nistrului. Tot la acea etapă, partea transnistreană începuse blocarea, iar mai apoi acapararea infrastructurii căilor ferate, care activau într-un sistem unic cu dreapta Nistrului și a portului de pe Nistru (de la Varnița și Bender); a instalat posturi suplimentare de control; a blocat activitatea țăranilor care încercau să-și prelucreze terenurile agricole în Coșnița, Doroțcaia și Cocieri; a blocat rețelele de telefonie mobilă ș.a. Pentru FMP, aceste evenimente au semnalat începutul celei de-a treia etape – de criză și stagnare, caracterizată prin imposibilitatea de a influența militar asupra proceselor din zona de securitate.

Situația de criză și stagnare a fost aprofundată și de alți factori. De exemplu, militarii Federației Ruse nu au un statut juridic definit pe teritoriul Republicii Moldova, legea nr. 448/2003 cu privire la statutul forței militare străine în Republica Moldova stabilind că prevederile ei nu se extind asupra statutului juridic al formațiunilor militare ale Federației Ruse, care urmează a fi retrase de pe terito-

riul Republicii Moldova, precum și asupra contingentelor militare străine create pentru asigurarea regimului de securitate în conformitate cu *Convenția privind principiile reglementării pașnice a conflictului armat în regiunea transnistreană a Republicii Moldova*⁶. Tot acest complex de factori, corelat cu faptul că mecanismul de pacificare (inclusiv atitudinea față de locul și rolul observatorilor militari, militarilor la posturile de control, comenduirile militare), principiile de organizare și conducere a FMP de către Comandamentul Militar Întrunit nu sunt adaptate la situația reală post-conflict a făcut posibilă cea mai răsunătoare crimă săvârșită de un militar din forțele de pacificare. La 1 ianuarie 2012, un pacificator rus a împușcat mortal cu gloanțe interzise de ONU un tânăr din satul Pârâta, raionul Dubăsari, în timp ce victima traversa podul. Pe acest caz, Curtea Europeană pentru Drepturile Omului a adoptat în unanimitate o hotărâre de condamnare a Rusiei⁷. Pe parcursul anilor, în zona de securitate, în cadrul FMP au avut loc mai multe incidente legate de folosirea armelor, care au cauzat decese, atât ale militarilor, cât și ale personalului civil, însă ele erau fie rezultatul imprudenței personale, fie al încălcării măsurilor de securitate în mânăuirea armii. Incidentul din 1 ianuarie 2012 a fost și rămâne unicul caz în care arma a fost folosită intenționat asupra unei persoane luate drept țintă pentru atac. Acest caz a reconfirmat faptul că militarii continuă să se bazeze pe dogma unor instrucțiuni depășite de timp și situație, dar care nu pot fi schimbate, deoarece pentru înlocuirea lor cu altele noi este necesar consensul părților.

Faptul că posturile tripartite au fost instalate doar pe podurile râului Nistru, și nu pe linia de confruntare a traseului Grigoriopol-Dubăsari, a condus la izolarea localităților din stânga Nistrului aflate sub jurisdicția Republicii Moldova, inclusiv a satului Pârâta. Însă instalarea ilegală, în diferite perioade de după anul 2004, a unor posturi unilaterale în zona de securitate de către autoritățile din regiunea transnistreană a Republicii Moldova demonstrează că rolul de autoritate pentru gestionarea situației a rămas unul neclar sau nerespectat. În prezent, în zona de securitate activează 15 posturi FMP instalate în conformitate cu deciziile CUC, dar și 24 de posturi și puncte de trecere staționare grănicerești, ale vămii, migrațiunii și miliției regiunii transnistrene, instalate fără acordul CUC, care practic trasează o frontieră de stat a regiunii transnistrene. Acest fapt contravine acordului din 21 iulie 1992 și deciziilor ulterioare ale CUC.

⁶ *Legea nr. 448/2003 cu privire la statutul forței militare străine în Republica Moldova*, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=28813&lang=ro (accesat la 14.07.2020).

⁷ *CEDO a condamnat Rusia pentru uciderea lui Vadim Pisari de către pacificatorul său*, <https://www.dw.com/ro/cedo-a-condamnat-rusia-pentru-uciderea-lui-vadim-pisari-de-către-pacificatorul-său/a-18396810> (accesat la 20.07.2020).

Or, pct. 4 al *Acordului cu privire la măsurile de încredere și dezvoltare a contactelor între Republica Moldova și Transnistria* (semnat la 20 martie 1998) prevede expres elaborarea propunerilor de reducere treptată a posturilor grănicerești transnistrene și alte măsuri în scopul creării unui regim favorabil pentru libera circulație a persoanelor, mărfurilor și serviciilor. Pe parcursul anilor, partea moldovenească a depus, la diferite platforme de discuții, eforturi pentru implementarea prevederilor acestui acord, inclusiv eliminarea posturilor ilegale. Însă reprezentanții regiunii transnistrene, sub diferite pretexte, au evitat discuțiile la nivel politic privind asigurarea liberei circulații a persoanelor, mărfurilor și serviciilor. Problema posturilor ilegale s-a agravat odată cu introducerea stării de urgență pentru combaterea pandemiei COVID-19. În perioada stării de urgență (începând cu 12 martie 2020) Tiraspolul a instalat ilegal încă circa 37 de posturi mobile în jurul localităților aflate sub controlul autorităților constituționale. Toate încercările observatorilor militari de a se deplasa la fața locului, pentru a documenta regulamentul încălcările, au fost blocate de partea transnistreană. Totuși, în conformitate cu *Principiile de cooperare dintre Comisia Unificată de Control și Misiunea OSCE în Republica Moldova*, semnate în anul 2004, unele cazuri au fost documentate de Misiunea OSCE în Republica Moldova și prezentate CUC. Nu s-au adoptat însă niciun fel de decizii, partea transnistreană refuzând fără explicații examinarea și discutarea acestora în cadrul CUC.

Subiectul instalării posturilor ilegale și al împiedicării liberei circulații a cetățenilor a fost pe agenda discuției din 28 iulie 2020 dintre președintele Republicii Moldova și liderul de la Tiraspol. Ultimul asigură că ar fi rămas doar 11 posturi dintre cele instalate anterior, asumându-și astfel, indiscutabil, responsabilitatea pentru instalarea lor și un rol clar în gestionarea situației⁸. De fapt, declarația liderului transnistrean pune într-o lumină nefavorabilă mecanismul de monitorizare a zonei de securitate, demonstrează sfidarea de către Tiraspol a operațiunii de pacificare pe râul Nistru și generează, la etapa actuală, neîncrederea cetățenilor țării în formatul existent al acestei operațiuni.

Acest șir de evenimente probează că rolul FMP în gestionarea conflictului a devenit practic secundar. FMP sunt puse în situația de a primi ele lovitura în cazul fiecărui eșec al politicianilor. În cadrul celei de-a treia etape, nivelul tensiunilor ne-militare a crescut la maximum. Pe de o parte, FMP și-au demonstrat incapacitatea și incompetența de a reacționa la probleme de acest gen apărute în zona de securitate, pe de altă parte administrația de la Tiraspol și-a realizat obiectivele

⁸ *Întâlnirea Președintelui Republicii Moldova cu liderul de la Tiraspol*,

<http://vrmoldova.md/actualitate/desi-krasnoselski-spune-ca-au-ramas-11-posturi-ilegale-de-control-vicepremierul-opereaza-cu-alte-cifre/> (accesat la 03.08.2020).

politice de consolidare a frontierei administrative și eliminare a ultimelor structuri ce activau într-un sistem unic republican.

Astfel, etapa a treia a OMP demonstrează că FMP și-au încheiat misiunea, iar procesele ce au loc în zona de securitate sunt de natură ne-militară. Ele pot fi soluționate doar la nivelul administrației locale, organelor de drept, organelor centrale și liderilor politici. O asemenea abordare necesită a fi consolidată prin mecanisme noi, de ordin politic, care trebuie să apară pe agenda clasei politice. Schimbarea formatului – alternativa reală la lupta cu formatul existent al FMP – ține însă de consensul participanților la misiune. Din această perspectivă, partea moldovenească ar trebui să valorifice la maximum dimensiunea politico-diplomatică, arta apărării interesului național de reintegrare a țării.

În aceste împrejurări, activitatea FMP ar putea să treacă la etapa a patra – etapa de transformare, după care ar trebui să urmeze etapa încheierii misiunii și retragerii. Viitoarea misiune – pe care clasa politică o vede drept una civilă, cu mandat internațional – trebuie privită ca o continuare a celei prezente, valorificându-i întregul potențial încă nerealizat. Din această perspectivă, sarcinile militare ale misiunii urmează să fie încheiate, iar misiunea însăși – transformată în una civilă, pe bază de continuitate. Propunerea ca misiunea actuală să fie pur și simplu înlocuită prin una nouă este lipsită de perspective. Transformarea sau schimbarea formatului FMP poate fi asigurată doar prin avansarea dialogului părților pentru identificarea unei soluții politice de reintegrare a țării, precum și prin consolidarea încrederii între cele două maluri ale râului Nistru, în niciun caz ca proces izolat.

Fără a intra prea mult în detalii, unele documente neoficiale ale guvernului Republicii Moldova stipulează pur și simplu necesitatea de a transforma actuala operațiune de menținere a păcii într-o misiune multinațională civilă cu mandat internațional, incluzând statele-membre ale UE, Federația Rusă și alte state interesate. Formatul precis și modalitățile de implementare a acestei misiuni civile nu sunt prezentate, așa că ea reprezintă doar o versiune redusă a celei anterioare. Pentru a asigura funcționarea eficientă a unei eventuale misiuni multinaționale civile se impun următoarele trei condiții:

a) desfășurarea misiunii sub o autoritate neutră, care să nu permită Federației Ruse să-și exercite mecanismele de influență exclusivă;

b) impunerea unor mecanisme de constrângere, pentru a contracara încălcările drepturilor omului, hărțuirea agenților economici și a transportatorilor etc. Acest mecanism ar trebui să fie bine definit și real. În cazul în care mecanismul ar fi unul vag, situațiile neclare pot degenera în conflicte permanente între observatori și structurile regimului de la Tiraspol (miliție, pază, ofițerii vamali, ofițerii serviciilor de migrație etc.);

c) asigurarea misiunii cu mijloace de logistică. În condiții de criză, instituirea și asigurarea funcționării eficiente a unei asemenea misiuni creează dificultăți enorme.

Un sistem de propuneri care ar putea să pară mai acceptabil părții transnistrene, fiind mai bine aliniat intereselor acesteia, ar presupune păstrarea aceluiași format tripartit al operațiunii de menținere a păcii, dar făcându-l mult mai funcțional prin mecanisme precum:

a) îmbunătățirea schimbului de date cu privire la structura, mărimea și localizarea unităților militare și armamentului; asigurarea accesului nestingherit al observatorilor militari în unitățile militare aflate în zona de securitate și care nu sunt controlate de către CUC;

b) transformarea formatului unilateral (Federația Rusă) al postului de menținere a păcii nr. 10 (podul Bender-Parcani) în format tripartit, în conformitate cu alin. 3, „b” al deciziei CUC din 30 iulie 1992 (procesul-verbal nr. 4);

c) asigurarea, pentru misiunea OSCE, a permisiunii și posibilității de a inspecta și monitoriza orice obiect din zona de securitate;

d) pentru a facilita examinarea cazului instituțiilor penitenciare aflate în Bender sub autoritatea Ministerului Justiției al Republicii Moldova, să se elimine Departamentul militar al Centrului regional de pregătire din Cetatea Tighina (brigadă de infanterie) – dat fiind că, în condițiile actuale, CUC nu poate exercita niciun fel de control asupra numărului de militari, deplasării lor (sosire-plecare) în Tighina, nivelului lor de dotare⁹.

Convenția cu privire la principiile reglementării pașnice a conflictului armat din zona nistreană a Republicii Moldova oferă și unele posibilități încă neexploatare. Utilizându-le, CUC ar putea pregăti transformările necesare pentru a trece la o nouă etapă prin implementarea următoarelor obiective: desfășurarea unei analize ample a activităților forțelor mixte de menținere a păcii (CUC, contingentul, comandamentul militar, posturile de control situate în zona de securitate) de către experți din organizații internaționale precum ONU și OSCE; perfecționarea regulamentelor de activitate a forțelor și observatorilor militari și adaptarea acestora la situația actuală din zona de securitate; lichidarea și retragerea tuturor posturilor staționare și trecerea la patrulare mobilă; micșorarea efectivului contingentelor celor trei părți până la 100-150 de militari angajați pe bază de contract de fiecare parte; concentrarea tuturor contingentelor în unul-două locuri de dislocare; retragerea tuturor blindatelor de la posturile mixte; crearea

---

⁹ *Reforma misiunii de pacificare în Transnistria: o premisă pentru soluționarea conflictului*, <http://www.viitorul.org/files/10.pdf> (accesat la 10.08.2020).

propriului centru de pregătire pentru OMP și organizarea pregătirii comune a observatorilor și militarilor pentru schimbul contingentelor din zona de securitate; participarea în comun a reprezentanților părților la ofertele organismelor internaționale (exerciții, cursuri, seminare etc.); modificarea și simplificarea zonei de securitate. La prima etapă, din componența zonei de securitate pot fi excluse zona de nord (Camenca-Râbnița) și zona de sud (Slobozia), iar la etapa a doua se poate asigura simplificarea zonei de centru (Bender). Acest sistem de măsuri ar consolida încrederea și ar susține încercările de a asigura libera circulație a cetățenilor, mărfurilor și transportului.

Realizarea acestor obiective se încadrează în potențialul actualului format, dar cu abordări noi, adecvate timpului de azi, ele fiind o prerogativă a politicienilor, aflați în contact continuu cu participanții la misiune: Republica Moldova, regiunea transnistreană a Republicii Moldova, Rusia, Ucraina, OSCE, și în cadrul formatului 5+2.

Deocamdată, politicienii nu au folosit la maximum potențialul păcii adus de militarii FMP. Operațiunea de menținere a păcii desfășurată în regiunea transnistreană a Republicii Moldova în baza *Convenției cu privire la principiile reglementării pașnice a conflictului armat din zona nistreană a Republicii Moldova* trebuie privită din perspectiva dimensiunii ei politice. Militarii din componența FMP îndeplinesc deciziile politicienilor, iar activitatea umăr la umăr a militarilor din Republica Moldova și din regiunea transnistreană ar putea servi drept exemplu pentru deciziile politice de reintegrare a țării.

SUMMARY

The political significance of the Agreement on the Principles of Peaceful Settlement of the Armed Conflict in the Nistru River Area of the Republic of Moldova is undeniable: it puts an end to armed confrontations and bloodsheds, ensuring the peace and the right to life of the ordinary people on both banks of the Nistru River. But its main reservation is that the Republic of Moldova continues to be a territorial divided state. At the same time, the Peacekeeping Operation carried out in the Eastern part of the Republic of Moldova based on this Agreement must be viewed through the political dimension, this being an instrument of it.

Артем ФИЛИПЕНКО*

ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПОЛИТИКИ ДЕОККУПАЦИИ В УСЛОВИЯХ РОССИЙСКОЙ АГРЕССИИ ПРОТИВ УКРАИНЫ

Вследствие российской агрессии против Украины под оккупацией оказались Крым и отдельные районы Донецкой и Луганской области (ОРДЛО). Общая площадь оккупированных территорий составляет 43.700 кв км из которых 17.000 кв км – территория ОРДЛО. В результате боевых действий погибло более 13.000 человек и 1.300.000 стали вынужденными переселенцами¹.

В отличие от большинства конфликтов на территории бывшего СССР (в частности, приднестровского конфликта на территории Республики Молдова, грузино-абхазского и грузино-югоосетинского конфликтов), российско-украинская война не перешла в «замороженную» стадию и боевые действия продолжаются с разной степенью интенсивности, приводя к новым жертвам. В условиях продолжающейся вооруженной агрессии одним из важнейших вопросов является формирование законодательной базы для проведения политики деокупации, под которой подразумевается

---

* **Filipenko Artiom**, magistru, șeful Secției de cercetare a regiunii sudice, Institutul Național de Studii Strategice, Odessa, Ucraina / **Филипенко Артем**, магистр государственного управления, заведующий сектором исследований Южного региона в г. Одессе Национального института стратегических исследований.

¹ У ООН повідомили про кількість жертв бойових дій на Донбасі,
<https://www.radiosvoboda.org/a/news-oon-zhertvy-viyny-na-donbasi/30818348.html>

комплекс военных, дипломатических, экономических и информационных мер, направленных на восстановление суверенитета Украины над оккупированными территориями. При этом следует различать процесс деоккупации от процесса реинтеграции, который является уже следующей фазой и представляет собой комплекс мер, направленных на возвращение деоккупированных территорий Крыма и ОРДЛО в правовое, экономическое и информационное поле Украины.

Нормативно-правовые акты, регулирующие вопросы деоккупации, призваны решать следующие задачи:

- определение правового статуса территорий, которые оказались вне контроля легитимных органов власти Украины;
- защита основных прав и свобод граждан Украины, оказавшихся на неподконтрольной территории, а также внутренне перемещенных лиц (ВПЛ);
- правовое регулирование военных, экономических и дипломатических мероприятий, направленных на деоккупацию территорий;
- регулирование деятельности хозяйственных субъектов, оказавшихся на временно оккупированной территории или в зоне боевых действий (зоне антитеррористической операции).

Прежде чем рассматривать эволюцию нормативно-правовой базы Украины, относительно политики деоккупации, следует сделать несколько замечаний относительно методологических подходов, которые обуславливают рассмотрение конкретных законодательных актов.

Во-первых, одним из важных факторов, влияющих на развитие нормативно-правовой базы, регулирующей вопросы деоккупации, является «гибридный» характер российской агрессии. Само понятие «гибридная война» стала применяться относительно недавно и существует несколько ее определений. В частности, украинский политолог Евгений Магда определяет ее следующим образом: «Гибридную войну можно в общих чертах определить как совокупность заранее подготовленных и оперативно реализованных действий военного, дипломатического, экономического, информационного характера, направленных на достижение стратегических целей. Ее ключевая цель подчинение интересов одного государства другому в условиях формального сохранения политического устройства страны-жертвы»². К этому определению можно добавить, что гибридная война – это война эпохи глобализации, которая проходит в условиях сохранения дипломатических и торговых отношений двух государств.

---

² Е. Магда, *Гибридная агрессия России: уроки для Европы*, КАЛАМАР, Киев, 2017, с. 31.

Во-вторых, районы, города и поселки Донецкой и Луганской областей, захваченные российскими оккупационными войсками, долгое время не имели статуса временно оккупированных территорий. Само определение «отдельные районы Донецкой и Луганской областей» (ОРДЛО) появилось лишь в сентябре 2014. До этого момента эта часть территории имела особый правовой статус только как зона Антитеррористической операции. Собственно оккупированной территорией длительное время считалась только территория Автономной Республики Крым. И только в марте 2015 отдельные районы Донецкой и Луганской областей получили статус временно оккупированных территорий.

В-третьих, длительное время отсутствовало четкое определение как вооруженных формирований, противостоявших украинским военным, так и квази-образований, которые захватили власть в отдельных районах Донецкой и Луганской областей. Так, в средствах массовой информации, публичных выступлениях так называемые «Донецкая Народная Республика» и «Луганская Народная Республика» назывались «террористическими группировками», а вооруженные формирования – «террористами» или «российско-террористическими войсками». Впрочем, подобные определения не были зафиксированы в национальном законодательстве. «ДНР» и «ЛНР» не были признаны террористическими организациями и международным сообществом, но, согласно разъяснениям Верховного Суда Украины, это не препятствует вынесению приговоров именно за террористическую деятельность участников этих формирований³.

Основные этапы эволюции законодательной базы Украины, регулирующей деоккупационную политику

Хронологически можно выделить три этапа развития законодательной базы по деоккупационной политике, который соответствует этапам в развитии конфликта.

Первый этап - с начала российского вторжения в Автономную Республику Крым и до подписания Минского протокола.

Вторжение российских войск в Крым и захват административных зданий начались 20 февраля 2014 года. Несмотря на протесты со стороны Украины и международного сообщества 16 марта оккупационными властями был про-

---

³ *Постанова Верховного Суду України щодо визнання діяльності терористичною від 16 серпня 2018 р.,*
<https://court.gov.ua/press/news/538548/>

веден псевдореферендум о «независимости» АР Крым, а 18 марта Президент России Владимир Путин и представители оккупационной администрации подписали так называемый «Договор о принятии Крыма в состав России». 17 марта и. о. Президента Украины объявил частичную мобилизацию.

12 апреля произошло вторжение российского диверсионного отряда под командованием Игоря Стрелкова (Гиркина) в Украине, в течение 12-14 апреля террористы захватили административные здания в городах Донецкой области – Славянске, Краматорске, Артемовске, Мариуполе, Горловке и других.

В ответ на вторжение отряда Стрелкова (Гиркина) был издан Указ Президента Украины № 405/2014 от 14 апреля 2014 «О решении Совета национальной безопасности и обороны Украины» от 13 апреля 2014 года «О неотложных мерах по преодолению террористической угрозы и сохранение территориальной целостности Украины», который и стал первым нормативно-правовым актом, который предусматривал комплекс мер по противодействию российской вооруженной агрессии, а затем и деокупации захваченных российскими наемниками территорий на Востоке Украины⁴.

15 апреля Верховная Рада Украины приняла Закон «Об обеспечении прав и свобод граждан и правовой режим на временно оккупированной территории Украины», который определял:

- границы оккупированных территорий;
- ответственность России, как государства, «осуществляющего оккупацию»;
- обязательства Украины по отношению к временно оккупированной территории и граждан Украины, которые там проживают;
- перечень основных прав лиц, проживающих на временно оккупированных территориях;
- особый порядок пересечения административных пределов оккупированной территории;
- порядок осуществления судопроизводства и ряд других вопросов.

Позже, в августе 2014 года был принят Закон «О создании свободной экономической зоны „Крым” и об особенностях осуществления экономической деятельности на временно оккупированной территории Украины»⁵.

⁴ Указ Президента України № 405/2014 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України» від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» від 14 квітня 2014 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405/2014#Text>

⁵ Закон України «Про створення вільної економічної зони “Крим” та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1636-VII#Text>

В отличие от Автономной Республики Крым, определение правового статуса районов, городов и сел Донецкой и Луганской областей, оказавшихся под российской оккупацией, развивались в контексте Антитеррористической операции, которая началась 14 апреля 2014 года. Сам правовой статус антитеррористической операции (АТО) регулируется законом «О борьбе с терроризмом», статья 14 которого предусматривает установление специального режима на территории проведения АТО - особого порядка, который может вводиться в районе проведения АТО на время ее проведения и предусматривает предоставление субъектам борьбы с терроризмом специальных полномочий⁶.

Следует отметить, что Закон Украины «О временных мерах на период проведения антитеррористической операции», который регулирует правовые отношения в зоне Антитеррористической операции и обеспечивает права и свободы граждан Украины был принят только 2 сентября 2014, через пять с половиной месяцев после начала АТО. Упомянутый в законе перечень населенных пунктов был определен распоряжением Кабинета Министров Украины от 30 октября 2014 года. Он содержал более 750 названий сел, поселков и городов в Донецкой, Луганской и Харьковской областях. Однако уже 5 ноября, действие распоряжения было остановлено. Сам закон охватывал лишь вопрос деятельности субъектов хозяйствования и граждан Украины в зоне АТО, в частности, введение моратория на выполнение договорных обязательств, проведения проверок, действия лицензий, вопросы арендной платы и уплаты коммунальных услуг.

Таким образом, по состоянию на сентябрь 2014, Украина не имела ни четкого определения статуса населенных пунктов, находившихся в зоне АТО, ни их перечень, а правовое регулирование затронуло лишь отдельные вопросы, касающиеся деятельности субъектов хозяйствования. Подобная невнимательность к правовым вопросам была связана с надеждой на скорое решение вопроса восстановления суверенитета над захваченными русскими наемниками территориями с помощью антитеррористических мероприятий.

Наряду с военными и правовыми мерами деокупации применялись и дипломатические. Первая встреча, посвященная урегулированию вооруженного конфликта между Российской Федерацией и Украиной состоялась 17 апреля 2014 года, вскоре после вторжения российского отряда Стрелкова-Гиркина в Донецкую область. происходила при участии высших диплома-

---

⁶ Закон України «Про боротьбу з тероризмом», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text>

тических представителей Украины, США, ЕС и России. По ее результатам было принято заявление, в котором стороны обязывались воздержаться от любых форм насилия, запугивания или провокационных действий. Все незаконные вооруженные формирования должны быть разоружены; все незаконно захваченные здания должны быть возвращены, обещанная амнистия участникам протеста, которые добровольно сложат оружие и освободят дома и которые не совершили тяжких преступлений, заявлено о начале конституционного процесса в Украине. Большинство договоренностей не было выполнено российской стороной. Впрочем, женевский формат так и не превратился в постоянный, а предложения украинской стороны о возвращении к нему отвергались Россией.

Постепенно по мере поиска механизмов для урегулирования российско-украинского конфликта сформировались два международных переговорные площадки – Трехсторонняя контактная группа по мирному урегулированию ситуации на востоке Украины из представителей Украины России и ОБСЕ (Минская группа) и Нормандский формат (Нормандская четверка) – группа руководителей четырех стран (Украина, Германия, Франции, Россия), задачей которой является обсуждение вопросов, связанных с российской агрессией против Украины. Однако, следует отметить неопределенность правового статуса ТКГ и решений, принимаемых в ее рамках.

Второй этап – сентябрь 2014 - январь 2018 года. Он связан с реализацией Минского протокола, подписанного 5 сентября 2014 года после того, как украинские войска потерпели поражение под Иловайском в результате прямого вторжения российских войск⁷.

Минский протокол, согласованный в рамках Трехсторонней контактной группы предусматривал следующие меры:

1. Обеспечить незамедлительное двухстороннее прекращение применения оружия.
2. Обеспечить мониторинг и верификацию со стороны ОБСЕ режима неприменения оружия.
3. Провести децентрализацию власти, в том числе путём принятия Закона Украины «О временном порядке местного самоуправления в отдельных районах Донецкой и Луганской областей» (Закон об особом статусе).
4. Обеспечить постоянно действующий мониторинг на украинско-

⁷ Прокуратура: Единственная причина трагедии Иловайска – вторжение РФ. Дело передано в Гаагу,
<https://news.liga.net/politics/news/ilovaysk-ofis-genprokurora-pokazal-rezultaty-rassledovaniya-prichina-i-tsifry>

российской государственной границе и верификацию со стороны ОБСЕ с созданием зоны безопасности в приграничных районах Украины и РФ.

5. Безотлагательно освободить всех заложников и незаконно удерживаемых лиц.

6. Принять закон о недопущении преследования и наказания лиц в связи с событиями, которые имели место в отдельных районах Донецкой и Луганской областей Украины.

7. Продолжить инклюзивный общенациональный диалог.

8. Принять меры по улучшению гуманитарной ситуации в Донбассе.

9. Обеспечить проведение досрочных местных выборов в соответствии с Законом Украины «О временном порядке местного самоуправления в отдельных районах Донецкой и Луганской областей» (Закон об особом статусе).

10. Вывести незаконные вооружённые формирования, военную технику, а также боевиков и наёмников с территории Украины.

11. Принять программу экономического возрождения Донбасса и восстановления жизнедеятельности региона.

13. Предоставить гарантии личной безопасности для участников консультаций⁸

Второе Минское соглашение – Комплекс мер по выполнению Минских соглашений, было согласовано 11-12 февраля 2015 года на саммите в Минске руководителями Германии, Франции, Украины и России в формате «нормандской четвёрки» и подписан Контактной группой по мирному урегулированию ситуации на востоке Украины. Как и первый протокол, он был подписан в неблагоприятных для Украины военных условиях наступления российских наемников на Дебальцевский выступ.

Ни первый, ни второй Минские документы не стали частью правового поля ни Украины (они не ратифицировались Верховной Радой Украины), ни РФ (Федеральным Собранием РФ они также не ратифицировались). Тем не менее, на выполнение первого Протокола 16 сентября 2014 был принят Закон Украины «Об особом порядке местного самоуправления в отдельных районах Донецкой и Луганской областей». Он предусматривал введение особого порядка местного самоуправления сроком на 3 года для отдельных районов Донецкой и Луганской областей.

---

⁸ *Протокол по итогам консультаций Трёхсторонней контактной группы относительно совместных шагов, направленных на имплементацию Мирного плана Президента Украины П. Порошенко и инициатив Президента России В. Путина,* <https://www.osce.org/files/f/documents/a/a/123258.pdf>

Среди прочего, данный Закон предусматривает:

- недопущение уголовного преследования, привлечения к уголовной, административной ответственности и наказания лиц-участников событий на территории Донецкой, Луганской областей;

- право языкового самоопределения каждого жителя в отдельных районах Донецкой и Луганской областей по языку, который считает родным, выбора языка общения, свободного пользования русским и любой другой язык в общественной и частной жизни, изучение и поддержки русского и любой другой язык, их свободное развитие и равноправие;

- возможность заключения соглашений Кабинетом Министров Украины, министерствами, другими центральными органами исполнительной власти с соответствующими органами местного самоуправления по экономическому, социального и культурного развития отдельных районов;

- поддержка социально-экономического развития отдельных районов Донецкой и Луганской областей, предусматривающий введение законом отличного от общего экономического режима осуществления хозяйственной и инвестиционной деятельности и утверждения государственной целевой программы. В законе о Государственном бюджете Украины ежегодно предусматриваются расходы, направляемых на государственную поддержку социально-экономического развития отдельных районов Донецкой и Луганской областей;

- возможность трансграничного сотрудничества, направленного на решение общих проблем развития территориальных сообществ, органами местного самоуправления отдельных районов с административно-территориальными единицами Российской Федерации на основе соглашений о приграничном сотрудничестве;

- разрешается создание отрядов народной милиции, на которые возлагается реализация задачи по охране общественного порядка в населенных пунктах. Координация их деятельности осуществляется соответствующим сельским, поселковым, городским головой.

Фактически, Украина этим законом выполнила большинство своих обязательств, предусмотренных Минским протоколом. Однако, он так и не был реализован из-за продолжения боевых действий со стороны пророссийских боевиков. Кроме того, 2 ноября 2014 представители оккупационных администраций провели на отдельных территориях Донецкой и Луганской областей незаконные выборы глав и депутатов народных советов так называемых «ДНР» и «ЛНР», что означало нарушение Минских договоренностей.

В марте 2015 года в ст. 10 закона «Об особом порядке местного самоуправления в отдельных районах Донецкой и Луганской областей» были внесены изменения. Они предусматривали, что нормы закона начинали действовать со дня обретения полномочий органами местного самоуправления в отдельных районах Донецкой и Луганской областей, избранных на внеочередных выборах, которые были проведены в соответствии с Конституцией Украины, настоящим и других законов Украины⁹.

17 марта 2015 Верховная Рада Украины приняла Постановление № 254-VIII, согласно которому отдельные районы, города, поселки и села Донецкой и Луганской областей, в которых должен был вводиться особый порядок местного самоуправления, признавались временно оккупированными территориями до момента вывода всех незаконных вооруженных формирований, российских оккупационных войск, их военной техники, а также боевиков и наемников с территории Украины и восстановление полного контроля Украины по государственной границей Украины¹⁰.

На политику деокупации и развитие нормативно-правовой базы также существенно повлияла транспортная и энергетическая «блокада» Крыма в сентябре-октябре 2015 года, инициированная общественными активистами. Реагируя на блокаду, 16 декабря 2015 Правительство приняло Постановление, которым прекращались поставки товаров и услуг на полуостров.

Кроме того, по общественной инициативе на протяжении декабря 2016 – марта 2017 была организована транспортная блокада ОРДЛО. 1 марта 2017 года оккупационные администрации ОРДЛО ввели так называемое внешнее управление на всех украинских предприятиях, работавших на временно оккупированных территориях. В ответ Совет национальной безопасности и обороны Украины 15 марта принял решение «О неотложных дополнительных мерах по противодействию гибридным угрозам национальной безопасности Украины», согласно которому «временно, до реализации пунктов 1 и 2 Минского «Комплекса мер» (Минск-2) от 12 февраля 2015 года, а также до возвращения захваченных предприятий к функционированию согласно законодательству Украины, прекратить перемещение грузов через линию соприкосновения в пределах Донецкой и Луганской областей».

---

⁹ Закон України Про внесення зміни до статті 10 Закону України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/256-19#Text>

¹⁰ Постанова Верховної Ради України № 254-VIII «Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими територіями» від 17 березня 2015 року, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254-19>

Важным моментом также стало внедрение практики возмещения убытков, вызванных временной оккупацией Российской Федерацией украинских территорий и подача соответствующих исков в международные инстанции. 20 июля 2015 Совет национальной безопасности и обороны Украины принял решение «О состоянии реализации мер по защите имущественных прав и интересов государства Украина в связи с временной оккупацией части территории Украины», которое было введено в действие Указом Президента Украины от 26 августа 2015 г.

Началом третьего этапа, продолжающегося по настоящее время стало принятие 18 января 2018 Закона Украины «Об особенностях государственной политики по обеспечению государственного суверенитета Украины над временно оккупированными территориями в Донецкой и Луганской областях».

Этот закон покончил с неопределенностью правового статуса ОРДЛО и позволил внедрить новый формат защиты Украины от гибридной агрессии со стороны Российской Федерации, устранить пробелы в законодательстве, регулирующие применение Вооруженных Сил Украины. Поскольку продолжительность и масштабность боевых действий на Востоке уже давно вышли за пределы формата антитеррористической операции, вместо АТО была начата Операция объединенных сил, управление которым осуществляет Объединенный штаб ВСУ вместо Службы безопасности Украины.

30 апреля 2018 Президент Украины П. Порошенко объявил об официальном завершении АТО, подписал Указ «Об утверждении решения СНБО «О широкомасштабной антитеррористической операции на территории Донецкой и Луганской областей», которым предусмотрено изменение формата АТО, а также подписал Приказ Верховного Главнокомандующего ВСУ «О начале операции объединенных сил по обеспечению национальной безопасности и обороны, отпора и сдерживания вооруженной агрессии Российской Федерации на территории Донецкой и Луганской областей»¹¹.

Принципиальным отличием этого этапа являются прецедентные решения международных судов, связанные с оккупацией Россией Крыма и ОРДЛО.

Так, 2 мая 2018 Международная постоянная палата третейского суда в Гааге принял решение по иску украинских компаний, которые требовали компенсации от России за потерянные в Крыму активы после оккупации полуострова. Речь идет о выплате компенсации 18 украинским компаниям и одному физическому лицу на общую сумму 159.000.000 долларов за «нарушение прав украинских инвесторов с 21 марта 2014».

¹¹ *Порошенко закончил АТО и начал операцию объединенных сил*, <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2018/04/30/7179155/>

В ноябре 2018 Арбитражный суд в Париже удовлетворил требование о компенсации убытков Сбербанка, причиненных в результате аннексии Крыма со стороны Российской Федерации и принял решение о взыскании с России в пользу Сбербанка \$ 1,3 млрд.

22 февраля 2019 Постоянная палата третейского суда в Гааге признал, что Россия нарушила соглашение о защите инвестиций, экспроприировав активы «Нафтогаза» и его дочерних предприятий в Крыму. Размер убытков должно быть определено на втором этапе процесса. Сам «Нафтогаз» оценивает свои потери минимум в 5,2 млрд. долл.

Кроме того, 16 января 2017 Украина представила в Международный суд ООН (МС ООН) иски против Российской Федерации за нарушение двух важных договоров: Международной конвенции о борьбе с финансированием терроризма и Международной конвенции о ликвидации всех форм расовой дискриминации. 19 апреля 2017 МС ООН признал за собой юрисдикцию *prima facie* (дословный перевод – «юрисдикцию на первый взгляд») для рассмотрения данного дела. Хотя Украине отказали в просьбе о временных мерах за нарушения Россией конвенции о борьбе с финансированием терроризма, были приняты важные промежуточные решения о временных мерах по иску о нарушении конвенции о ликвидации расовой дискриминации¹². Они обязывали Россию отменить запрет и возобновить деятельность Меджлиса крымскотатарского народа, а также предоставить доступ к обучению на украинском языке в Крыму. Хотя в соответствии со статьей 94.1 Устава ООН «каждый член организации обязан выполнять решения Международного суда ООН в этом деле, в котором он является стороной», Россия не стала выполнять промежуточные решения.

Правовой статус оккупированных территорий Украины

Как уже отмечалось, в силу обстоятельств законодательная база, регулирующая правовой статус Крыма и ОРДЛО, развивались параллельно. Вместе с тем, законы «Об обеспечении прав и свобод граждан и правовой режим на временно оккупированной территории Украины» от 15 апреля 2014 и «Об особенностях государственной политики по обеспечению государственного суверенитета Украины над временно оккупированными территориями в Донецкой и Луганской областях» от 18 января 2018 года

¹² Суд ООН дал согласие на меры против РФ для защиты меньшинств в оккупированном Крыму, <https://tsn.ua/ru/politika/sud-oon-dal-soglasie-na-mery-protiv-rf-dlya-zaschity-menshinstv-v-okkupirovannom-krymu-844830.html>

имеют много общих черт и взаимно дополняют друг друга. Оба закона регулируют следующие вопросы.

I) Признание территорий Крыма и ОРДЛО временно оккупированными территориями опирается на нормы международного права и национальное законодательство.

Так, Украина руководствуется Уставом ООН, Декларацией о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом Организации Объединенных Наций от 24 октября 1970 года, Заключительным актом Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе от 1 августа 1975 года

Согласно Конституции, Украина является суверенным и независимым государством, есуверенитет распространяется на всю ее территорию, которая в пределах существующей границы является целостной и неприкосновенной. Пребывание на территории Украины подразделений вооруженных сил других государств с нарушением процедуры, определенной Конституцией и законами Украины, Гаагской конвенцией 1907 года, IV Женевской конвенцией в 1949 году, а также вопреки Меморандуму о гарантиях безопасности в связи с присоединением Украины к Договору о нераспространении ядерного оружия 1994 года, Договора о дружбе, сотрудничестве и партнерстве между Украиной и Российской Федерацией 1997 г. и другим международно-правовым актам является оккупацией части территории суверенного государства Украина и международным противоправным деянием.

Определение действий Российской Федерации как агрессии исходит из положений статьи 3 Резолюции 3314 (XXIX) Генеральной Ассамблеи Организации Объединенных Наций «Определение агрессии» от 14 декабря 1974 г.

II) Определены границы оккупированных территорий. Согласно Закону Украины «Об обеспечении прав и свобод граждан и правовой режим на временно оккупированной территории Украины» это: 1) сухопутная территория Автономной Республики Крым и города Севастополя, внутренние воды Украины этих территорий; 2) внутренние морские воды и территориальное море Украины вокруг Крымского полуострова, территория исключительной (морской) экономической зоны Украины вдоль побережья Крымского полуострова и прилегающего к ним континентального шельфа; 3) воздушное пространство над этими территориями¹³.

¹³ Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>

Закон «Об особенностях государственной политики по обеспечению государственного суверенитета Украины над временно оккупированными территориями в Донецкой и Луганской областях» определяет временно оккупированными территориями в Донецкой и Луганской областях «части территории Украины, в пределах которых вооруженные формирования Российской Федерации и оккупационная администрация Российской Федерации установили и осуществляют общий контроль», а именно:

- 1) сухопутная территория и ее внутренние воды в пределах отдельных районов, городов, поселков и сел Донецкой и Луганской областей;
- 2) внутренние морские воды, прилегающие к сухопутной территории, определенной пунктом 1;
- 3) недра под территориями, определенными пунктами 1 и 2, и воздушное пространство над этими территориями¹⁴.

Границы и перечень районов, городов, поселков и сел, частей временно оккупированных территорий определен отдельным Указом Президента.

III) Закон «Об обеспечении прав и свобод граждан и правовой режим на временно оккупированной территории Украины» возлагает на Российскую Федерацию, как государство, «которое осуществляет оккупацию»:

- ответственность за нарушение определенных Конституцией и законами Украины прав и свобод человека и гражданина на временно оккупированной территории;

- возмещение материального и морального вреда, причиненного в результате временной оккупации государстве Украина, юридическим лицам, общественным объединениям, гражданам Украины, иностранцам и лицам без гражданства;

- ответственность за охрану культурного наследия.

Любые органы, их должностные и служебные лица на временно оккупированной территории и их деятельность считаются незаконными, если эти органы или лица созданы, избранные или назначенные в порядке, не предусмотренному законом. Любой акт (решение, документ), выданный указанными органами и/или лицами признается законом недействительным и таким, которое не создает правовых последствий.

Эти нормы были дополнены и конкретизированы законом «Об особенностях государственной политики по обеспечению государственного суверенитета Украины над временно оккупированными территориями в Донецкой

¹⁴ Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19>

и Луганской областях», конкретизирует эти нормы. Согласно нему временная оккупация Российской Федерацией территорий Украины, независимо от ее продолжительности является незаконной и не создает для Российской Федерации никаких территориальных прав. Деятельность вооруженных формирований Российской Федерации и оккупационной администрации Российской Федерации в Донецкой и Луганской областях, противоречит нормам международного права, является незаконной, а любой изданный в связи с такой деятельностью акт является недействительным и не создает никаких правовых последствий, кроме документов, подтверждающих факт рождения или смерти лица на временно оккупированных территориях в Донецкой и Луганской областях. Ответственность за материальный или нематериальный ущерб, нанесенный Украине в результате вооруженной агрессии Российской Федерации, возлагается на Российскую Федерацию в соответствии с принципами и нормами международного права.

Украина также не несет ответственности за незаконные действия Российской Федерации или ее оккупационной администрации на временно оккупированных территориях в Донецкой и Луганской областях или за принятые ими незаконные решения.

IV) Определены обязательства Украины по отношению к временно оккупированной территории и граждан Украины:

- принимать все возможные меры, предусмотренных Конституцией и законами Украины, нормами международного права, для скорейшего освобождения территории Украины от оккупации, восстановления целостности и суверенности государства, восстановление нарушенных в результате оккупации прав и свобод человека и гражданина на всей территории Украины;

- применять механизмы, предусмотренные законами Украины и нормами международного права, в целях защиты мира, безопасности, прав, свобод и законных интересов граждан Украины, которые находятся на временно оккупированной территории, а также законных интересов государства Украина;

- принимать все необходимые меры по обеспечению прав и свобод человека и гражданина, предусмотренных Конституцией и законами Украины, международными договорами, всем гражданам Украины, которые проживают на временно оккупированной территории;

- поддерживать и обеспечивать экономические, финансовые, политические, социальные, информационные, культурные и другие связи с гражданами Украины, которые проживают на временно оккупированной территории;

- способствовать возмещению материального и морального вреда Российской Федерацией.

V) Определены также цели государственной политики по обеспечению государственного суверенитета Украины на временно оккупированных территориях в Донецкой и Луганской областях, в частности:

1) освобождение временно оккупированных территорий в Донецкой и Луганской областях и восстановления на этих территориях конституционного строя;

2) защита прав, свобод и законных интересов физических и юридических лиц;

3) обеспечение независимости, единства и территориальной целостности Украины.

Оба закона не содержат сценария возвращения временно оккупированных территорий, однако создает условия для разработки комплекса мероприятий по деокупации и дальнейшего совершенствования нормативно-правовой базы по этому вопросу:

- Россия определена как страна-агрессор, квази-государственные структуры на оккупированных территориях – как оккупационная администрация, российские войска и незаконные вооруженные формирования – как оккупационные войска;

- стороной конфликта определена Россия, а не «народные республики», что вносит терминологическую и правовую ясность;

- поскольку в Российскую федерацию возлагается вся ответственность за противоправные действия на оккупированных территориях, все судебные иски в украинских и международных судах по компенсации ущерба, причиненного в ходе военных действий, должны быть направлены против РФ.

Выводы

Украина сегодня имеет довольно развитую, но несовершенную нормативно-правовую базу, которая определяет правовой статус оккупированных территорий и правовой режим, действующий на них.

В целом эволюция нормативно-правовой базы во многом отражает просчеты и колебания государственной деокупационной политики, а также постепенный переход от преимущественно военных (это касается, в первую очередь, ОРДЛО) к дипломатическим, правовым и экономическим методам:

- развитие нормативно-правовой базы в отношении оккупированных территорий, в первую очередь, в отношении ОРДЛО происходило слишком медленно и не отвечал вызовам времени;

- формирование нормативно-правовой базы было преимущественно реактивным, в результате чего сохранялись значительные пробелы в законодательстве;

- принятие некоторых нормативных актов происходило под давлением общественных акций (блокада Крыму в сентябре-декабре 2015 и экономическая блокада ОРДЛО в декабре 2016 - марте 2017), а не было результатом системных действий со стороны государства;

- действующая нормативно-правовая база ориентирована преимущественно на обеспечение отпора российской вооруженной агрессии, а не на осуществление деокупации.

В этих условиях очевидно, что Украине необходима долговременная стратегия деокупации как комплексный документ, который бы предусматривал как военные, экономические, дипломатические информационные меры по возвращению суверенитета Украины над оккупированными территориями, так и концепцию законодательного обеспечения процесса деокупации и реинтеграции.

SUMMARY

The article analyzes the evolution of Ukraine's legislative framework, regulating the issues of de-occupation of the territories of Crimea and separate areas of Donetsk and Lugansk regions temporarily occupied by the Russian Federation. In particular, it is noted that the laws governing the de-occupation issues largely reflect the miscalculations and fluctuations of state policy concerning these territories, as well as a gradual transition from a predominantly military to diplomatic, legal and economic methods. The development of the legal framework was carried out slowly and did not always meet the challenges of the time.

RECENZII ȘI PREZENTĂRI

EUROPA ȘI CRIZA ORIENTALĂ

Балканите и Европа в Източната Криза 1875-1881 г.
Съставителство и научна редакция Пламен Митев, Тина Георгиева,
Университетско издателство „Св. Климент Охридски”,
София, 2018, 480 p. ISBN 978-954-07-4653-1¹.

Culegerea recenzată de noi cuprinde articole scrise în trei limbi (bulgară, rusă și engleză), elaborate de autori din Bulgaria, Finlanda, Republica Moldova, Federația Rusă, Serbia, Turcia și Ucraina. Produs al unei colaborări internaționale, lucrarea se remarcă prin diversitate de idei și prin faptul că a reușit să nuanțeze mai multe aspecte istoriografice referitoare la Criza Orientală din anii 1875-1881. Volumul conține documente noi, materiale inedite, hărți, fotografii etc.

Majoritatea studiilor incluse în lucrare abordează chestiuni importante ale istoriei Europei de Sud-Est. Deoarece anumite elemente ale Crizei Orientale se manifestă și în zilele noastre, această problematică continuă să fie una centrală în relațiile internaționale actuale.

¹ *Balkanii și Europa în timpul Crizei Orientale din anii 1875-1881*. Alcătuitori și redacție științifică Plamen Mitev și Tina Gheorghieva, Editura Universității Sf. Clement din Ohrida, Sofia,, 2018, 480 p., ISBN 978-954-07-4653-1.

Culegerea este compusă dintr-o *Introducere* și cinci compartimente tematice, ordonate cronologic. Primul capitol, intitulat *Balcanii înaintea începerii Crizei Orientale* (pp. 13-52), cuprinde materiale referitoare la cauzele și condițiile care au precedat faza fierbinte a crizei: reformele din Bosnia și Herțegovina din anii 1860-1870, precum și cele referitoare la Bulgaria otomană, realizate în epoca Tanzimatului; chestiunea Exarhatului Bulgariei și relațiilor acestuia cu Rusia etc.

Al doilea compartiment, *Războiul* (pp. 53-216), însumează materialele referitoare la desfășurarea etapei fierbinți a Crizei Orientale, a războiului ruso-turc din 1877-1878 (este știut că declarația oficială de începere a acțiunilor militare a fost făcută la 12 aprilie 1877, chiar în inima Chișinăului!). În ele sunt examinate detalii privind operațiunile militare (cucerirea trecătorii montane Troian; ofensiva otomană în direcțiile Pelișat-Zgalevo și Pleven-Loveci); activitatea personalităților (Evloghi Gheorghiev, Mihail Skobelev, Mihail I. Dragomirov, inclusiv a nobilului basarabean Vasile Mavrodin, descendent dintr-un vechi neam boieresc moldovenesc); a asociațiilor de binefacere (Hilal-i Ahmer-Society – societatea *Semiluna roșie*, adică „crucea roșie” otomană; Societatea Centrală Bulgară de Binefacere); anumite aspecte din activitatea rețelilor de spionaj rusești etc. În acest compartiment sunt incluse și studii ce se referă la participarea basarabenilor, în particular a bulgarilor basarabeni, la acțiunile militare; liste ale basarabenilor căzuți pe front; file din activitatea cazacilor de pe Don în timpul luptelor din Balcani.

Al treilea compartiment, *Opinia publică europeană și Criza Orientală* (pp. 217-320), include articole în care se examinează aspecte precum: opinia publică din Rusia, în ajunul și în perioada războiului; opinia „slavofililor pro-reformiști”; satira politică cehă și slovacă privind războiul din 1877-1878; rapoartele consulare britanice, îndeosebi cu privire la Exarhatul Bulgariei; viziunile lui Constantin Leontiev și Stefan Stambolov etc.

Autorii studiilor incluse în cel de-al patrulea compartiment, *Bulgaria, Balcanii și lumea. La o nouă ordine internațională* (pp. 321-384) se referă la situația regională de după încheierea războiului, abordând chestiuni ce țin de proiectele de constituție și organizare instituțională a cnezatului Bulgariei; politica pentru „liniște și pace în Orient și Europa” promovată de Austro-Ungaria; încercările Greciei de a-și menține neutralitatea în timpul Crizei Orientale; noile oportunități ale popoarelor balcanice, după război; Problema Bosniacă; Congresul de pace de la Berlin.

Al cincilea compartiment, *Memorarea războiului* (pp. 385-480), include cercetări științifice referitoare la impresiile lăsate de război în societatea și cultura Europei: războiul reflectat în picturile lui Evghenii K. Makarov și Vasili Vereșciaghin; construcția și activitatea Casei invalizilor din Chișinău; edificarea în Chișinău a

paraclisului Sf. Aleksandr Nevski; restaurarea monumentelor participanților la război; file din istoria Gărzii Finlandeze, participante la războiul din 1877-1878; noi probleme geopolitice generate de situația creată în urma Congresului de pace de la Berlin (chestiunea Macedoniei) etc.

Culegerea conține trei materiale ale autorilor din Republica Moldova: Segiu Bacalov, *Noi documente despre participarea originarilor din Basarabia în războiul ruso-turc din 1877-1878* (pp. 66-86); Nikolai Cervenkov, *Bulgarii basarabeni în războiul de eliberare a poporului bulgar* (pp. 87-96); Ion Duminica, *Casa invalizilor și paraclisul din Chișinău în memoria declarării războiului (12 aprilie 1877)* (p. 413-427).

Recomand această lucrare, de o actualitate de netăgăduit, tuturor celor interesați de istoria relațiilor internaționale în sec. XIX și de cea a războiului ruso-turc din 1877-1878, de istoria Europei de Sud-Est și, în particular, de cea a Bulgariei și a Basarabiei.

dr. conf. Sergiu BACALOV

Adresa redacției:
or. Chișinău MD 2001
strada Tighina, 47
tel/fax 22 30 34
e-mail: istorie_militara@yahoo.com
www.istoriamilitara.org